

Міністерство освіти і науки України
Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського
Факультет педагогіки та психології
Кафедра історії

В.В. КУЗОВКОВ, К.В. ГОРБЕНКО

ІСТОРІЯ СЕРЕДНІХ ВІКІВ

***НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
ДЛЯ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ***

Миколаїв
«Іліон»
2020

УДК 94 (100) / 05

ББК 63. 3 (0) 3

Р 32

Рецензенти:

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради

Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського (протокол
№ від 2020 р.).

Кузовков В.В., Горбенко К.В. К 32 Історія середніх віків : навчально-методичний посібник для студентів закладів вищої освіти / В.В. Кузовков, К. В. Горбенко. – Миколаїв : Іліон, 2020. – 247 с.

ISBN

Навчально-методичний посібник побудовано за стандартами кредитно-трансферної системи організації навчального процесу. Посібник містить навчально-методичний матеріал з курсу «Історія середніх віків» і включають теми, присвячені історії цивілізації середньовічної Європи. Структурно посібник складається з передмови, вісьми тем, питань для закріплення навчального матеріалу, тем реферативних робіт, питань та тестів для підсумкового контролю, хронологічної таблиці, термінологічного словника, довідникових матеріалів, бібліографії.

Для студентів спеціальностей 032 Історія та археологія і 014.03 Середня освіта (історія) вищих закладів освіти, викладачів, вчителів історії загальноосвітніх шкіл та всіх, хто цікавиться історією.

УДК 94 (100) / 05

ББК 63. 3 (0) 3

© Горбенко К.В., 2020

ISBN

© Кузовков, 2020

ЗМІСТ

Передмова

ТЕМА 1. Вступ до курсу «Історія середніх віків».

ТЕМА 2. Західна Європа на початку середньовіччя (V – VII ст.).

ТЕМА 3. Держава Каролінгів та її розпад (VIII – X ст.).

ТЕМА 4. Середньовічне суспільство та його інститути (стани, місто, церква).

ТЕМА 5. Західна Європа в добу Високого Середньовіччя: політичний та економічний розвиток.

ТЕМА 6. Хрестові походи.

ТЕМА 7. Політичний та економічний розвиток країн Західної Європи в Пізньому середньовіччі.

ТЕМА 8. Культура середньовічної Європи.

Методичні рекомендації до виконання реферативних робіт _____

Контрольно-тестові завдання _____

Тематика рефератів та есе _____

Тематика курсових робіт.

ДОДАТКИ

Додаток 1.

Термінологічний словник _____

Додаток 2.

Хронологія _____

Додаток 3.

Довідникові матеріали _____

Правителі середньовічної Європи

Бібліографія _____

ПЕРЕДМОВА

Історія середніх віків є складовою частиною всесвітньої історії. Дисципліна висвітлює важливий етап еволюції людства від давнини до Нового часу, протягом якого набули сталих рис європейська та східні цивілізації. У середньовіччі сформувались провідні світові релігії, було досягнуто значного технологічного та культурного прогресу, що заклало підвалини для розвитку сучасної цивілізації. Курс **історії середніх віків** складається з вивчення історії середньовічної Європи та історії середньовічного Сходу.

Метою курсу є висвітлення особливостей розвитку людства в добу середньовіччя, розгляд основних етапів розвитку європейської середньовічної цивілізації та цивілізацій Сходу. Поглиблення знань студентів щодо провідних тенденції, що домінували в матеріальному та духовному житті середньовічної Людини.

Завдання курсу включають розгляд процесу формування європейської цивілізації в добу раннього середньовіччя; поглиблення знань студентів про особливості європейської цивілізації в добу високого та пізнього середньовіччя.

Одночасно в процесі вивчення дисципліни звертається увага як на загальні риси європейської та східних цивілізацій, так і на особливості їх розвитку. В числі особливих рис слід відмітити наявність класичних феодальних структур в Європі та їх практичну відсутність на Сході, тривалий час існування вождівств та супервождівств у кочовиків Великого Степу.

Історія середніх віків у Європі поділяється на періоди:

1. Раннє середньовіччя (V – X ст.);
2. Високе середньовіччя (XI – XIII ст.);
3. Пізнє середньовіччя (XIV – XV ст.).

На семінарські заняття винесені найсуттєвіші теми кожного з розділів. При підготовці до семінарських занять студентам рекомендується план заняття та список рекомендованої літератури. До всіх семінарських занять (за бажанням студентів) проводяться групові чи індивідуальні консультації.

Форма підсумкового контролю. Вивчення курсу завершується екзаменом. Оцінювання результатів навчальної діяльності студентів здійснюється з урахуванням індивідуальних особливостей студентів і передбачає диференційований підхід в його організації.

Самостійна робота студентів має дві складові: самостійна підготовка до аудиторних занять, а також науково – дослідна робота (реферати, рецензії). Поряд з традиційними видами аудиторних занять навчальна робота учнів передбачає виконання студентами індивідуальної роботи під керівництвом викладача.

Основними формами перевірки і контролю знань та умінь студентів – істориків є написання рефератів, виконання контрольних робіт та тестових завдань, самостійна робота з історичними картами та джерелами, робота із різними словниками, довідниками, науковими працями та статтями відомих дослідників.

У результаті вивчення курсу студент оволодіває такими **компетентностями**:

I. Загальнопредметні:

Критичність та самокритичність. Використовувати наукові термінами та поняття, формулювати задачі, збирати дані, аналізувати їх та пропонувати рішення.

Працювати з іншими. В мультидисциплінарному та мультинаціональному середовищі.

Набуття і розвиток здатності:

- володіння вітчизняною та світовою культурною спадщиною, культурою міжособистісних стосунків, дотримання принципів толерантності;
- аналізувати та оцінювати досягнення національної та світової культури, орієнтуватися в культурному та духовному контексті сучасного суспільства, застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності;
- застосовувати засоби й технології міжкультурної взаємодії;
- відповідально та ефективно реалізовувати права та обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства;
- застосовувати методи самовиховання, які орієнтовані на систему індивідуальних, національних і загальнолюдських цінностей, для розробки й реалізації стратегій і моделей поведінки та кар'єри;
- опановувати й реалізувати моделі толерантної поведінки та стратегії конструктивної діяльності в умовах культурного, мовного, релігійного розмаїття;
- орієнтуватися в інформаційному просторі, отримувати інформацію та оперувати нею відповідно до власних потреб і вимог сучасного високотехнологічного суспільства;
- використовувати інформаційно-комунікаційні технології та відповідні засоби для виконання особистісних, професійних і суспільно значущих завдань;
- продуктивно співпрацювати з партнерами у групі та команді, виконувати різні ролі та функції у колективі.

II. Фахові:

Базові загальні знання. Володіти базовими загальними знаннями, а саме: історичні події сьогодення та знання світової хронології.

Застосування знань на практиці.__Використовувати фонову інформацію та інформаційно-пошукові навички для формування послідовної дискусії навколо історичної задачі.

Бути обізнаними та обговорювати **поточний стан** історичних досліджень.

Знати зв'язок між проблемами сьогодення та минулого.

Знати загальні історичні основи (діахронічний аспект) минулого.

Володіти спеціальними знаннями з хронології та історико-географічної інтерпретації колонізації, деколонізації, сучасності, постмодернізму та глобалізації.

Здатність знаходити та використовувати інформацію з різних джерел (електронних, письмових, архівних та усних) згідно з задачею, формуючи цю інформацію критично в обґрунтовану розповідь.

Здатність використовувати відповідну термінологію та способи вираження дисципліни в усній та письмовій формах рідною чи іноземною мовами.

Набуття і розвиток здатності:

- розглядати суспільні явища в розвитку та в конкретних історичних умовах певного часу;
- зіставляти історичні події, явища з періодами (епохами), орієнтуватися в науковій періодизації історії;
- використовувати періодизацію як спосіб пізнання історичного процесу.
- співвідносити розвиток історичних явищ і процесів з географічним положенням країн та природними умовами;
- користуючись картою, визначати причини та наслідки історичних подій, процесів, основні тенденції розвитку міжнародних відносин і місця в них країн Європи, Азії та Африки, пов'язані з геополітичними чинниками і факторами навколишнього середовища;
- характеризувати, спираючись на карту, історичний процес та його регіональні особливості.
- критично аналізувати й оцінювати історичні джерела, виявляти тенденційну інформацію та пояснювати її необ'єктивність;
- оцінювати, порівнювати, пояснювати факти і явища дійсності на основі інформації, отриманої з різних джерел знань;
- розрізняти інші погляди, визнавати та сприймати цю різноманітність;
- розповідати про історичні події та явища й описувати їх;
- брати участь у дискусії, аргументувати, посилаючись на джерело, власну позицію.
- складати різні типи планів, формулювати доречні питання до історичних текстів;

- готувати аналітичні доповіді, реферати, складати тези, розгорнутий та опорний конспекти й будувати відповідь на цій основі;
- надавати усну та письмову історичну характеристику подіям, явищам, видатним діячам;
- висловлювати власну думку, формулювати й захищати власну позицію під час усної та письмової дискусій;
- визначати роль людського фактора в історії, давати всебічну характеристику історичних особистостей, розкривати внутрішні мотиви їхніх дій, створювати політичні й історичні портрети;
- визначати причини, сутність, наслідки та значення історичних явищ і подій;
- виявляти суперечності в позиціях, різні інтереси, потреби соціальних груп і окремих осіб та їх роль в історичному процесі, тенденції й напрями історичного розвитку.

У запропонованому посібнику надані матеріали, які допоможуть студентам засвоїти навчальний матеріал з історії європейського середньовіччя. Історія цивілізацій середньовічного Сходу планується до розгляду в окремому посібнику.

Кредит 1. Західна Європа у Ранньому середньовіччі.

ТЕМА 1. Вступ до курсу «Історія середніх віків».

Поняття «Середні віки». Мета та завдання курсу. Предмет та об'єкт дисципліни «Історія середніх віків». Цивілізаційний та формаційний підходи у медієвістиці. Географічні межі курсу. Хронологічні межі середньовіччя у Європі, Азії та Африці. Питання про періодизацію середньовіччя. Сучасна періодизація історії середніх віків:

- Раннє середньовіччя (V – X ст.);
- Високе середньовіччя (XI – XIII ст.);
- Пізнє середньовіччя (XIV – XV ст.).

Поняття «феодалізм». Походження поняття. Підходи до його трактування. Риси феодалізму (характер земельної власності, відносини феодал – селянин, ієрархічність суспільства, васалітет, корпоратівізм). Класи та стани. Історичне значення середньовіччя.

Джерелознавство та історіографія історії середніх віків. Специфіка джерельної бази. Особливості джерел по кожному періоду Середньовіччя. Типи джерел з історії середніх віків. Дослідження Середньовіччя у XVIII – XIX ст. Розвиток медієвістики у XX ст. Провідні історіографічні школи. Сучасний стан розвитку медієвістики.

1. Лекційні заняття.

Лекція №1.

Вступ до курсу «Історія середніх віків».

1. Поняття «середні віки».
2. Хронологічні та географічні межі західноєвропейського середньовіччя. Проблема періодизації.
3. Формаційний та цивілізаційний підхід до вивчення історії середніх віків.
4. Поняття «феодалізм».
5. Джерела з раннього середньовіччя.
6. Джерела з історії високого та пізнього середньовіччя.

Семінарське заняття № 1. Вступ до курсу «Історія середніх віків».

1. Поняття «середні віки».

2. Хронологічні та географічні межі західноєвропейського середньовіччя. Проблема періодизації.
3. Формацийний та цивілізаційний підхід до вивчення історії середніх віків.
4. Поняття «феодалізм».
5. Джерела з раннього середньовіччя.
6. Джерела з історії високого та пізнього середньовіччя.

Список основної та додаткової літератури

Базова

1. Всемирная история: В 10 т. – М., 1957-1958. – Т. 3-5.
2. История человечества: В 7-ми томах. – М.: Магистр-пресс, 2003.
3. Гутнова Е.В. Историография истории средних веков. – М., 1985.
4. История средних веков: В 2 т. / Под ред. С.П.Карпова. - М., 2003,2005.
5. История средних веков: В 2 т. / Под ред. С.Д.Сказкина.- М., 1977.
6. История средних веков/ Под ред. Н.Ф.Колесницкого. – М., 1986.
7. Косминский Е.А. Историография средних веков, V - середина XIX в.- М., 1963.
8. Крижанівська О.О.,Крижанівський О.П. Історія середніх віків. Вступ до історії західноєвропейського Середньовіччя. Курс лекцій. К., 2006.
9. Люблинская А.Д. Источниковедение истории средних веков. – Л.: ЛГУ, 1955. – 374 с.
10. Мак-Нил У. Восхождение Запада: История человеческого сообщества. – К.: Ника-Центр; М.: Старклайт, 2004. – 1064 с.
11. Советская историческая энциклопедия: В 16 т. – М., 1961 – 1976. – Т. 1-16.
12. Стасюлевич М. История средних веков в ее писателях и исследованиях новейших ученых. – СПб., 2001. – Т. 1-3.

Допоміжна література:

1. Бартлетт Р. Становление Европы. Экспансия, колонизация, изменения в сфере культуры 950 – 1350 гг. – М.: РОССПЭН, 2007. – 432 с.
2. Блок М. Феодалне суспільство. – К., 2002.
3. Дюбі Ж. Доба соборів. Мистецтво та суспільство 980 – 1420 років. – Київ, 2003.
4. Дюби Ж. Средние века (987 - 1460): От Гуго Капета до Жанны д'Арк. – М., 2001.
5. Заборов М.А. Крестовые походы. – М., 1956.
6. Кардини Ф. Истоки средневекового рыцарства.- М., 1987.
7. Кенигсбергер Г.Г. Средневековая Европа, 400 – 1500/ Пер. с англ.; Предисл. Д.Э. Харитоновича. - М.: Весь мир, 2001. – 384 с.

8. Корсунский А.Р., Гюнтер Р. Упадок и гибель Западной Римской империи и возникновение германских королевств (до середины VI в.). - М., 1984.
9. Ле Гофф Ж. Рождение Европы / Пер. с фр. А. И. Поповой. Предисл. А. О. Чубарьяна. - СПб.: Александрия, 2008. - 398 с. – (Серия «Становление Европы»).
10. Ле Гофф Ж. Средневековье и деньги: очерк исторической антропологии/ Пер. с франц. М. Ю. Некрасова . - СПб.: Евразия, 2010. - 224 с.
11. Ле Гофф Ж. Цивилизация средневекового Запада. – М., 1992.
12. Ливи Баччи, М. Демографическая история Европы / Серия «Становление Европы» / Пер. ситал. А. Миролубовой. - СПб.: Александрия, 2010. - 304 с.
13. Монтанари М. Голод и изобилие. История питания в Европе. – СПб.: Александрия, 2009. – 279 с. – (Серия «Становление Европы»).
14. Мюссе Л. Варварские нашествия на Европу: германский натиск. – СПб., 2008.
15. Окшотт Э. Рыцарь и его замок. Средневековые крепости и осадные сооружения.- М.: Центрполиграф, 2007.
16. Пастуро М. Повседневная жизнь Франции и Англии во времена рыцарей Круглого стола. – М., 2001.
17. Пауэр Э. Люди Средневековья / Пер. с англ . Е.В. Ламановой . - М . : ЗАО Центрполиграф, 2010. - 223 с .
18. Поньон Э. Повседневная жизнь Европы в 1000 году.- М.: Молодая гвардия, 1999. – 382 с.
19. Роулинг М. Европа в средние века. Быт, религия, культура/ Пер. с англ. Л.А. Калашниковой. – М.: ЗАО Центрполиграф, 2005. – 223 с.
20. Самаркин В.В. Историческая география Западной Европы в средние века. – М.: Высшая школа, 1976. – 248 с.
21. Смирнова Е.Д. Средневековый мир в терминах, именах и названиях: словарь-справочник. – Мн.: Белорусь, 1999. – 383 с.
22. Уоллес-Хедрилл Дж.-М. Варварский Запад. Раннее Средневековье. – СПб., 2003.
23. Хейзинга Йохан. Осень Средневековья / Сост., предисл. и пер. с нидерл. Д. В. Сильвестрова; Коммент., указатели Д. Э. Харитоновича. - СПб.: Изд-во Ивана Лимбаха, 2011. — 768 с, ил.
24. Эпоха крестовых походов / Под ред. Э. Лависса и А. Рамбо.- Смоленск: Русич, 2001. – 672 с.

Інформаційні ресурси

ІНТЕРНЕТ

<http://www.mon.gov.ua/> - Міністерство освіти та науки України.

<http://www.nbuv.gov.ua/> - Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського.

<http://www-history.univer.kharkov.ua/> - історичний факультет Харківського національного університету ім. Каразіна.

<http://www.history.com.ua/> - новини історичної науки.

<http://scholar.google.com/>; <http://www.scirus.com/srsapp> - пошукові системи (виключно наукова інформація).

Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу

1. В чому полягають предмет та завдання курсу «Історія середніх віків»?
2. Охарактеризуйте поняття «середні віки».
3. Охарактеризуйте хронологічні межі західноєвропейського середньовіччя.
4. В чому полягають особливості застосування формаційного підходу щодо вивчення середньовічної Західної Європи?
5. Як характеризується середньовічна Західна Європа через призму цивілізаційного підходу?
6. Охарактеризуйте географічні межі курсу «Історія середніх віків».
7. В чому полягає проблема періодизації західноєвропейського середньовіччя?
8. Охарактеризуйте поняття «феодалізм». Визначте основні риси феодалізму.
9. Охарактеризуйте джерела з середньовічної історії Західної Європи.
10. Охарактеризуйте історіографію середньовічної історії Західної Європи.

Тема 2. Західна Європа на початку середньовіччя (V – VII ст.).

Римська імперія в період доміанату. Адміністративний устрій. Нові тенденції в економічному розвитку (колонат, посесори, емфітевсіс, прекарій). Розвиток міст та торгівлі. Податкова система. Законодавство. Християнізація імперії (Медіоланський едикт (313), Нікейський (325) та Константинопольський (381) собори). Боротьба з ересями та язичництвом. Перенесення столиці до Константинополю (330). Варваризація імперії. Федерати. Розділ імперії на Західну та Східну (395).

Германські племена у перших століттях нашої ери. Свідоцтва античних авторів про германців (Посідоній, Цезарь, Тацит). Суспільно-економічний розвиток германських племен. Основні заняття германців. Особлива роль скотарства. Соціальне розшарування та виділення племінної знаті. Етнічні особливості германських племен (західні (франки, сакси, алемани) та східні германці (готи, вандалі, гепіди тощо)). Германське язичництво. Розповсюдження християнства (аріанство). Діяльність Ульфїли. Давні германці і Рим. Міграція кимврів та тевтонів. Аріовіст. Римські походи до Германії. Битва у Тевтобурзькому лісі. Об'єднання Маробода. Маркоманські війни. Тиск германських племен на Римську імперію у III ст. Готи. Держава Германаріха.

Доба Великого переселення народів. Міжнародне становище у Європі напередодні початку міграційних процесів. Вторгнення гунів у Північне Причорномор'є. Знищення держави Германаріха. Переселення вестготів у провінцію Мезія та повстання проти римської влади. Битва під Адріанополем (378). Наслідки розділу імперії на Західну та Східну (395). Боротьба між правлячими елітами Константинополя та Равенни. Стіліхон. Вторгнення вестготів в Італію. Міграція вандалів, свевів та аланів в Іспанію. Кінець римської влади в Британії. Нашестя Радагайса. Взяття Рима вестготами (410). Вестготи в Галії та заснування Тулузького королівства.

Міграція вандалів та аланів в Африку та заснування Вандальського королівства (429). Гунська протодержава в Панонії. Напади гунів на візантійські володіння. Аецій. Гуни і Західна Римська імперія. Походи Аттіли на Захід. Битва на Каталаунських полях. Розпад Гунської протодержави. Разорення Риму вандалами.

Ослаблення Західної Римської імперії та її ліквідація (476). Формування варварських королівств: держави вандалів, вестготів, остготів, бургундів, лангобардів тощо.

Формування держави Меровінгів в Галії. Переселення франків до Галії. Салічні та ріпуарські франки. Політика Хлодвіга (484 - 512). Завоювання Галії та християнізація.

Суспільно-політичний устрій держави Меровінгів. «Салічна правда». Аллод. Вергельд. Суспільство: антрустіони, літи. Державний устрій (функції короля, «березневі поля», графи, тунґіни, рахінбурги) та особливий статус гало-римського населення (коміти, вікарії, єпископи).

Держава Меровінгів при нащадках Хлодвіга. Міжусобні війни та посилення впливу знаті. Інститут майордомів. Лениві королі.

Лекція №2.

Західна Європа на початку середньовіччя (V – VII ст.).

План

1. Римська імперія у добу доміанату.
2. Германські племена у перших століттях нашої ери.
3. Велике переселення народів.
4. Виникнення варварських королівств та їх кратка історія (королівства вестготів, вандалів і аланів, бургундів, лангобардів, англосаксонські королівства).
5. Держава Меровінгів.

Семінарське заняття № 2.

Варварські королівства в Західній Європі.

ПЛАН

1. Вестготське королівство.
2. Остготське королівство.
3. Королівство вандалів та аланів.
4. Королівство бургундів.
5. Англо-саксонські королівства.
6. Королівство лангобардів.
7. Держава Меровінгів.

Список основної та додаткової літератури

Базова

1. Всемирная история: В 10 т. – М., 1957-1958. – Т. 3-5.
2. История человечества: В 7-ми томах. – М.: Магистр-пресс, 2003.
3. История средних веков: В 2 т. / Под ред. С.П.Карпова. - М., 2003,2005.
4. История средних веков: В 2 т. / Под ред. С.Д.Сказкина.- М., 1977.
5. История средних веков/ Под ред. Н.Ф.Колесницкого. – М., 1986.
6. Косминский Е.А. Историография средних веков, V - середина XIX в.- М., 1963.

7. Крижанівська О.О., Крижанівський О.П. Історія середніх віків. Вступ до історії західноєвропейського Середньовіччя. Курс лекцій. К., 2006.
8. Мак-Нил У. Восхождение Запада: История человеческого сообщества. – К.: Ника-Центр; М.: Старклайт, 2004. – 1064 с.
9. Советская историческая энциклопедия: В 16 т. – М., 1961 – 1976. – Т. 1-16.

Допоміжна література

1. Азимов А. История Англии. – М., 2005.
2. Англосаксонская хроника. Пер. с др.-англ. Метлицкой З.Ю. – СПб.: Евразия, 2010. – 288 с.
3. Беда Достопочтенный. Церковная история народа англос. – СПб.: Алетейя, 2003.
4. Беннет М., Брэдбери Дж. Войны и сражения Средневековья 500—1500 гг. / М. Беннет, Д. Брэдбери; пер. с англ. А. Колина. – М.: Эксмо, 2006. — 264 с: ил. —(История военного искусства).
5. Блейк С., Ллойд С. Пендрагон. Король Артур: рождение легенды / С. Блейк, С. Ллойд. — М.: Вече, 2006. — 352 с., ил. — (Ключи от Авалона).
6. Гутнова Е.В. Историография истории средних веков. – М., 1985.
7. Блок М. Феодалне суспільство. – К., 2002.
8. Бродель Ф. Грамматика цивилизаций/ Ф. Бродель. Предисл. М. Эмара. – М.: Весь мир, 2008. – 552 с.
9. Брук К. Саксонские и нормандские короли. 450-1154 /Пер. с англ. Л.А. Карповой. - М.: ЗАО Центрполиграф, 2011. - 255 с.
10. Буданова В.П. Варварский мир эпохи Великого переселения народов. – М., 2000.
11. Вильсон Д.М. Англосаксы. Покорители кельтской Британии.- М., 2004.- 189 с.
12. Галушко К. Ю. Кельтская Британия: племена, государства, династии с древности до конца XV века: Учебное пособие /Под ред. Терещенко Ю. И.,К.: Атика, 2005.- 324 с.
13. Диллон М., Чедвик Н.К. История кельтских королевств/Пер. с англ. С.В.Иванова. – М.: Вече, СПб: Евразия, 2006. – 512 с.
14. Диснер Г.И. Королевство вандалов. Взлет и падение.- СПб., 2002.
15. Жданович О. Аріанство в епоху Константина Великого. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2009. – 222 с.
16. Задворный В.Л. Сочинения римских понтификов эпохи поздней Античности и раннего Средневековья (I – IX ст.). – М.: Изд-во Францисканцев, 2011. – 480 с.
17. Кенигсбергер Г.Г. Средневековая Европа, 400 – 1500/ Пер. с англ.; Предисл. Д.Э. Харитоновича. - М.: Весь мир, 2001. – 384 с.

18. Клаудо Д. История вестготов. - СПб., 2002.
19. Корсунский А.Р., Гюнтер Р. Упадок и гибель Западной Римской империи и возникновение германских королевств (до середины VI в.). - М., 1984.
20. Лебек С. Новая история средневековой Франции. – М., 1993.
21. Ле Гофф Ж. Рождение Европы / Пер. с фр. А. И. Поповой. Предисл. А. О. Чубарьяна. - СПб.: Александрия, 2008. - 398 с. – (Серия «Становление Европы»).
22. Ле Гофф Ж. Цивилизация средневекового Запада. – М., 1992.
23. Ливи Баччи, М. Демографическая история Европы / Серия «Становление Европы» / Пер. ситал. А. Мирюлюбовой. - СПб.: Александрия, 2010. - 304 с.
24. Монтанари М. Голод и изобилие. История питания в Европе. – СПб.: Александрия, 2009. – 279 с. – (Серия «Становление Европы»).
25. Мюссе Л. Варварские нашествия на Европу: германский натиск. – СПб., 2008.
26. Пфайльшифтер Г. Теодорих Великий.- СПб., 2004.
27. Санников С.В. Образы королевской власти эпохи Великого переселения народов в раннесредневековой западноевропейской историографии: монография / С.В. Санников. – Новосибирск: Изд-во НГТУ, 2009. – 216 с.
28. Сиротенко В.Т. История международных отношений в Европе во второй половине IV – начале VI века. – Пермь, 1975.
29. Стасюлевич М. История средних веков в ее писателях и исследованиях новейших ученых. – СПб., 2001. – Т. 1-3.
30. Уоллес-Хедрилл Дж.-М. Варварский Запад. Раннее Средневековье. – СПб., 2003.
31. Церковные историки IV-V веков. М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН). 2007. – 624 с.
32. Циркин Ю. Б. Античные и раннесредневековые источники по истории Испании. — СПб.: Филол. ф-т СПбГУ; Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2006. - 360 с.

Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу

1. Дайте характеристику Римській імперії у IV – V ст.?
2. Проаналізуйте історичний розвиток германських племен у перших століттях нашої ери?
3. Дайте характеристику добі Великого переселення народів в Європі?
4. Яке історичне значення мало падіння Західної Римської імперії?
5. Охарактеризуйте історичний розвиток вестготського королівства в Іспанії?
6. Охарактеризуйте історичний розвиток королівства вандалів та аланів?
7. Охарактеризуйте історичний розвиток королівства бургундів?

8. Охарактеризуйте історичний розвиток держави остготів в Італії?
9. Охарактеризуйте історичний розвиток королівств англів, ютів та саксів в Британії?
10. Охарактеризуйте історичний розвиток королівства лангобардів?
11. Проаналізуйте політичну діяльність Хлодвіга.
12. Охарактеризуйте процес формування королівства франків?
13. Дайте характеристику франкського суспільства та держави за «Салічною правдою»?
14. Охарактеризуйте історичний розвиток франкської держави Меровінгів у VI – VII ст.?

Тема 3. Держава Каролінгів та її розпад (VIII – X ст.).

Зростання впливу майордомів Піпінідів. Об'єднання франкських володінь Піпіном Герістальським (687). Політика Карла Мартелла (714 - 741). Військова та бенефіціальна реформи. Секуляризація церковних володінь. Піпін Короткий (741 - 768). Його відносини з церквою та коронація (751). Папська держава. Св. Боніфацій («апостол Германії»).

Карл Великий (768 - 814). Завойовницькі війни. Відновлення імператорської влади в Західній Європі (800). Економічний розвиток. Положення селянства (прекарій, коммендація). Імунітетні пожалування. Розвиток васалітету. «Каролінгське відродження».

Політика нащадків Карла Великого. Людовик Благочестивий (814 - 840). Боротьба придворних угруповань. Конфлікт між синами Людовика Благочестивого. Верденський розділ (843). Боротьба Каролінгов проти розпаду імперії.

Напади норманів, мусульман та угорців на Європу. Формування нових європейських держав (Німеччина, Франція, Італія тощо). Франція в IX – X ст. Послаблення французьких Каролінгів та формування феодальної системи. К'йорсійський капітулярій (877). Інкастелламенто. Феодальні уділи. Прихід до влади династії Капетингів (987). Італія у IX – X ст. Політична роздробленість Італійського королівства. Соціальні відносини на селі (лібеллярії, колони, серви). Італійські міста. Німеччина у IX – X ст. Останні Каролінгі в Німеччині. Прихід до влади Саксонської династії (919). Генріх I Птахолов (919 - 936). Боротьба з угорцями і складання системи бургів. Оттон I Великий (936 - 973). Припинення угорських нападів (955). Експансія в Італію та слов'янські землі. Проголошення Священної Римської імперії (962). Політика Оттона II та Оттона III. Особливості історичного розвитку держав Скандинавії, Піренейського півострова та Британських островів.

Лекція №3.

Держава Каролінгів та її розпад (VIII – X ст.).

План

1. Франкська держава за майордомів Піпінідів.
2. Імперія Карла Великого.
3. Розпад імперії Каролінгів. Феодалізація західноєвропейського суспільства.
4. Напади норманів, мусульман та угорців на Європу.
5. Німеччина у X ст. Виникнення Священної Римської імперії.

Список основної та додаткової літератури

Джерела

1. Адам Бременский, Гельмольд из Босау, Арнольд Любекский. Славянские хроники. – М.: СПСЛ, Русская панорама, 2011. – 584 с.
2. Англосаксонская хроника. Пер. с др.-англ. Метлицкой З.Ю. – СПб.: Евразия, 2010. – 288 с.
3. Беда Достопочтенный. Церковная история народа англов. – СПб.: Алетейя, 2003.
4. Видукинд Корвейский. Деяния саксов / Вступ. статья, пер. и коммент. Г.Э. Санчука. – М., 1975.
5. Задворный В.Л. Сочинения римских понтификов эпохи поздней Античности и раннего Средневековья (I – IX ст.). – М.: Изд-во Францисканцев, 2011. – 480 с.
6. Исландские саги. Т. 2 / Пер. прозаич. текста с древнеисл., общ.ред. и коммент. А. В. Циммерлинга; Стихи в пер. А. В. Циммерлинга и С. Ю. Агишева / под ред. С. Ю. Агишева, А. В. Бусыгина, В. В. Рыбакова. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 608 с. – (Studia philologica).
7. Лиутпранд Кремонский. Антоподосис. Книга об Оттоне. Отчет о посольстве в Константинополь. – М.: SPSL; Русская панорама, 2006. – 192 с.
8. Рихер Реймский. История. – М.: РОССПЭН, 1997. – 336 с.
9. Саксон Анналист. Хроника. 741-1139 / Перевод с лат. и комм. И.В.Дьяконова; предисл. И.А.Настенко. - М.: «SPSL»-«Русская панорама», 2012. - 712 с, ил. -(MEDLEVALIA: средневековые литературные памятники и источники).
10. Салимбене де Адам. Хроника / Пер. с лат. — М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2004. - 984 с. (Серия «Книга света»)
11. Стасюлевич М. История средних веков в ее писателях и исследованиях новейших ученых. – СПб., 2001. – Т. 1-3.
12. Стурлусон, Снорри. Круг земной. – М.: Наука, 1980. – 688 с.
13. Титмар Мерзебургский. Хроника. В 8 книгах/ 2-е изд., исправл./ Пер. с лат. И.В. Дьяконова. – М.: Русская панорама, 2009. – 256 с.
14. Хрестоматия по истории средних веков / Под ред. С.Д. Сказкина. – М., 1961 – 1963. – Т. I – II.
15. Эйнхард. Жизнь Карла Великого. – М.: Институт философии, теологии и истории св.Фомы, 2005.-304с.

Навчальна література.

1. История средних веков: В 2 т. / Под ред. С.П.Карпова. - М., 2003,2005.
2. История средних веков: В 2 т. / Под ред. С.Д.Сказкина.- М., 1977.
3. История средних веков/ Под ред. Н.Ф.Колесницкого. – М., 1986.

4. Крижанівська О.О., Крижанівський О.П. Історія середніх віків. Вступ до історії західноєвропейського Середньовіччя. Курс лекцій. К., 2006.

Загальні праці

1. Азимов А. История Англии. – М., 2005.
2. Азимов А. История Франции. От Карла Великого до Жанны д'Арк / Пер. с англ. Р.Л. Гукасова. - М.: ЗАО Центрполиграф, 2007. - 270 с.
3. Алексинский Д. П., Жуков К. А., Бутягин А. М., Коровкин Д. С. Всадники войны: Книга певая. Кавалерия Европы. — СПб.: ООО «Издательство «Полигон», 2005. — 488 с.; ил.
4. Альтамира-и-Кревеа Р. История Испании: В 2-х т. – М.: Издательство иностранной литературы, 1951.
5. Балакин В. Творцы Священной Римской империи. – М.: Молодая гвардия, 2004.
6. Барлоу Ф. Вильгельм I и нормандское завоевание Англии / Пер. с англ. под ред. С. В. Иванова. — СПб.: Евразия, 2007. — 320 с : ил.
7. Бартелеми Д. Рыцарство: От древней Германии до Франции XII в. /Пер. с франц. М. Ю. Некрасова. - СПб.: Евразия, 2012. - 584 с.: ил.
8. Бартлетт Р. Становление Европы. Экспансия, колонизация, изменения в сфере культуры 950 – 1350 гг. – М.: РОССПЭН, 2007. – 432 с.
9. Беннет М., Брэдбери Дж. Войны и сражения Средневековья 500—1500 гг. / М. Беннет, Д. Брэдбери; пер. с англ. А. Колина. - М.: Эксмо, 2006. — 264 с: ил. —(История военного искусства).
10. Блок М. Феодалне суспільство. – К., 2002.
11. Брук К. Саксонские и нормандские короли. 450-1154 /Пер. с англ. Л.А. Карповой. - М.: ЗАО Центрполиграф, 2011. - 255 с.
12. Будур Н.В. Повседневная жизнь викингов. IX – XI вв. – М.: Молодая гвардия, 2007. – 463 с.
13. Бульст-Тилле М.Л., Йордан К., Флекенштейн Й. Священная Римская империя: эпоха становления/Пер. с нем. К.Л. Дробинской, Л.Н.Неборской; под. ред. И.О.Ермаченко. – СПб.: Евразия, 2008. – 480 с.
14. Вильсон Д.М. Англосаксы. Покорители кельтской Британии.- М., 2004.- 189 с.
15. Галушко К. Ю. Кельтская Британия: племена, государства, династии с древности до конца XV века: Учебное пособие /Под ред. Терещенко Ю. И.-,К.: Атика, 2005.- 324 с.
16. Гергей Е. История папства. - М.: Республика, 1996. - 463 с.
17. Глебов А.Г. Англия в раннем средневековье. – СПб.: Евразия, 2007. – 288с.

18. Гуревич А.Я. Норвежское общество в раннее средневековье: Проблемы социального строя и культуры. – М., 1977.
19. Гуревич А.Я. Походы викингов. – М., 1966.
20. Гуревич А.Я. Проблемы генезиса феодализма в Западной Европе. – М., 1970.
21. Гуревич А.Я. Средневековый мир: культура безмолвствующего большинства.- М., 1990.
22. Даркевич В.П. Аргонавты средневековья. – М.: Наука, 1976. – 200 с.
23. Даркевич В. П. Светская праздничная жизнь Средневековья IX—XVI вв. Изд. 2-е, доп. — М.: Индрик, 2006. - 432 с, ил.
24. Двор монарха в средневековой Европе: явление, модель, среда/ Под ред. Н.А. Хачатурян. – М.-СПб.: Алетейя, 2001. – Вып. 1. – 352 с.
25. Девриз К. Великие сражения средних веков 1000 – 1500/ К. Девриз, М. Догерти, Й. Дикки. – М.: Эксмо, 2007. – 224 с.
26. Диллон М., Чедвик Н.К. История кельтских королевств/Пер. с англ. С.В.Иванова. – М.: Вече, СПб: Евразия, 2006. – 512 с.
27. Дюби, Ж. Европа в средние века [Текст] / Ж. Дюби. - Смоленск: Полиграмма, 1994. - 316 с.
28. Захаров В. А., Чибисов В. Н. Орден госпитальеров / В. А. Захаров , В. Н. Чибисов. - СПб. : Алетейя, 2009. - 464 с .
29. История Италии. В. 3-х т. / Ред. Коллегия С.Д.Сказкин и др. – М., 1970.- Т.1.
30. История Норвегии/ Под ред. А.Я. Гуревича, А.С. Кана. – М.: Наука, 1980. – 710 с.
31. История Франции . В 3-х тт.- М., 1972. – Т.1.
32. История Швеции/ Под ред. А.С. Кана. – М.: Наука, 1974. – 720 с.
33. История человечества: В 7-ми томах. – М.: Магистр-пресс, 2003. – Т. 4.
34. Каппер Дж. П. Викинги Британии.- СПб., 2003. – 272 с.
35. Кардини Ф. Европа и ислам. История непонимания. – СПб.: Alexandria, 2007. – 332 с.
36. Кардини Ф. Истоки средневекового рыцарства.- М., 1987.
37. Квеннеллы М., Борн Ч. Повседневная жизнь в Англии во времена англосаксов, викингов и нормандцев/ Пер. с англ. Т.В. Ковалева. – СПб.: Евразия, 2002. – 384 с.
38. Кенигсбергер Г.Г. Средневековая Европа, 400 – 1500/ Пер. с англ.; Предисл. Д.Э. Харитоновича. - М.: Весь мир, 2001. – 384 с.
39. Кин М. Рыцарство. - М.: Научный мир, 2000. - 520 с.
40. Колесницкий Н.Ф. Исследования по истории феодального государства Германии (IX – первой половине XII вв.). – М.: МОПИ, 1959. – 236 с.
41. Колесницкий Н.Ф. «Священная Римская империя»: притязания и действительность.- М., 1977.

42. Контамин Ф. Война в средние века. – СПб.: Ювента, 2001. – 416 с. – (Историческая библиотека).
43. Контлер Л. История Венгрии. Тысячелетие в центре Европы. – М.: Весь мир, 2002. – 656 с.
44. Корсунский А.Р. История Испании IX – XIII вв. (Социально-экономические отношения и политический строй Астури-Леонского и Леона-Кастильского королевств).- М.: Высшая школа, 1976. – 239 с.
45. Котельникова Л.А. Феодализм и город в Италии в VII – XV вв. – М.: Наука, 1987. – 256 с.
46. Лебедев Г.С. Эпоха викингов в Северной Европе. Л., 1985.
47. Левицкий Я.А. Город и городское ремесло в Англии в X – XII вв. – М.-Л.: АН СССР, 1960. – 302 с.
48. Левицкий Я.А. Город и феодализм в Англии. – М.: Наука, 1987. – 284 с.
49. Ле Гофф Ж. Рождение Европы / Пер. с фр. А. И. Поповой. Предисл. А. О. Чубарьяна. - СПб.: Александрия, 2008. - 398 с. – (Серия «Становление Европы»).
50. Ле Гофф Ж. Цивилизация средневекового Запада. – М., 1992.
51. Ливи Баччи, М. Демографическая история Европы / Серия «Становление Европы» / Пер. ситал. А. Миролюбовой. - СПб.: Александрия, 2010. - 304 с.
52. Лот Ф. Последние Каролинги.- СПб., 2001.
53. Люблинская А.Д. Источниковедение истории средних веков. – Л.: ЛГУ, 1955. – 374 с.
54. Мак-Кензи А. Кельтская Шотландия / Перевод, научная ред., вступит. Статья С.В. Иванов. - М. : Вече, 2008. - 336 с.
55. Мак-Нил У. Восхождение Запада: История человеческого сообщества. – К.: Ника-Центр; М.: Старклайт, 2004. – 1064 с.
56. Мелин Ян, Юханссон Альф В., Хеденборг С. История Швеции/Пер. со швед. - М.: Весь Мир, 2002. - 400 с. - (Национальная история).
57. Мельникова Е.А. Меч и лира. Англосаксонское общество в истории и эпосе. – М., 1987.
58. Монтгомери Уотт У. Влияние ислама на средневековую Европу. – М.: Наука. Восточная литература, 1976. – 128 с.
59. Монтанари М. Голод и изобилие. История питания в Европе. – СПб.: Александрия, 2009. – 279 с. – (Серия «Становление Европы»).
60. Невилл П. Ирландия: История страны / Питер Невилл ; пер. с англ. Н. Омельянович под ред. К. Ковешникова. - М. : Эксмо; СПб. : Мидгард, 2009. - 352 с. : ил. - (Биографии Великих Стран).
61. Неусыхин А.И. Возникновение зависимого крестьянства как класса раннефеодального общества в Западной Европе VI – VIII вв. – М.: АН СССР, 1956. – 420 с.

62. Неусыхин А.И. Судьбы свободного крестьянства в Германии в VIII – XII вв. – М.: Наука, 1964. – 332 с.
63. Нефедов С. А. Факторный анализ исторического процесса. История Востока. - М.: Издательский дом «Территория будущего», 2008. - (Серия «Университетская библиотека Александра Погорельского»). — 752 с.
64. Норвич Д. История Венецианской республики. – М., 2010.
65. Норвич, Д. История папства / Джон Норвич; пер. с англ. А.В. Короленкова и Е.А. Семеновой. - Москва: АСТ, 2014. - 606, [2] с. - (Страницы истории).
66. Оке Ж.-К. Средневековая Венеция / Ж.-К. Оке.- М. : Вече, 2006. - 384 с. : ил. - (Гиды цивилизаций).
67. Палудан Х. История Дании. – М.: Весь мир, 2007. – 592 с.
68. Петрушенко Л. А. Повседневная жизнь средневековой Европы / Леонид Петрушенко. — М.: Молодая гвардия, 2012. - 367[1] с.: ил. - (Живая история: Повседневная жизнь человечества).
69. Поньон Э. Повседневная жизнь Европы в 1000 году.- М.: Молодая гвардия, 1999. – 382 с.
70. Поснов М.Э. История христианской церкви (До разделения Церквей 1054 г.). – М.: Высшая школа, 2005.
71. Рыбаков В.В. Хроника Адама Бременского и первые христианские миссионеры в Скандинавии. - М.: Языки славянских культур, 2008. – 336 с.
72. Рюкуа А. Средневековая Испания. – М.: Вече, 2006. – 384 с.
73. Санников С.В. Образы королевской власти эпохи Великого переселения народов в раннесредневековой западноевропейской историографии: монография / С.В. Санников. – Новосибирск: Изд-во НГТУ, 2009. – 216 с.
74. Самаркин В.В. Историческая география Западной Европы в средние века. – М.: Высшая школа, 1976. – 248 с.
75. Сапрыкин Ю.М. Английское завоевание Ирландии (XII – XVII ст.) – М.: Высш. Школа, 1982. – 176 с. – (Библиотека историка).
76. Сарайва Ж.Э. История Португалии /Ж. Э. Сарайва ; Пер. с порт. - М.: Весь Мир, 2007 - 384 с. - (Национальная история).
77. Сванидзе А.А. Средневековый город и рынок в Швеции. XIII – XV вв. – М.: Наука, 1980. – 360 с.
78. Священное тело короля: Ритуалы и мифология власти/ Отв. ред. Н.А. Хачятурян. – М.: Наука, 2006. -484 с.
79. Сидоров А.И. Древнехристианский аскетизм и зарождение монашества. – М.: Православный помощник, 1998. - 528 с.

80. Соьер П. Эпоха викингов / Питер Соьер; пер. с англ. АЛ. Санина. - СПб.: Евразия, 2006. - 351, [1] с. - (Историческая библиотека).
81. Стрингольм А.М. Походы викингов/ Пер. с нем. А. Шемякина; Прил. и прим. К. Фриша; Предисл., коммент. А. Хлевова. – М.: АСТ, 2003. – 736 с. – (Историческая библиотека).
82. Тарле Е.А. История Италии в средние века. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 208 с.
83. Тьерри О. История завоевания Англии норманнами/ В 3-х ч. – СПб., 1868.
84. Уоллес-Хедрилл Дж.-М. Варварский Запад. Раннее Средневековье. – СПб., 2003.
85. Успенский Ф.И. История Византийской империи. В 5-ти т.- М., 2001 – 2002.
86. Фазоли Д. Короли Италии (888 - 962)/ Пер. с итал. А.В.Лентовской. – СПб.: Евразия, 2007. – 288 с.
87. Хэгерманн Д. Карл Великий. – М., 2003.
88. Цивилизация Северной Европы. Средневековый город и культурное взаимодействие. – М.: Наука, 1992. – 134 с.
89. Эпоха крестовых походов / Под ред. Э. Лависса и А. Рамбо.- Смоленск: Русич, 2001. – 672 с.
90. Якуб А.В. Образ «норманна» в западноевропейском обществе IX - XII вв.: становление и развитие историографической традиции: монография / А.В. Якуб. – Омск: Изд-во Ом. гос. ун-та, 2008. – 461 с.

Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу

1. Проаналізуйте політику Піпінідів – попередників Каролінгів?
2. Охарактеризуйте відносини Піпінідів з церквою?
3. Проаналізуйте реформи Карла Мартелла.
4. Охарактеризуйте завойовницьку політику Карла Великого?
5. Визначте причини та наслідки відновлення імператорської влади на Заході?
6. Охарактеризуйте сутність «Каролінгського відродження»?
7. Охарактеризуйте систему управління Каролінгською імперією?
8. Проаналізуйте особливості процесу феодалізації за часи Каролінгів?
9. Визначте причини розпаду Каролінгської імперії?
10. В чому полягає історичне значення імперії Каролінгів?
11. Охарактеризуйте експансію скандинавів у 8 – 11 ст.?
12. Охарактеризуйте міграцію угорців до Європи і виникнення Угорського королівства?
13. Охарактеризуйте мусульманську експансію у Західній Європі у 8 – 10 ст.?
14. Проаналізуйте процес виникнення Священної Римської імперії?

Тема 4. Середньовічне суспільство та його інститути (стани, місто, церква)

Середньовічне суспільство. Концепція трьох станів (ordo) (ті, хто молиться; ті, хто воюють; ті, хто працюють). Еволюція концепції. Стан духовенства. Церковна організація. Папська курія. Кардинали. Легати. Розшарованість стану. Положення єпископату. Приходські священики (ректори та вікарії). Біле та чорне духовенство. Роль монастирів у середньовічному суспільстві.

Стан рицарства. Особливості військового мистецтва Високого середньовіччя. Турніри. «Божий мир». Феодальний замок та життя його мешканців. Спосіб життя представників рицарського стану. Кодекс поведінки. Трубадури. Феодальна ієрархія.

Стан селян. Спосіб життя та відносини з іншими станами. Повинності (відробітки, баналітети). Комунація ренти.

Індивід та групи у середньовічному суспільстві. Родинні відносини. Лін'яж. Положення жінок та дітей. Сільські общини та міські комуни. Центри суспільного життя (церква, таверна, млин тощо). Середньовічні парії (прокажені, еретики, іудеї, чаклуни, іноземці, гомосексуалісти тощо).

Середньовічне місто. Міста Європи у ранньому середньовіччі. Торгівельні міста в Північній та Північно-Західній Європі. Складання особливих умов міського життя.

Феномен середньовічного міста. Теорії походження середньовічного міста. Виникнення феодальних міст та регіональні особливості цього процесу. Населення середньовічного міста. Товарне виробництво. Боротьба міст з сеньорами та міське самоврядування. Міський стан (буржуа). Цехове виробництво. Система управління. Патріціат. Положення майстрів, підмастер'їв та учнів. Міська торгівля. Розвиток міжнародних торговельних шляхів. Купецькі об'єднання. Грошові відносини.

Середньовічна церква. Християнська церква у Європі у ранньому середньовіччі. Система управління. Вселенські собори. Зростання авторитету папської влади. Лже-Ісидорові дикреталії. Папство у X ст.

Клюнійський рух. Раскол церкви (1054). Григоріанська реформа та боротьба за інвеституру. Духовні ордени (бенедиктинці, цистеріанці тощо). Боротьба з ересями. Інквізиція. Францисканський та домініканський ордени. Іннокентій III. Папство в Авіньоні. Соборний рух. Папство у II половині XV ст.

Семінар 3. Середньовічне суспільство

1. Загальна характеристика концепції трьох станів.
2. Стан світських феодалів.

3. Стан духовенства.
4. Третій стан.
5. Життя міста у Високому середньовіччі.
6. Життя міста у Пізньому середньовіччі.
7. Зміни в структурі суспільства в XIV – XV ст.

Список основної та додаткової літератури

Джерела

1. Історія західноєвропейського Середньовіччя. Хрестоматія / Упорядник М.О.Рудь.: Навч. посібник. – К., 2005.
2. Контарини Гаспаро. О магистратах и устройстве Венецианской республики / Гаспаро Контарини; пер. с лат., вступит. ст. и коммент. М.А. Юсима; под ред. М.М. Крома и О.В. Хархордина. – СПб.: Издательство Европейского университета в Санкт-Петербурге, 2013. – 222 с.
3. «Пятнадцать радостей брака» и другие сочинения французских авторов. – М.: Наука, 1991. – 318 с.
4. Средневековый повесть и роман / Вступ. ст. и прим. А.Д. Михайловой. – М.: Художественная литература, 1974. – 640 с. илл. – (Библиотека всемирной литературы).
5. Стасюлевич М. История средних веков в ее писателях и исследованиях новейших ученых. – СПб., 2001. – Т. 1-3.
6. Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы / Под. ред. В.И. Корецкого. – М., 1961.
7. Хрестоматия по истории средних веков / Под ред. С.Д. Сказкина. – М., 1961 – 1963. – Т. I – II.

Навчальна література

1. История средних веков: В 2 т. / Под ред. С.П.Карпова. - М., 2003,2005.
2. История средних веков: В 2 т. / Под ред. С.Д.Сказкина.- М., 1977.
3. История средних веков/ Под ред. Н.Ф.Колесницкого. – М., 1986.
4. Косминский Е.А. Историография средних веков, V - середина XIX в.- М., 1963.
5. Крижанівська О.О.,Крижанівський О.П. Історія середніх віків. Вступ до історії західноєвропейського Середньовіччя. Курс лекцій. К., 2006.

Загальні праці

1. Алексинский Д. П., Жуков К. А., Бутягин А. М., Коровкин Д. С. Всадники войны: Книга певая. Кавалерия Европы. — СПб.: ООО «Издательство «Полигон», 2005. — 488 с.; ил.
2. Альтамира-и-Кревеа Р. История Испании: В 2-х т. — М.: Издательство иностранной литературы, 1951.
3. Антонетти П. Повседневная жизнь Флоренции в эпоху Данте. — М.: Молодая гвардия, Палимпсест, 2004. — 326 с.
4. Арьес Ф. Ребенок и семейная жизнь при Старом порядке/ Пер. с фр. Я.Ю. Старцева при участии В.А. Бабинцева. — Екатеринбург: Урал. ун-т, 1999. — 416 с.
5. Бартелеми Д. Рыцарство: От древней Германии до Франции XII в. /Пер. с франц. М. Ю. Некрасова. - СПб.: Евразия, 2012. - 584 с.: ил.
6. Барлетт Р. Становление Европы. Экспансия, колонизация, изменения в сфере культуры 950 – 1350 гг. — М.: РОССПЭН, 2007. — 432 с.
7. Берман Г. Дж. Западная традиция права: эпоха формирования. — М.: МГУ, 1998. — 624 с.
8. Бессмертный Б.Л. Жизнь и смерть в средние века: Очерки демографической истории Франции. - М.: Наука, 1991. — 240 с.
9. Бицилли П.М. Элементы средневековой культуры. — СПб.: Мифрил, 1995. - XXVIII + 244 с.
10. Блок М. Феодалне суспільство. — К., 2002.
11. Богословие в культуре средневековья. — Киев: Христианское братство «Путь к истине», 1992. — 384 с.
12. Брюнель- Лобришон Ж., Дюамель-Амадо К. Повседневная жизнь во времена трубадуров XII – XIII ст./Пер. с фр. Е. Морозовой. — М.: Молодая гвардия, 2003. — 414 с. — (Живая история: Повседневная жизнь человечества).
13. Булфинч Т. Мифы и легенды рыцарской эпохи / Пер. с англ. Л.А. Игоревского. — М.: ЗАО Центрполиграф, 2009. - 349 с.
14. Вагнер В. Норвежские, кельтские и тевтонские легенды / Пер. с англ. Т.В. Китаиной. - М.: ЗАО Центрполиграф, 2009. - 285 с.
15. Вебер М. История хозяйства. Город. — М.: Канон-прес-Ц, Кучково поле, 2001. — 576 с.
16. Виолле-ле-Дюк Э.Э. Жизнь и развлечения в средние века. — СПб., 1997.
17. Гарднер Дж. Жизнь и время Чосера /Пер. с англ.; предисл. З. Гачечиладзе. М.: Радуга, 1986. — 448 с.
18. Гергей Е. История папства. - М.: Республика, 1996. - 463 с.
19. Грегоровиус Ф. История города Рима в средние века (от V до XVI ст.). — М.: Альфа-книга, 2008.- 1280 с.

20. Григулевич И.Р. Инквизиция. – М.: Политиздат, 1976.
21. Грин, Т. Инквизиция: царство страха / Тоби Грин; пер. с англ. Н.И. Смирновой. - М.: АСТ: АСТ МОСКВА, 2010. - 541, [3] с.: 16л. ил.
22. Гуревич А.Я. Категории средневековой культуры. – М., 1984.
23. Гуревич А.Я. Средневековый мир: культура безмолвствующего большинства.- М., 1990.
24. Даркевич В. П. Светская праздничная жизнь Средневековья IX—XVI вв. Изд. 2-е, доп. — М.: Индрик, 2006. - 432 с, ил.
25. Двор монарха в средневековой Европе: явление, модель, среда/ Под ред. Н.А. Хачатурян. – М.-СПб.: Алетейя, 2001. – Вып. 1. – 352 с.
26. Демурже А. Рыцари Христа. Военно-монашеские ордены в средние века, XI – XVI вв./ А. Демурже. Пер. с фр. М.Ю. Некрасова. – СПб.: Евразия, 2008. – 542 с.
27. Дефурно М. Повседневная жизнь времен Жанны д'Арк. – СПб., 2003.
28. Дюби, Ж. Европа в средние века [Текст] / Ж. Дюби. - Смоленск: Полиграмма, 1994. - 316 с.
29. Дюбі Ж. Доба соборів. Мистецтво та суспільство 980 – 1420 років. – Київ, 2003.
30. Дюби Ж. Трехчастная модель, или представление средневекового общества о себе самом/ Пер. с фр. Ю.А. Гинзбург. - М.: Языки русской культуры, 2000. – 320 с.
31. Иванов К. Средневековый замок, город, деревня и их обитатели / Константин Иванов. – М.: Ломоносовъ, 2015. – 232 с. – (История. География. Этнография).
32. Иванов К. Трубадуры, труверы, миннезингеры / Константин Иванов. - М.: Ломоносовъ, - 2014. - 240 с. - (История. География. Этнография).
33. Кардини Ф. Истоки средневекового рыцарства.- М., 1987.
34. Квеннеллы М., Борн Ч. Повседневная жизнь в Англии во времена англосаксов, викингов и нормандцев/ Пер. с англ. Т.В. Ковалева. – СПб.: Евразия, 2002. – 384 с.
35. Кин М. Рыцарство. - М.: Научный мир, 2000. - 520 с.
36. Колесницкий Н.Ф. Исследования по истории феодального государства Германии (IX – первой половине XII вв.). – М.: МОПИ, 1959. – 236 с.
37. Колесницкий Н.Ф. «Священная Римская империя»: притязания и действительность.- М., 1977.
38. Контамин Ф. Война в средние века. – СПб.: Ювента, 2001. – 416 с. – (Историческая библиотека).
39. Корсунский А.Р. История Испании IX – XIII вв. (Социально-экономические отношения и политический строй Астура-Леонского и Леона-Кастильского королевств).- М.: Высшая школа, 1976. – 239 с.

40. Котельникова Л.А. Феодализм и город в Италии в VII – XV вв. – М.: Наука, 1987. – 256 с.
41. Краткая история Германии/У. Дирльмайер, А. Гестрих, У. Херрман. – СПб.: Евразия, 2008. – 542 с.
42. Куркин А. В. Рыцари: последние битвы — СПб.«Полигон», 2004.— 512 с.; ил.
43. Левицкий Я.А. Город и городское ремесло в Англии в X – XII вв. – М.-Л.: АН СССР, 1960. – 302 с.
44. Левицкий Я.А. Город и феодализм в Англии. – М.: Наука, 1987. – 284 с.
45. Ле Гофф Ж. Герои и чудеса Средних веков / Ж. Ле Гофф; Пер. с фр. Д. Савосина. — М.: Текст, 2011 — 220 [4] с.
46. Ле Гофф Ж. Другое Средневековье: Время, труд и культура Запада / Перев. с франц. С. В. Чистяковой и Н. В. Шевченко под ред. В. А. Бабинцева. 2-е изд., испр.— Екатеринбург: Изд-во Урал, ун-та, 2002.— 328 с.
47. Ле Гофф Ж. Интеллектуалы в средние века.- СПб., 2003.
48. Ле Гофф Ж. Рождение Европы / Пер. с фр. А. И. Поповой. Предисл. А. О. Чубарьяна. - СПб.: Александрия, 2008. - 398 с. – (Серия «Становление Европы»).
49. Ле Гофф, Ж. Рождение чистилища / Ж. Ле Гофф; пер. с фр. В. Бабинцева, Т. Краевой. - Екатеринбург: У-Фактория; М.: Акт МОСКВА, 2009. - 544 с.
50. Ле Гофф Ж. Средневековый мир воображаемого: Пер. с фр. / Общ. ред. С.К. Цатуровой. — М.: Издательская Прогресс, 2001. - 440 с.
51. Ле Гофф Ж. Средневековье и деньги: очерк исторической антропологии/ Пер. с франц. М. Ю. Некрасова . - СПб.: Евразия, 2010. - 224 с.
52. Ле Гофф Ж. Цивилизация средневекового Запада. – М., 1992.
53. Ливи Баччи, М. Демографическая история Европы / Серия «Становление Европы» / Пер. ситал. А. Мирюловой. - СПб.: Александрия, 2010. - 304 с.
54. Люшер А. Французское общество времен Филиппа-Августа. – СПб.: Евразия, 1999. – 470 с.
55. Майорова Е.И. Женские лики Столепсий войны / Е.И. Майорова. - М.: Вече, 2013. — 304 с. : ил. — (History files).
56. Манусова Е. Полная история рыцарских орденов в одной книге. – М.: АСТ, 2010.
57. Машке Э. Немецкий орден. Пер. с нем. В. Соловьевой.— СПб.: Евразия, 2003.— 256 с.
58. Монтанари М. Голод и изобилие. История питания в Европе. – СПб.: Александрия, 2009. – 279 с. – (Серия «Становление Европы»).
59. Мулен Л. Повседневная жизнь средневековых монахов Западной Европы. X – XV века.- М., 2001.

60. Норвич, Д. История папства / Джон Норвич; пер. с англ. А.В. Короленкова и Е.А. Семеновой. - Москва: АСТ, 2014. - 606, [2] с. - (Страницы истории).
61. Оке Ж.-К. Средневековая Венеция / Ж.-К. Оке.- М. : Вече, 2006. - 384 с. : ил. - (Гиды цивилизаций).
62. Окшотт Э. Рыцарь и его замок. Средневековые крепости и осадные сооружения.- М.: Центрполиграф, 2007.
63. Пастуро М. Повседневная жизнь Франции и Англии во времена рыцарей Круглого стола / Мишель Пастуро; пер. с фр. М. О. Гончар; науч. ред., коммент. и послесл. Т. Д. Сергеевой; предисл. А. П. Левандовского. — 2-е изд., испр. и доп. — М.: Молодая гвардия, 2009. — 230 [10] с.: ил. — (Живая история: Повседневная жизнь человечества).
64. Пастуро, Мишель. Символическая история европейского средневековья. Пер. с фр. Е. Решетниковой. — СПб.: «Александрия», 2012. — 448 с, илл.
65. Пауэр Э. Люди Средневековья / Пер. с англ . Е.В. Ламановой . - М . : ЗАО Центрполиграф, 2010. - 223 с .
66. Перну Р. Элоиза и Абеляр / Пер. с фр. Ю. М. Розенберг; Вступ. слово, науч. ред. А. П. Левандовского. - М.: Молодая гвардия, 2005. - 242[14]с.: ил. - (Жизнь замечат. людей: Сер. биогр.; Вып. 944).
67. Петрушенко Л. А. Повседневная жизнь средневековой Европы / Леонид Петрушенко. — М.: Молодая гвардия, 2012. - 367[1] с.: ил. - (Живая история: Повседневная жизнь человечества).
68. Пиренн А. Средневековые города Бельгии/ Пер. с фр. под редакцией проф. Е.А. Косминского Е. А. — СПб.: Евразия, 2001. — 512 с.
69. Пиренн А. Средневековые города и возрождение торговли. – Горький: Горьковский пед. ин-т, 1941. – 127 с.
70. Плешкова С.Л. К истории купеческого капитала во Франции в XV в. (Жак Кер и его деятельность). – М.: МГУ, 1977. – 182 с.
71. Поло де Болье М.-А. Средневековая Франция / М.-А. Поло де Болье. - М. : Вече, 2006. - 384 с. : ил. - (Гиды цивилизаций) .
72. Поньон Э. Повседневная жизнь Европы в 1000 году.- М.: Молодая гвардия, 1999. – 382 с.
73. Поснов М.Э. История христианской церкви (До разделения Церквей 1054 г.). – М.: Высшая школа, 2005.
74. Роулинг М. Европа в средние века. Быт, религия, культура/ Пер. с англ. Л.А. Калашниковой. – М.: ЗАО Центрполиграф, 2005. – 223 с.
75. Рюкуа А. Средневековая Испания. – М.: Вече, 2006. – 384 с.

76. Сванидзе А.А. Средневековый город и рынок в Швеции. XIII – XV вв. – М.: Наука, 1980. – 360 с.
77. Священное тело короля: Ритуалы и мифология власти/ Отв. ред. Н.А. Хачятурян. – М.: Наука, 2006. – 484 с.
78. Смирнова Е.Д. Средневековый мир в терминах, именах и названиях: словарь-справочник. – Мн.: Белорусь, 1999. – 383 с.
79. Советская историческая энциклопедия: В 16 т. – М., 1961 – 1976. – Т. 1-16.
80. Социальная природа средневекового бюргерства XIII – XVII вв. – М.: Наука, 1979. – 240 с.
81. Спенс Л. Легенды и рыцарские предания Бретани / Пер. с англ. А.Б. Давыдовой. - М.: ЗАО Центрполиграф, 2009. - 319 с.
82. Стам С.М. Экономическое и социальное развитие раннего города (Тулуза XI – XIII ст.). – Саратов: Саратовский ун-т, 1969. – 430 с.
83. Тревельян Д.М. Социальная история Англии. Обзор шести столетий от Чосера до королевы Виктории. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1959. – 608 с.
84. Флори Ж. Идеология меча. Предыстория рыцарства.- СПб., 1999.
85. Хёйзинга Йохан. Осень Средневековья / Сост., предисл. и пер. с нидерл. Д. В. Сильвестрова; Коммент., указатели Д. Э. Харитоновича. - СПб.: Изд-во Ивана Лимбаха, 2011. — 768 с, ил.
86. Цивилизация Северной Европы. Средневековый город и культурное взаимодействие. – М.: Наука, 1992. – 134 с.
87. Эпоха крестовых походов / Под ред. Э. Лависса и А. Рамбо.- Смоленск: Русич, 2001. – 672 с.
88. Ястребицкая А.Л. Западная Европа XII – XIII вв.: Эпоха. Быт. Костюм. – М., 1978.

Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу

1. Проаналізуйте соціальну структуру суспільств Західної Європи у ранньому середньовіччі?
2. Визначте причини формування концепції трьох станів?
3. Охарактеризуйте період теоретичного оформлення концепції трьох станів ?
4. Дайте загальну характеристику концепції трьох станів?
5. Охарактеризуйте положення стану світських феодалів?
6. Проаналізуйте положення стану духовенства?
7. Охарактеризуйте положення стану селян?
8. Охарактеризуйте зміни в структурі суспільства в XIV – XV ст.?

9. Проаналізуйте соціальну структуру суспільств Західної Європи у добу середньовіччя?
10. Охарактеризуйте міста Західної Європи у ранньому середньовіччі?
11. Проаналізуйте теорії походження середньовічного міста?
12. Охарактеризуйте процес виникнення середньовічного міста?
13. Охарактеризуйте боротьбу міст з сеньйорами та формування місцевого самоуправління?
14. Охарактеризуйте роль цехів в житті середньовічного міста.
15. Охарактеризуйте положення стану бюргерів у середньовічному суспільстві.
16. Охарактеризуйте роль середньовічних міст Західної Європи у міжнародній торгівлі.
17. Охарактеризуйте провідні тенденції розвитку західноєвропейського міста у XIV – XV ст.

Кредит 2. Провідні тенденції розвитку Європи у Високому та Пізньому середньовіччі.

Тема 5. Соціально-економічна історія Європи. Клімат та демографічний розвиток Європи у XI – XIII ст.

Внутрішня та зовнішня колонізація в Європі. Технічний прогрес (збільшення виробництва заліза, використання млинів, трипілля, важкий колісний плуг з залізним лемехом). Сеньорія та залежне селянство. Спеціалізація (будівництво церков, ковальство, військова справа тощо). Розвиток торгівлі та грошового господарства (передумови для переходу з натурального оброку на грошову ренту).

Політична історія Європи. Тенденції до політичної роздрібненості та універсалізму. Королівська влада. Франція у XI – XIII ст. Політична роздрібненість XI ст. Складання передумов для централізації та посиленні королівської влади. Людовік VI Товстий (1108 - 1137) та Сугерій. Людовік VII (1137 - 1180). Складання Анжуйської монархії. Філіп II Август (1180 - 1223). Збільшення королівського домену. Битва під Бувінем (1214). Альбігойські війни та їх наслідки (1209 - 1244). Людовік IX Святий (1227 - 1270). Реформи системи управління, судочинства, грошова тощо.

Англія XI – XIII ст.. Нормандське завоювання (1066). Особливості політичного устрою. Громадянська війна між Матільдою та Стефаном де Блуа (1135 - 1153). Генріх II (1154 - 1189). Формування Анжуйської імперії. Реформи управління. Томас Бекет. Конфлікт королівської влади з церквою. Річард I Левове Серце (1189 - 1199). Іоанн Безземельний (1199 - 1215). «Велика хартія вольностей» (1215). Англійський парламент (1265).

Німеччина в XI – XIII ст. Утвердження Салічної династії. Наслідки клюнійської реформи для Священної Римської імперії. Початок боротьби за інвеституру. Генрих IV і Григорій VII. Вормський конкордат (1122). Боротьба Штауфенов з Вельфами. Фрідріх I Барбаросса (1152 - 1190). Боротьба за Північну Італію. Криза імперії на початку XIII ст. Політика Фрідріха II (1212 - 1250). Поразка Штауфенов. Прихід до влади династії Габсбургів.

Особливості історичного розвитку Скандинавії та Піренейського півострову у Високому середньовіччі.

Лекція 4.

Західна Європа в добу Високого Середньовіччя: політичний та економічний розвиток.

План.

1. Суспільно-економічне життя Європи у XI – XIII ст..
2. Франція у Високому середньовіччі.
3. Англія у Високому середньовіччі.
4. Німеччина в XI – XIII ст..

5. Особливості історичного розвитку Скандинавії та Піренейського півострову у Високому середньовіччі.

Список основної та додаткової літератури

Джерела

1. Адам Бременский, Гельмольд из Босау, Арнольд Любекский. Славянские хроники. – М.: СПСЛ, Русская панорама, 2011. – 584 с.
2. Англосаксонская хроника. Пер. с др.-англ. Метлицкой З.Ю. – СПб.: Евразия, 2010. – 288 с.
3. Ансельм Кентерберийский. Сочинения / Перевод, послесловие и комментарии И. В. Купреевой. - М.: Канон, 1996. - 400 с - (История христианской мысли в памятниках).
4. Антология средневековой мысли (Теология и философия европейского средневековья): В 2-х т. /Под ред. С.С. Неретиной. – СПб.: РХГИ, 2001.
5. Виллани Дж.Новая хроника, или история Флоренции. – М.: Наука, 1997. - 551 с.
6. Виллардуэн, Ж. де. Завоевание Константинополя. – М.: Наука, 1993. – 298 с.
7. Генрих Латвийский. Ливонская хроника. – М.-Л.: АН СССР, 1938. – 608 с.
8. Гильом де Лоррис, Жан де Мен. Роман о Розе / Пер. со старофранцузского Н.В. Забабуровой на основе подстрочника Д.Н. Вальяно. – Ростов на Дону: ЗАО Югпродторг, 2001. – 288 с.
9. Жуанвиль Жан де. Книга благочестивых речений и добрых деяний нашего святого короля Людовика. Пер. со старофранц. Цыбулько Г. Ф., под редакцией Карачинского А. Ю., научный редактор перевода Малинин Ю. П. — СПб, Евразия, 2012. — 400 с.
10. Заборов М.А. История крестовых походов в документах и материалах.- М., 1977.
11. Исландские саги. Т. 2 / Пер. прозаич. текста с древнеисл., общ.ред. и коммент. А. В. Циммерлинга; Стихи в пер. А. В. Циммерлинга и С. Ю. Агишева / под ред. С. Ю. Агишева, А. В. Бусыгина, В. В. Рыбакова. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 608 с. – (Studia philologica).
12. Історія західноєвропейського Середньовіччя. Хрестоматія / Упорядник М.О.Рудь.: Навч. посібник. – К., 2005.
13. Книга завещаний: Французские поэтические прощания и завещания XIII-XV веков / Пер. с франц. Я. Старцева и Г. Зельдовича. - М.: Водолей, 2012. - 236 с. - (Пространство перевода).
14. Песнь о крестовом походе против альбигойцев. – М.: Ладомир: Наука, 2011. – 440 с.
15. Песнь о Нибелунгах. – Л.: Наука, 1972. – 344 с.

16. Саксон Анналист. Хроника. 741-1139 / Перевод с лат. и комм. И.В.Дьяконова; предисл. И.А.Настенко. - М.: «SPSL»-«Русская панорама», 2012. - 712 с, ил. -(MEDLEVALIA: средневековые литературные памятники и источники).
17. Салимбене де Адам. Хроника / Пер. с лат. — М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2004. - 984 с. (Серия «Книга света»)
18. Средневековая повесть и роман / Вступ. ст. и прим. А.Д. Михайловой. — М.: Художественная литература, 1974. — 640 с. илл. — (Библиотека всемирной литературы).
19. Стасюлевич М. История средних веков в ее писателях и исследованиях новейших ученых. — СПб., 2001. — Т. 1-3.
20. Стурлусон, Снорри. Круг земной. — М.: Наука, 1980. — 688 с.
21. Титмар Мерзебургский. Хроника. В 8 книгах/ 2-е изд., исправл./ Пер. с лат. И.В. Дьяконова. — М.: Русская панорама, 2009. — 256 с.
22. Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы / Под. ред. В.И. Корецкого. — М., 1961.
23. Хрестоматия по истории средних веков / Под ред. С.Д. Сказкина. — М.,1961 — 1963. — Т. I — II.

Навчальна література

1. История средних веков: В 2 т. / Под ред. С.П.Карпова. - М., 2003,2005.
2. История средних веков: В 2 т. / Под ред. С.Д.Сказкина.- М., 1977.
3. История средних веков/ Под ред. Н.Ф.Колесницкого. — М., 1986.
4. Крижанівська О.О.,Крижанівський О.П. Історія середніх віків. Вступ до історії західноєвропейського Середньовіччя. Курс лекцій. К., 2006.

Загальні праці

1. Азимов А. История Англии. — М., 2005.
2. Азимов А. История Франции. От Карла Великого до Жанны д'Арк / Пер. с англ. Р.Л. Гукасова. - М.: ЗАО Центрполиграф, 2007. - 270 с.
3. Альтамира-и-Кревеа Р. История Испании: В 2-х т. — М.: Издательство иностранной литературы, 1951.
4. Балакин В. Творцы Священной Римской империи. — М.: Молодая гвардия, 2004.
5. Барлоу Ф. Вильгельм I и нормандское завоевание Англии / Пер. с англ. под ред. С. В. Иванова. — СПб.: Евразия, 2007. — 320 с : ил.
6. Барлетт Р. Становление Европы. Экспансия, колонизация, изменения в сфере культуры 950 — 1350 гг. — М.: РОССПЭН, 2007. — 432 с.

7. Блок М. Феодальне суспільство. – К., 2002.
8. Брук К. Саксонские и нормандские короли. 450-1154 /Пер. с англ. Л.А. Карповой. - М.: ЗАО Центрполиграф, 2011. - 255 с.
9. Бульст-Тилле М.Л., Йордан К., Флекенштейн Й. Священная Римская империя: эпоха становления/Пер. с нем. К.Л. Дробинской, Л.Н.Неборской; под. ред. И.О.Ермаченко. – СПб.: Евразия, 2008. – 480 с.
10. Виймар П. Крестовые походы: Миф и реальность священной войны. – СПб.: Евразия, 2006. – 383 с.
11. Вис Э.В. Фридрих II Гогенштауфен / Э. В. Вис; пер. с нем. Е.Б. Каргиной. — М.: АСТ: Транзиткнига, 2005. — 378, [6] с.: 8 л. ил. — (Историческая библиотека).
12. Всемирная история: В 10 т. – М., 1957-1958. – Т. 3-5.
13. Галушко К. Ю. Кельтская Британия: племена, государства, династии с древности до конца XV века: Учебное пособие /Под ред. Терещенко Ю. И.,К.: Атика, 2005.- 324 с.
14. Гарднер Дж. Жизнь и время Чосера /Пер. с англ.; предисл. З. Гачечиладзе. М.: Радуга, 1986. – 448 с.
15. Гарро А. Людовик Святой и его королевство/ Пер. с фр. Г.Ф. Цыбулько. – СПб.: Евразия, 2002. – 256 с.
16. Гергей Е. История папства. - М.: Республика, 1996. - 463 с.
17. Грановский А.В. История короля Ричарда I Львиное Сердце. - М.: «Русская панорама», 2007. - 320 С., 80 ил. - (Под знаком креста и короны).
18. Грин Дж. Р. Британия. История английского народа: В 2 т. - Мн.: МФЦП, 2007. - Т. 1. - 720 с.: ил. — (Народы Земли).
19. Джуэтт С.О. Завоевание Англии норманнами. – Мн.: Харвест, 2003. – 304 с.
20. Диллон М., Чедвик Н.К. История кельтских королевств/Пер. с англ. С.В.Иванова. – М.: Вече, СПб: Евразия, 2006. – 512 с.
21. Добиаш-Рождественская О.А. Крестом и мечом. Приключения Ричарда I Львиное Сердце. – М., 1991.
22. Дуглас Д. Вильгельм Завоеватель. Викинг на английском престоле / Пер.с англ. Л.А. Игоревского. - М.: ЗАО Центрполиграф, 2005. - 431 с.
23. Дюби, Ж. Европа в средние века [Текст] / Ж. Дюби. - Смоленск: Полиграмма, 1994. - 316 с.
24. Дюбі Ж. Доба соборів. Мистецтво та суспільство 980 – 1420 років. – Київ, 2003.
25. Дюби Ж. Средние века (987 - 1460): От Гуго Капета до Жанны д'Арк. – М., 2001.
26. История Италии. В. 3-х т. / Ред. Коллегия С.Д.Сказкин и др. – М., 1970.- Т.1.
27. История Норвегии/ Под ред. А.Я. Гуревича, А.С. Кана. – М.: Наука, 1980. – 710 с.

28. История Франции . В 3-х тт.- М., 1972. – Т.1.
29. История Швеции/ Под ред. А.С. Кана. – М.: Наука, 1974. – 720 с.
30. История человечества: В 7-ми томах. – М.: Магистр-пресс, 2003. – Т. 4.
31. Квеннеллы М., Борн Ч. Повседневная жизнь в Англии во времена англосаксов, викингов и нормандцев/ Пер. с англ. Т.В. Ковалева. – СПб.: Евразия, 2002. – 384 с.
32. Кенигсбергер Г.Г. Средневековая Европа, 400 – 1500/ Пер. с англ.; Предисл. Д.Э. Харитоновича. - М.: Весь мир, 2001. – 384 с.
33. Кесслер У. Ричард I Львиное Сердце. – Ростов-на-Дону, 1997.
34. Колесницкий Н.Ф. Исследования по истории феодального государства Германии (IX – первой половине XII вв.). – М.: МОПИ, 1959. – 236 с.
35. Колесницкий Н.Ф. «Священная Римская империя»: притязания и действительность.- М., 1977.
36. Контлер Л. История Венгрии. Тысячелетие в центре Европы. – М.: Весь мир, 2002. – 656 с.
37. Корсунский А.Р. История Испании IX – XIII вв. (Социально-экономические отношения и политический строй Астури-Леонского и Леона-Кастильского королевств).- М.: Высшая школа, 1976. – 239 с.
38. Котельникова Л.А. Феодализм и город в Италии в VII – XV вв. – М.: Наука, 1987. – 256 с.
39. Левицкий Я.А. Город и городское ремесло в Англии в X – XII вв. – М.-Л.: АН СССР, 1960. – 302 с.
40. Левицкий Я.А. Город и феодализм в Англии. – М.: Наука, 1987. – 284 с.
41. Ле Гофф Ж. Герои и чудеса Средних веков / Ж. Ле Гофф; Пер. с фр. Д. Савосина. — М.: Текст, 2011 — 220 [4] с.
42. Ле Гофф Ж. Другое Средневековье: Время, труд и культура Запада / Перев. с франц. С. В. Чистяковой и Н. В. Шевченко под ред. В. А. Бабинцева. 2-е изд., испр.— Екатеринбург: Изд-во Урал, ун-та, 2002.— 328 с.
43. Ле Гофф Ж., Трюон Н. История тела в средние века/ Пер. с фр. Е. Лебедевой. – М.: Текст, 2008. – 189 с.
44. Ле Гофф Ж. Интеллектуалы в средние века.- СПб., 2003.
45. Ле Гофф Ж. Рождение Европы / Пер. с фр. А. И. Поповой. Предисл. А. О. Чубарьяна. - СПб.: Александрия, 2008. - 398 с. – (Серия «Становление Европы»).
46. Ле Гофф,Ж. Рождение чистилища / Ж. Ле Гофф; пер. с фр. В. Бабинцева, Т. Краевой. - Екатеринбург: У-Фактория; М.: Акт МОСКВА, 2009. - 544 с.

47. Ле Гофф Ж. Средневековый мир воображаемого: Пер. с фр. / Общ. ред. С.К. Цатуровой. — М.: Издательская Прогресс, 2001. - 440 с.
48. Ле Гофф Ж. Средневековье и деньги: очерк исторической антропологии/ Пер. с франц. М. Ю. Некрасова . - СПб.: Евразия, 2010. - 224 с.
49. Ле Гофф Ж. Цивилизация средневекового Запада. – М., 1992.
50. Ливи Баччи, М. Демографическая история Европы / Серия «Становление Европы» / Пер. ситал. А. Миролюбовой. - СПб.: Александрия, 2010. - 304 с.
51. Люблинская А.Д. Источниковедение истории средних веков. – Л.: ЛГУ, 1955. – 374 с.
52. Люшер А. Французское общество времен Филиппа-Августа. – СПб.: Евразия, 1999. – 470 с.
53. Мадоль Ж. Альбигойская драма и судьбы Франции. – СПб.: Евразия, 2001.
54. Мак-Кензи А. Кельтская Шотландия / Перевод, научная ред., вступит. Статья С.В. Иванов. - М. : Вече, 2008. - 336 с.
55. Мак-Нил У. Восхождение Запада: История человеческого сообщества. – К.: Ника-Центр; М.: Старклайт, 2004. – 1064 с.
56. Манусова Е. Полная история рыцарских орденов в одной книге. – М.: АСТ, 2010.
57. Машке Э. Немецкий орден. Пер. с нем. В. Соловьевой.— СПб.: Евразия, 2003.— 256 с.
58. Мелин Ян, Юханссон Альф В., Хеденборг С. История Швеции/Пер. со швед. - М.: Весь Мир, 2002. - 400 с. - (Национальная история).
59. Мельвил М. История ордена тамплиеров. – СПб., 1999.
60. Мишо Г. История крестовых походов. – М., 1999.
61. Монтанари М. Голод и изобилие. История питания в Европе. – СПб.: Александрия, 2009. – 279 с. – (Серия «Становление Европы»).
62. Невилл П. Ирландия: История страны / Питер Невилл ; пер. с англ. Н. Омельянович под ред. К. Ковешникова. - М. : Эксмо; СПб. : Мидгард, 2009. - 352 с. : ил. - (Биографии Великих Стран).
63. Норвич Д. История Венецианской республики. – М., 2010.
64. Норвич, Д. История папства / Джон Норвич; пер. с англ. А.В. Короленкова и Е.А. Семеновой. - Москва: АСТ, 2014. - 606, [2] с. - (Страницы истории).
65. Норвич Д. Нормандцы в Сицилии. Второе нормандское завоевание. 1016-1130/ Пер. с англ. Л.Л. Игоревского. - М.: ЗАО Центрполиграф, 2005. - 367 с.
66. Норвич Д. Расцвет и закат Сицилийского королевства. Нормандцы в Сицилии. 1130—1194 / Пер. с англ. Л.А. Игоревского. — М.: ЗАО Центрполиграф, 2005. — 399 с.
67. Оке Ж.-К. Средневековая Венеция / Ж.-К. Оке.- М. : Вече, 2006. - 384 с. : ил. - (Гиды цивилизаций).

68. Осокин Н.А. История средних веков. – М.- Минск, 2005.
69. Палудан Х. История Дании. – М.: Весь мир, 2007. – 592 с.
70. Пастуро М. Повседневная жизнь Франции и Англии во времена рыцарей Круглого стола / Мишель Пастуро; пер. с фр. М. О. Гончар; науч. ред., коммент. и послесл. Т. Д. Сергеевой; предисл. А. П. Левандовского. — 2-е изд., испр. и доп. — М.: Молодая гвардия, 2009. — 230 [10] с.: ил. — (Живая история: Повседневная жизнь человечества).
71. Пауэр Э. Люди Средневековья / Пер. с англ. Е.В. Ламановой. - М. : ЗАО Центрполиграф, 2010. - 223 с.
72. Перну Р. Крестоносцы. – СПб., 2001.
73. Перну Р. Ричард Львиное Сердце / Режин Перну; науч. ред. А. П. Левандовский, В. Д. Балакин; вступ. ст. А. П. Левандовского; пер. с фр. А. Г. Кавтаскина. - М.: Молодая гвардия, 2009. - 232 [8] с: ил. - (Жизнь замечательных людей: сер. биогр.; вып. 1183).
74. Перну Р. Элоиза и Абеляр / Пер. с фр. Ю. М. Розенберг; Вступ. слово, науч. ред. А. П. Левандовского. - М.: Молодая гвардия, 2005. - 242[14]с.: ил. - (Жизнь замечат. людей: Сер. биогр.; Вып. 944).
75. Поньон Э. Повседневная жизнь Европы в 1000 году.- М.: Молодая гвардия, 1999. – 382 с.
76. Пти-Дютайи Ш. Феодальная монархия во Франции и в Англии в XI – XIII ст. – М.: Соцэкгиз, 1938. – 424 с.
77. Рансимен С. Сицилийская Вечерня: История Средиземноморья в XIII в. /Пер. с англ. С.В. Нейсмарк. — СПб.: Евразия, 2007. - 384 с.
78. Рапп Ф. Священная Римская империя германской нации / Ф. Рапп; пер. с фр. М.В. Ковальковой. - СПб. : Евразия, 2009. - 427, [5] с.
79. Ришар Ж. Латино-Иерусалимское королевство. – СПб., 2002.
80. Роулинг М. Европа в средние века. Быт, религия, культура/ Пер. с англ. Л.А. Калашниковой. – М.: ЗАО Центрполиграф, 2005. – 223 с.
81. Рюкуа А. Средневековая Испания. – М.: Вече, 2006. – 384 с.
82. Самаркин В.В. Историческая география Западной Европы в средние века. – М.: Высшая школа, 1976. – 248 с.
83. Сапрыкин Ю.М. Английское завоевание Ирландии (XII – XVII ст.) – М.: Высш. Школа, 1982. – 176 с. – (Библиотека историка).
84. Сарайва Ж.Э. История Португалии /Ж. Э. Сарайва ; Пер. с порт. - М.: Весь Мир, 2007 - 384 с. - (Национальная история).
85. Сванидзе А.А. Средневековый город и рынок в Швеции. XIII – XV вв. – М.: Наука, 1980. – 360 с.

86. Сидоров А.И. Древнехристианский аскетизм и зарождение монашества. – М.: Православный помощник, 1998. – 528 с.
87. Смирнова Е.Д. Средневековый мир в терминах, именах и названиях: словарь-справочник. – Мн.: Белорусь, 1999. – 383 с.
88. Соколов Н.П. Образование Венецианской колониальной империи. – Саратов: Саратовский ун-т, 1963. – 546 с.
89. Спасский А.А. Лекции по истории западноевропейского Средневековья. – СПб.: Изд-во Олега Обышко, 2009. – 288 с. – (Серия «Библиотека христианской мысли. Исследования»).
90. Спенс Л. Легенды и рыцарские предания Бретани / Пер. с англ. А.Б. Давыдовой. - М.: ЗАО Центрполиграф, 2009. - 319 с.
91. Средневековая Европа глазами современников и историков: книга для чтения: В 5 частях. – М., 1995.
92. Стам С.М. Экономическое и социальное развитие раннего города (Тулуза XI – XIII ст.). – Саратов: Саратовский ун-т, 1969. – 430 с.
93. Тарле Е.А. История Италии в средние века. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 208 с.
94. Тревельян Д.М. Социальная история Англии. Обзор шести столетий от Чосера до королевы Виктории. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1959. – 608 с.
95. Тьерри О. История завоевания Англии норманнами/ В 3-х ч. – СПб., 1868.
96. Фавтье Р. Капетинги и Франция.- СПб., 2001.
97. Цивилизация Северной Европы. Средневековый город и культурное взаимодействие. – М.: Наука, 1992. – 134 с.
98. Эксле О. Г. Действительность и знание: очерки социальной истории Средневековья / Пер. с немецкого и предисловие Ю. Арнаутовой. - М.: Новое литературное обозрение, 2007. - 360 с.
99. Эпоха крестовых походов / Под ред. Э. Лависса и А. Рамбо.- Смоленск: Русич, 2001. – 672 с.
100. Якуб А.В. Образ «норманна» в западноевропейском обществе IX - XII вв.: становление и развитие историографической традиции: монография / А.В. Якуб. – Омск: Изд-во Ом. гос. ун-та, 2008. – 461 с.
101. Ястребицкая А.Л. Западная Европа XII – XIII вв.: Эпоха. Быт. Костюм. – М., 1978.

Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу

1. Охарактеризуйте розвиток сільського господарства в добу Високого середньовіччя?
2. Охарактеризуйте розвиток торгівлі та грошових відносин?

3. Проаналізуйте розвиток феодалних відносин в добу Високого середньовіччя?
4. Охарактеризуйте особливості політичного розвитку Франції в добу Високого середньовіччя?
5. Охарактеризуйте особливості політичного розвитку Італії в добу Високого середньовіччя?
6. Охарактеризуйте особливості політичного розвитку Німеччини в добу Високого середньовіччя?
7. Охарактеризуйте особливості політичного розвитку Англії в добу Високого середньовіччя?
8. Охарактеризуйте особливості політичного розвитку країн Скандинавії та Піренейського півострову в добу Високого середньовіччя?

Тема 6. Хрестові походи.

Причини виникнення та характер хрестоносного руху. Клермонський собор (1095). Хрестовий похід бідноти. Хрестовий похід сеньорів. Завоювання Ієрусаліму. Формування держав хрестоносців на Близькому Сході (Ієрусалімське королівство, Антиохійське князівство, графства Триполі та Едеса). Падіння Едесси.

Бернар Клервоський та пропаганда нового хрестового походу. Другий хрестовий похід (1147 - 1148). Держави хрестоносців та мусульманський світ між Другим та Третім хрестовими походами. Битва при Хіттіні (1187). Третій хрестовий похід.

Хрестоносний рух та Візантія. Організація Четвертого хрестового походу. Взяття Задара та зміна напрямку руху хрестоносців. Знищення Візантійської імперії та заснування держав хрестоносців на Балканах (Латинська імперія, королівство Фесалоніки, венеціанські володіння в Егеїді).

Останні хрестові походи на Близький Схід. Діяльність Фрідріха II Гогенштауфена та Людовіка IX Святого. Наслідки хрестових походів на Близький Схід. Ордені рицарів-хрестоносців.

Хрестоносний рух в інших регіонах. Хрестоносна експансія на Балтиці. Діяльність Тевтонського та Лівонського орденів. Хрестоносний рух та Реконкіста. Хрестові походи проти альбігойців та богомилів. Хрестоносний рух у Пізньому середньовіччі. Хрестові походи проти гуситів та турок-османів.

Семінарське заняття № 4. Хрестові походи. Розвиток хрестоносних держав на Близькому Сході.

ПЛАН

1. Причини хрестових походів.
2. Перший хрестовий похід.
3. Виникнення хрестоносних держав на Близькому Сході. Ієрусалімське королівство. Антиохійське князівство. Графство Триполі. Графство Едесса.
4. Другий та Третій хрестові походи.
5. Четвертий хрестовий похід.
6. Останні хрестові походи на Близький Схід.
7. Значення хрестових походів.

Список основної та додаткової літератури

Джерела

1. Виганд из Марбурга. Новая прусская хроника (1394) / Пер. с латинского яз. и комм. Н.Н. Малишевского. – М.: «СПСЛ» - «Русская панорама», 2014. – 256 с., илл., библиограф. – (MEDIEVALIA: средневековые литературные памятники и источники).
2. Виллардуэн, Ж. де. Завоевание Константинополя. – М.: Наука, 1993. – 298 с.
3. Генрих Латвийський. Ливонская хроника. – М.-Л.: АН СССР, 1938. – 608 с.
4. Жуанвиль Жан де. Книга благочестивых речений и добрых деяний нашего святого короля Людовика. Пер. со старофранц. Цыбулько Г. Ф., под редакцией Карачинского А. Ю., научный редактор перевода Малинин Ю. П. — СПб, Евразия, 2012. — 400 с.
5. Заборов М.А. История крестовых походов в документах и материалах.- М., 1977.
6. Історія західноєвропейського Середньовіччя. Хрестоматія / Упорядник М.О.Рудь.: Навч. посібник. – К., 2005.
7. Песнь о крестовом походе против альбигойцев. – М.: Ладомир: Наука, 2011. – 440 с.
8. Петр из Дуйсбурга. Хроника земли Прусской. – М.: Ладомир, 1997. – 384 с.
9. Саксон Анналист. Хроника. 741-1139 / Перевод с лат. и комм. И.В.Дьяконова; предисл. И.А.Настенко. - М.: «СПСЛ»-«Русская панорама», 2012. - 712 с, ил. -(MEDIEVALIA: средневековые литературные памятники и источники).
10. Стасюлевич М. История средних веков в ее писателях и исследованиях новейших ученых. – СПб., 2001. – Т. 1-3.

Навчальна література

1. Вайнштейн О.Л.Историография средних веков в связи с развитием исторической мысли от начала средних веков до наших дней.- М.- Л., 1940.
2. Гутнова Е.В. Историография истории средних веков. – М., 1985.
3. История средних веков: В 2 т. / Под ред. С.П.Карпова. - М., 2003,2005.
4. История средних веков: В 2 т. / Под ред. С.Д.Сказкина.- М., 1977.
5. История средних веков/ Под ред. Н.Ф.Колесницкого. – М., 1986.
6. Косминский Е.А. Историография средних веков, V - середина XIX в.- М., 1963.
7. Крижанівська О.О.,Крижанівський О.П. Історія середніх віків. Вступ до історії західноєвропейського Середньовіччя. Курс лекцій. К., 2006.

Загальні праці

1. Альтамира-и-Кревеа Р. История Испании: В 2-х т. – М.: Издательство иностранной литературы, 1951.
2. Барбер М. Процесс тамплиеров. - М.: Алетейя, Энигма: 1998. - 496 с.
3. Бартлетт Р. Становление Европы. Экспансия, колонизация, изменения в сфере культуры 950 – 1350 гг. – М.: РОССПЭН, 2007. – 432 с.
4. Брюнель- Лобришон Ж., Дюамель-Амадо К. Повседневная жизнь во времена трубадуров XII – XIII ст./Пер. с фр. Е. Морозовой. – М.: Молодая гвардия, 2003. – 414 с. – (Живая история: Повседневная жизнь человечества).
5. Виймар П. Крестовые походы: Миф и реальность священной войны. – СПб.: Евразия, 2006. – 383 с.
6. Вис Э.В. Фридрих II Гогенштауфен / Э. В. Вис; пер. с нем. Е.Б. Каргиной. — М.: АСТ: Транзиткнига, 2005. — 378, [6] с.: 8 л. ил. — (Историческая библиотека).
7. Гарро А. Людовик Святой и его королевство/ Пер. с фр. Г.Ф. Цыбулько. – СПб.: Евразия, 2002. – 256 с.
8. Грановский А.В. История короля Ричарда I Львиное Сердце. - М.: «Русская панорама», 2007. - 320 С., 80 ил. - (Под знаком креста и короны).
9. ГГрин Дж. Р. Британия. История английского народа: В 2 т. - Мн.: МФЦП, 2007. - Т. 1. - 720 с.: ил. — (Народы Земли).
10. Девриз К. Великие сражения средних веков 1000 – 1500/ К. Девриз, М. Догерти, Й. Дикки. – М.: Эксмо, 2007. – 224 с.
11. Дельбрюк Г. История военного искусства в рамках политической истории: В 4-х тт.. – СПб.: Наука, 2001. – Т.3.
12. Демюрже, А. Жак де Моле: Великий магистр ордена тамплиеров / А. Демюрже; пер. с фр. М.Ю. Некрасова. — СПб.: Евразия, 2009 — 413, [3] с.
13. Демурже А. Рыцари Христа. Военно-монашеские ордены в средние века, XI – XVI вв./ А. Демурже. Пер. с фр. М.Ю. Некрасова. – СПб.: Евразия, 2008. – 542 с.
14. Добиаш-Рождественская О.А.Крестом и мечом. Приключения Ричарда I Львиное Сердце. – М., 1991.
15. Дюби Ж. Средние века (987 - 1460): От Гуго Капета до Жанны д'Арк. – М., 2001.
16. Заборов М.А. Крестовые походы. – М., 1956.
17. Заборов М.А. Крестоносцы на Востоке. – М., 1980.
18. Захаров В. А., Чибисов В. Н. Орден госпитальеров / В. А. Захаров , В. Н. Чибисов. - СПб.: Алетейя, 2009. - 464 с .

19. Кардини Ф. Европа и ислам. История непонимания. – СПб.: Alexandria, 2007. – 332 с.
20. Кенигсбергер Г.Г. Средневековая Европа, 400 – 1500/ Пер. с англ.; Предисл. Д.Э. Харитоновича. - М.: Весь мир, 2001. – 384 с.
21. Кесслер У. Ричард I Львиное Сердце. – Ростов-на-Дону, 1997.
22. Контамин Ф. Война в средние века. – СПб.: Ювента, 2001. – 416 с. – (Историческая библиотека).
23. Куглер Б. История крестовых походов. – Ростов-на-Дону, 1995.
24. Ле Гофф Ж. Рождение Европы / Пер. с фр. А. И. Поповой. Предисл. А. О. Чубарьяна. - СПб.: Александрия, 2008. - 398 с. – (Серия «Становление Европы»).
25. Ле Гофф Ж. Цивилизация средневекового Запада. – М., 1992.
26. Люшер А. Французское общество времен Филиппа-Августа. – СПб.: Евразия, 1999. – 470 с.
27. Мадоль Ж. Альбигойская драма и судьбы Франции. – СПб.: Евразия, 2001.
28. Манусова Е. Полная история рыцарских орденов в одной книге. – М.: АСТ, 2010.
29. Машке Э. Немецкий орден. Пер. с нем. В. Соловьевой.— СПб.: Евразия, 2003.— 256 с.
30. Мельвил М. История ордена тамплиеров. – СПб., 1999.
31. Мишо Г. История крестовых походов. – М., 1999.
32. Норвич Д. Нормандцы в Сицилии. Второе нормандское завоевание. 1016-1130/ Пер. с англ. Л.Л. Игоревского. - М.: ЗАО Центрполиграф, 2005. - 367 с.
33. Норвич Д. Расцвет и закат Сицилийского королевства. Нормандцы в Сицилии. 1130—1194 / Пер. с англ. Л.А. Игоревского. — М.: ЗАО Центрполиграф, 2005. — 399 с.
34. Осокин Н.А. История средних веков. – М.- Минск, 2005.
35. Пастуро М. Повседневная жизнь Франции и Англии во времена рыцарей Круглого стола / Мишель Пастуро; пер. с фр. М. О. Гончар; науч. ред., коммент. и послесл. Т. Д. Сергеевой; предисл. А. П. Левандовского. — 2-е изд., испр. и доп. — М.: Молодая гвардия, 2009. — 230 [10] с.: ил. — (Живая история: Повседневная жизнь человечества).
36. Перну Р. Крестоносцы. – СПб., 2001.
37. Перну Р. Ричард Львиное Сердце / Режин Перну; науч. ред. А. П. Левандовский, В. Д. Балакин; вступ. ст. А. П. Левандовского; пер. с фр. А. Г. Кавтаскина. - М.: Молодая гвардия, 2009. - 232 [8] с: ил. - (Жизнь замечательных людей: сер. биогр.; вып. 1183).
38. Райли-Смит Дж. История крестовых походов/ Пер. с англ. Е. Дорман. – М.: КРОН-ПРЕСС, 1998.
39. Ран О. Крестовый поход против Грааля: Пер. с нем. / О. Ран. - М.: 000 Издательство АСТ, 2004. - 301, [3] с. - (Историческая библиотека).

40. Рансимен С. Сицилийская Вечерня: История Средиземноморья в XIII в. /Пер. с англ. С.В. Нейсмарк. — СПб.: Евразия, 2007. - 384 с.
41. Ришар Ж. Латино-Иерусалимское королевство. — СПб., 2002.
42. Рюкуа А. Средневековая Испания. — М.: Вече, 2006. — 384 с.
43. Санников С.В. Образы королевской власти эпохи Великого переселения народов в раннесредневековой западноевропейской историографии: монография / С.В. Санников. — Новосибирск: Изд-во НГТУ, 2009. — 216 с.
44. Соколов Н.П. Образование Венецианской колониальной империи. — Саратов: Саратовский ун-т, 1963. — 546 с.
45. Средневековая Европа глазами современников и историков: книга для чтения: В 5 частях. — М., 1995.
46. Эпоха крестовых походов / Под ред. Э. Лависса и А. Рамбо.- Смоленск: Русич, 2001. — 672 с.
47. Ястребицкая А.Л. Западная Европа XII – XIII вв.: Эпоха. Быт. Костюм. — М., 1978.

Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу

1. Проаналізуйте причини та передумови хрестових походів на Близький Схід?
2. Проаналізуйте хід та наслідки Першого хрестового походу?
3. Визначте причини та передумови формування хрестоносних держав на Близькому Сході?
4. Охарактеризуйте процес формування хрестоносних держав на Близькому Сході?
5. Дайте загальну характеристику історичного розвитку Іерусалімського королівства?
6. Охарактеризуйте історичний розвиток Антиохійського князівства?
7. Охарактеризуйте історичний розвиток графства Триполі?
8. Охарактеризуйте історичний розвиток графства Едесса?
9. Охарактеризуйте діяльність духовно-рицарських орденів на Близькому Сході?
10. Проаналізуйте хід та наслідки Другого та Третього хрестового походів?
11. Проаналізуйте хід та наслідки Четвертого хрестового походів?
12. Проаналізуйте хід та наслідки V – VIII хрестових походів?
13. В чому полягає історичне значення хрестоносних держав на Близькому Сході?

Тема 7. Політичний та економічний розвиток країн Західної Європи в Пізньому середньовіччі.

Суспільно-економічна історія Європи у Пізньому середньовіччі. Клімат та демографічний розвиток Європи у XIV – XV ст. Епідемії чуми. Зміни в поземельних відносинах (комутація ренти, звільнення селянства). Зміни у характері сеньоріально-васальних зв'язків. Технологічний прогрес.

Політична історія країн Європи у Пізньому середньовіччі. Формування станово-представницьких інститутів та централізованих держав. Франція у XIV – XV ст. Філіпп IV Красивий (1285 - 1314). Генеральні штати. Столітня війна (1337 - 1453). Реформи Карла VII (1422 - 1461). Політика Людовіка XI (1461 - 1483).

Англія у XIV – XV ст. Робітниче законодавство Едуарда III. Рух за реформу церкви. Джон Уікліф. Повстання Уота Тайлера. Закінчення Столітньої війни та її наслідки для Англії. Війна Алої та Білої Рози (1455 - 1485).

Німеччина у XIV – XV ст.. Швейцарський союз. Ганза. Політика династії Люксембургів. «Золота булла» (1356). Габсбурги. Фрідріх III (1440 - 1493).

Особливості політичного розвитку держав Італії, Скандинавії та Піренейського півострова.

Лекція 5.

Політичний та економічний розвиток країн Західної Європи в Пізньому середньовіччі.

ПЛАН.

1. Суспільно-економічна історія Європи у Пізньому середньовіччі.
2. Франція у Пізньому середньовіччі.
3. Англія у Пізньому середньовіччі.
4. Німеччина у Пізньому середньовіччі.
5. Особливості політичного розвитку держав Італії, Скандинавії та Піренейського півострова.

Семінарське заняття № 5. Формування централізованої держави у Франції.

1. Формування передумов для складання централізованої держави у Франції
2. Централізаторська політика Капетингів у XII – XIII ст.
3. Формування централізованого державного апарату у XII – XIII ст.
4. Політика Филиппа IV Красивого (1285 - 1314).
5. Сторічна війна (1337 - 1453).

6. Суспільні рухи XIV- XV ст.
7. Політика Карла VII та Людовика XI.

Список основної та додаткової літератури

Джерела

1. Антология средневековой мысли (Теология и философия европейского средневековья): В 2-х т. /Под ред. С.С. Неретиной. – СПб.: РХГИ, 2001.
2. Виганд из Марбурга. Новая прусская хроника (1394) / Пер. с латинского яз. и комм. Н.Н. Малишевского. – М.: «СПСЛ» - «Русская панорама», 2014. – 256 с., илл., библиограф. – (MEDIEVALIA: средневековые литературные памятники и источники).
3. Виллани Дж. Новая хроника, или история Флоренции. – М.: Наука, 1997. - 551 с.
4. Гильом де Лоррис, Жан де Мен. Роман о Розе / Пер. со старофранцузского Н.В. Забатуровой на основе подстрочника Д.Н. Вальяно. – Ростов на Дону: ЗАО Югпродторг, 2001. – 288 с.
5. Історія західноєвропейського Середньовіччя. Хрестоматія / Упорядник М.О.Рудь.: Навч. посібник. – К., 2005.
6. Книга завещаний: Французские поэтические прощания и завещания XIII-XV веков / Пер. с франц. Я. Старцева и Г. Зельдовича. - М.: Водолей, 2012. - 236 с. - (Пространство перевода).
7. Контарини Гаспаро. О магистратах и устройстве Венецианской республики / Гаспаро Контарини; пер. с лат., вступит. ст. и коммент. М.А. Юсима; под ред. М.М. Крома и О.В. Хархордина. – СПб.: Издательство Европейского университета в Санкт-Петербурге, 2013. – 222 с.
8. Петр из Дуйсбурга. Хроника земли Прусской. – М.: Ладомир, 1997. – 384 с.
9. «Пятнадцать радостей брака» и другие сочинения французских авторов. – М.: Наука, 1991. – 318 с.
10. Салимбене де Адам. Хроника / Пер. с лат. — М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2004. - 984 с. (Серия «Книга света»)
11. Средневековая повесть и роман / Вступ. ст. и прим. А.Д. Михайловой. – М.: Художественная литература, 1974. – 640 с. илл. – (Библиотека всемирной литературы).
12. Фруассар Ж. Хроники. 1325 – 1340/ Пер., сост., предисл., прим., указат. А.В. Аникеева; Под науч. ред. Ю.П. Малинина. – СПб.: СПбУ, 2009. – 655 с.
13. Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы / Под. ред. В.И. Корецкого. – М., 1961.

14. Хрестоматия по истории средних веков / Под ред. С.Д. Сказкина. – М., 1961 – 1963. – Т. I – II.

Навчальна література

1. История средних веков: В 2 т. / Под ред. С.П.Карпова. - М., 2003,2005.
2. История средних веков: В 2 т. / Под ред. С.Д.Сказкина.- М., 1977.
3. История средних веков/ Под ред. Н.Ф.Колесниченко. – М., 1986.
4. Крижанівська О.О.,Крижанівський О.П. Історія середніх віків. Вступ до історії західноєвропейського Середньовіччя. Курс лекцій. К., 2006.

Загальні праці

1. Азимов А. История Англии. – М., 2005.
2. Азимов А. История Франции. От Карла Великого до Жанны д'Арк / Пер. с англ. Р.Л. Гукасова. - М.: ЗАО Центрполиграф, 2007. - 270 с.
3. Алексинский Д. П., Жуков К. А., Бутягин А. М., Коровкин Д. С. Всадники войны: Книга певая. Кавалерия Европы. — СПб.: ООО «Издательство «Полигон», 2005. — 488 с.; ил.
4. Альтамира-и-Кревеа Р. История Испании: В 2-х т. – М.: Издательство иностранной литературы, 1951.
5. Арьес Ф. Ребенок и семейная жизнь при Старом порядке/ Пер. с фр. Я.Ю. Старцева при участии В.А. Бабинцева. – Екатеринбург: Урал. ун-т, 1999. – 416 с.
6. Барбер М. Процесс тамплиеров. - М.: Алетея, Энигма: 1998. - 496 с.
7. Бартлетт Р. Становление Европы. Экспансия, колонизация, изменения в сфере культуры 950 – 1350 гг. – М.: РОССПЭН, 2007. – 432 с.
8. Басовская Н. Столетняя война: леопард против лилии. – М.: АСТ, Астрель, 2002. — 428 с., [4], ил. — (Историческая библиотека).
9. Бек К. Век Венеции. – М.: Весь мир, 2002. – 192 с.
10. Бемер Г. Иезуиты. Ли Г.Ч. Инквизиция. – СПб.: Полигон, 1999. – 1248 с.
11. Беннет М., Брэдбери Дж. Войны и сражения Средневековья 500—1500 гг. / М. Беннет, Д. Брэдбери; пер. с англ. А. Колина. - М.: Эксмо, 2006. — 264 с: ил. —(История военного искусства).
12. Бёрн А. Битва при Азенкуре. История Столетней войны с 1369 по 1453 год.- М.:Центрполиграф, 2004.
13. Бёрн А. Битва при Креси. История Столетней войны с 1337 по 1360 год. М.:Центрполиграф, 2004.

14. Бессмертный Б.Л. Жизнь и смерть в средние века: Очерки демографической истории Франции. - М.: Наука, 1991. – 240 с.
15. Бицилли П.М. Элементы средневековой культуры. – СПб.: Мифрил, 1995. - XXVIII + 244 с.
16. Бойцов М.А. Величие и смирение. Очерки политического символизма в средневековой Европе. – М.: РОССПЭН, 2009. – 550 с.: 112 ил..
17. Бродель Ф. Материальная цивилизация, экономика и капитализм, XV – XVIII вв.: в 3-х тт. – М.: Прогресс, 1986 – 1992.
18. Вайнштейн О.Л. Западноевропейская средневековая историография. – М.-Л.: Наука, 1964. – 484 с.
19. Вебер М. История хозяйства. Город. – М.: Канон-прес-Ц, Кучково поле, 2001. – 576 с.
20. Виолле-ле-Дюк Э.Э. Жизнь и развлечения в средние века. – СПб., 1997.
21. Всемирная история: В 10 т. – М., 1957-1958. – Т. 3-5.
22. Галушко К. Ю. Кельтская Британия: племена, государства, династии с древности до конца XV века: Учебное пособие /Под ред. Терещенко Ю. И.-,К.: Атика, 2005.- 324 с.
23. Гарднер Дж. Жизнь и время Чосера /Пер. с англ.; предисл. З. Гачечиладзе. М.: Радуга, 1986. – 448 с.
24. Гергей Е. История папства. - М.: Республика, 1996. - 463 с.
25. Грегоровиус Ф. История города Рима в средние века (от V до XVI ст.). – М.: Альфа-книга, 2008.- 1280 с.
26. Грессинг, З. Максимилиан I /З. Грессинг, пер. с нем. Е.Б. Каргиной. - М: АСТ,2005.-318, [2] с.: 16л. ил. - (Историческая библиотека).
27. Григулевич И.Р. Инквизиция. – М.: Политиздат, 1976.
28. Грин Дж. Р. Британия. История английского народа: В 2 т. - Мн.: МФЦП, 2007. - Т. 1. - 720 с.: ил. — (Народы Земли).
29. Грин Дж. Р. Британия. История английского народа: В 2 т. - Мн.: МФЦП, 2007. - Т. 2. - 680 с.: ил. — (Народы Земли).
30. Грин, Т. Инквизиция: царство страха / Тоби Грин; пер. с англ. Н.И. Смирновой. - М.: АСТ: АСТ МОСКВА, 2010. - 541, [3] с.: 16л. ил.
31. Гуревич А.Я. Категории средневековой культуры. – М., 1984.
32. Даркевич В. П. Светская праздничная жизнь Средневековья IX—XVI вв. Изд. 2-е, доп. — М.: Индрик, 2006. - 432 с, ил.
33. Двор монарха в средневековой Европе: явление, модель, среда/ Под ред. Н.А. Хачатурян. – М.-СПб.: Алетейя, 2001. – Вып. 1. – 352 с.

34. Девриз К. Великие сражения средних веков 1000 – 1500/ К. Девриз, М. Догерти, Й. Дикки. – М.: Эксмо, 2007. – 224 с.
35. Делюмо Ж. Цивилизация Возрождения/ Пер с фр. И. Эльфонд.- Екатеринбург: У-Фактория, 2006. – 720 с. – (Серия «Великие цивилизации»).
36. Дельбрюк Г. История военного искусства в рамках политической истории: В 4-х тт.. – СПб.: Наука, 2001. – Т.3.
37. Демюрже, А. Жак де Моле: Великий магистр ордена тамплиеров / А. Демюрже; пер. с фр. М.Ю. Некрасова. — СПб.: Евразия, 2009 — 413, [3] с.
38. Демурже А. Рыцари Христа. Военно-монашеские ордены в средние века, XI – XVI вв./ А. Демурже. Пер. с фр. М.Ю. Некрасова. – СПб.: Евразия, 2008. – 542 с.
39. Дефурно М. Повседневная жизнь времен Жанны д'Арк. – СПб., 2003.
40. Диллон М., Чедвик Н.К. История кельтских королевств/Пер. с англ. С.В.Иванова. – М.: Вече, СПб: Евразия, 2006. – 512 с.
41. Дюби, Ж. Европа в средние века [Текст] / Ж. Дюби. - Смоленск: Полиграмма, 1994. - 316 с.
42. Дюбі Ж. Доба соборів. Мистецтво та суспільство 980 – 1420 років. – Київ, 2003.
43. Дюби Ж. Средние века (987 - 1460): От Гуго Капета до Жанны д'Арк. – М., 2001.
44. Дюби Ж. Трехчастная модель, или представление средневекового общества о себе самом/ Пер. с фр. Ю.А. Гинзбург. - М.: Языки русской культуры, 2000. – 320 с.
45. История Италии. В. 3-х т. / Ред. Коллегия С.Д.Сказкин и др. – М., 1970.- Т.1.
46. История Норвегии/ Под ред. А.Я. Гуревича, А.С. Кана. – М.: Наука, 1980. – 710 с.
47. История Франции . В 3-х тт.- М., 1972. – Т.1.
48. История Швеции/ Под ред. А.С. Кана. – М.: Наука, 1974. – 720 с.
49. История человечества: В 7-ми томах. – М.: Магистр-пресс, 2003. – Т. 4.
50. Кардини Ф. Европа и ислам. История непонимания. – СПб.: Alexandria, 2007. – 332 с.
51. Карпов С.П. Латинская Романия. – СПб.: Алетейя, 2000. – 256 с.
52. Карпов С.П. Трапезундская империя и западноевропейские государства в XIII – XV вв. – М., 1981.
53. Кенигсбергер Г.Г. Средневековая Европа, 400 – 1500/ Пер. с англ.; Предисл. Д.Э. Харитоновича. - М.: Весь мир, 2001. – 384 с.
54. Кин М. Рыцарство. - М.: Научный мир, 2000. - 520 с.
55. Колесницкий Н.Ф. «Священная Римская империя»: притязания и действительность.- М., 1977.
56. Коллисон-Морлей Л. История династии Сфорца/Пер. с англ. О.А. Чулкова. – СПб.: Евразия, 2005. – 352 с.

57. Контамин Ф. Война в средние века. – СПб.: Ювента, 2001. – 416 с. – (Историческая библиотека).
58. Контлер Л. История Венгрии. Тысячелетие в центре Европы. – М.: Весь мир, 2002. – 656 с.
59. Котельникова Л.А. Феодализм и город в Италии в VII – XV вв. – М.: Наука, 1987. – 256 с.
60. Краткая история Германии/У. Дирльмайер, А. Гестрих, У. Херрман. – СПб.: Евразия, 2008. – 542 с.
61. Куркин А. В. Рыцари: последние битвы — СПб.«Полигон», 2004.— 512 с.; ил.
62. Ле Гофф Ж. Герои и чудеса Средних веков / Ж. Ле Гофф; Пер. с фр. Д. Савосина. — М.: Текст, 2011 — 220 [4] с.
63. Ле Гофф Ж. Другое Средневековье: Время, труд и культура Запада / Перев. с франц. С. В. Чистяковой и Н. В. Шевченко под ред. В. А. Бабинцева. 2-е изд., испр.— Екатеринбург: Изд-во Урал, ун-та, 2002.— 328 с.
64. Ле Гофф Ж. Интеллектуалы в средние века.- СПб., 2003.
65. Ле Гофф Ж. Рождение Европы / Пер. с фр. А. И. Поповой. Предисл. А. О. Чубарьяна. - СПб.: Александрия, 2008. - 398 с. – (Серия «Становление Европы»).
66. Ле Гофф Ж. Средневековье и деньги: очерк исторической антропологии/ Пер. с франц. М. Ю. Некрасова . - СПб.: Евразия, 2010. - 224 с.
67. Ле Гофф Ж. Цивилизация средневекового Запада. – М., 1992.
68. Ливи Баччи, М. Демографическая история Европы / Серия «Становление Европы» / Пер. ситал. А. Миролюбовой. - СПб.: Александрия, 2010. - 304 с.
69. Люблинская А.Д. Источниковедение истории средних веков. – Л.: ЛГУ, 1955. – 374 с.
70. Майорова Е.И. Женские лики Столепсий войны / Е.И. Майорова. - М.: Вече, 2013. — 304 с. : ил. — (History files).
71. Мак-Кензи А. Кельтская Шотландия / Перевод, научная ред., вступит. Статья С.В. Иванов. - М. : Вече, 2008. - 336 с.
72. Мак-Нил У. В погоне за мощью. Технология, вооруженная сила и общество в XI – XX веках / Пер. с англ. Т. Ованнисяна; предисловие Г. Дерлугьяна; научная редакция и послесловие С. А. Нефедова — М.: Издательский дом «Территория будущего», 2008. (Серия «Университетская библиотека Александра Погорельского»). — 456 с.: ил.
73. Мак-Нил У. Восхождение Запада: История человеческого сообщества. – К.: Ника-Центр; М.: Старклайт, 2004. – 1064 с.
74. Манусова Е. Полная история рыцарских орденов в одной книге. – М.: АСТ, 2010.
75. Машке Э. Немецкий орден. Пер. с нем. В. Соловьевой.— СПб.: Евразия, 2003.— 256 с.

76. Мелин Ян, Юханссон Альф В., Хеденборг С. История Швеции/Пер. со швед. - М.: Весь Мир, 2002. - 400 с. - (Национальная история).
77. Мельвил М. История ордена тамплиеров. – СПб., 1999.
78. Монтанари М. Голод и изобилие. История питания в Европе. – СПб.: Александрия, 2009. – 279 с. – (Серия «Становление Европы»).
79. Мулен Л. Повседневная жизнь средневековых монахов Западной Европы. X – XV века. - М., 2001.
80. Норвич Д. История Венецианской республики. – М., 2010.
81. Норвич, Д. История папства / Джон Норвич; пер. с англ. А.В. Короленкова и Е.А. Семеновой. - Москва: АСТ, 2014. - 606, [2] с. - (Страницы истории).
82. 399 с.
83. Оке Ж.-К. Средневековая Венеция / Ж.-К. Оке.- М. : Вече, 2006. - 384 с. : ил. - (Гиды цивилизаций).
84. Палудан Х. История Дании. – М.: Весь мир, 2007. – 592 с.
85. Пастуро, Мишель. Символическая история европейского средневековья. Пер. с фр. Е. Решетниковой. — СПб.: «Александрия», 2012. — 448 с, илл.
86. Перруа Э. Столетняя война. Пер. с франц. М. Ю. Некрасова. - СПб.: Издательская группа «Евразия, 2002. - 480 с.
87. Пиетри Ф. Педро Жестокий. Пер. с франц. Жатковой И. И. - СПб.: Евразия, 2007. - 288 с.
88. Плешкова С.Л. К истории купеческого капитала во Франции в XV в. (Жак Кер и его деятельность). – М.: МГУ, 1977. – 182 с.
89. Поло де Болье М.-А. Средневековая Франция / М.-А. Поло де Болье. - М. : Вече, 2006. - 384 с. : ил. - (Гиды цивилизаций) .
90. Рапп Ф. Священная Римская империя германской нации / Ф. Рапп; пер. с фр. М.В. Ковальковой. - СПб. : Евразия, 2009. - 427, [5] с.
91. Роулинг М. Европа в средние века. Быт, религия, культура/ Пер. с англ. Л.А. Калашниковой. – М.: ЗАО Центрполиграф, 2005. – 223 с.
92. Рюкуа А. Средневековая Испания. – М.: Вече, 2006. – 384 с.
93. Самаркин В.В. Историческая география Западной Европы в средние века. – М.: Высшая школа, 1976. – 248 с.
94. Сарайва Ж.Э. История Португалии /Ж. Э. Сарайва ; Пер. с порт. - М.: Весь Мир, 2007 - 384 с. - (Национальная история).
95. Сванидзе А.А. Средневековый город и рынок в Швеции. XIII – XV вв. – М.: Наука, 1980. – 360 с.

96. Священное тело короля: Ритуалы и мифология власти/ Отв. ред. Н.А. Хачятурян. – М.: Наука, 2006. –484 с.
97. Смирнова Е.Д. Средневековый мир в терминах, именах и названиях: словарь-справочник. – Мн.: Белорусь, 1999. – 383 с.
98. Советская историческая энциклопедия: В 16 т. – М., 1961 – 1976. – Т. 1-16.
99. Соколов Н.П. Образование Венецианской колониальной империи. – Саратов: Саратовский ун-т, 1963. – 546 с.
100. Средневековая Европа глазами современников и историков: книга для чтения: В 5 частях. – М., 1995.
101. Таланов А.А. Война Роз. – М.: Рейтар, 2001. – 64 с.
102. Тарле Е.А. История Италии в средние века. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 208 с.
103. Тревельян Д.М. Социальная история Англии. Обзор шести столетий от Чосера до королевы Виктории. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1959. – 608 с.
104. Уэйр Э. Французская волчица – королева Англии. Изабелла/ Пер. с англ. А. Немировой. – М.: АСТ, Астрель, 2010. – 629 с.
105. Фавтье Р. Капетинги и Франция.- СПб., 2001.
106. Фавье Ж. Столетняя война/ Пер. с франц. М. ю. Некрасова. - СПб.: Евразия, 2009. – 656 с.
107. Фаулер К. Эпоха Плантагенетов и Валуа. Борьба за власть (1328-1498). Пер. с англ. С.А. Кириленко, вступ. статья А.Ю. Карачинский. — СПб.: Издательская группа «Евразия», 2002.— 352 с.
108. Хёйзинга Йохан. Осень Средневековья / Сост., предисл. и пер. с нидерл. Д. В. Сильвестрова; Коммент., указатели Д. Э. Харитоновича. - СПб.: Изд-во Ивана Лимбаха, 2011. — 768 с, ил.
109. Хьюит Г. Рожденный с мечом в руке. Военные походы Эдуарда Плантагенета. 1355-1357 / Пер. с англ. И.А. Петровской. - М.: ЗАО Центрполиграф, 2010. – 255 с. - (Хроники военных сражений).
110. Цивилизация Северной Европы. Средневековый город и культурное взаимодействие. – М.: Наука, 1992. – 134 с.
111. Эрс Ж. Людовик XI: Ремесло короля. – М.: Молодая гвардия, 2007. – 367 с.

Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу

1. Охарактеризуйте зміни у суспільних відносинах на селі у Франції 13-14 ст.?
2. Охарактеризуйте зміни в характері васально-сеньоріальних зв'язків у Франції 13-14 ст.?

3. Проаналізуйте політику Філіппа IV Красивого?
4. Проаналізуйте причини та наслідки Столітньої війни?
5. Охарактеризуйте централізаторську політику Людовика XI?
6. Охарактеризуйте особливості політичного розвитку Англії в добу Пізнього середньовіччя?
7. Охарактеризуйте особливості політичного розвитку Німеччини в добу Пізнього середньовіччя середньовіччя?
8. Охарактеризуйте особливості політичного розвитку країн Скандинавії та Піренейського півострову в добу Пізнього середньовіччя?

Тема 8. Культура середньовічної Європи.

Європейська культура на світанку середньовіччя. «Каролінгське відродження». «Оттонівське відродження». Схоластика. Філософські течії: номіналізм та реалізм. Петро Абеляр та Бернар Клервоський. Фома Аквінський. Розвиток освіти. Університети. Природознавчі науки. Розвиток історичного знання. Середньовічна література. Героїчні епоси. Творчість трубадурів, міннезінгерів та труверів. Міська література. Данте Ал'г'єрі. Петрарка. Романський та готичний стилі. Живопис.

Семінарське заняття № 6. Розвиток освіти у середньовічній Європі.

ПЛАН.

1. Наука та освіти у V – VII ст.
2. «Каролінгське відродження».
3. «Оттонівське відродження».
4. Теологія та схоластика у XI – XV ст.
5. Шкільна та університетська освіта в XI – XV ст.
6. Природознавчі наукові галузі.
7. Розвиток історичної науки в добу середньовіччя.

Список основної та додаткової літератури

Джерела

1. Адам Бременский, Гельмольд из Босау, Арнольд Любекский. Славянские хроники. – М.: СПСЛ, Русская панорама, 2011. – 584 с.
2. Англосаксонская хроника. Пер. с др.-англ. Метлицкой З.Ю. – СПб.: Евразия, 2010. – 288 с.
3. Ансельм Кентерберийский. Сочинения / Перевод, послесловие и комментарии И. В. Купреевой. - М.: Канон, 1996. - 400 с - (История христианской мысли в памятниках).
4. Антология средневековой мысли (Теология и философия европейского средневековья): В 2-х т. /Под ред. С.С. Неретиной. – СПб.: РХГИ, 2001.
5. Беда Достопочтенный. Церковная история народа англов. – СПб.: Алетейя, 2003.
6. Видукиндр Корвейский. Деяния саксов / Вступ. статья, пер. и коммент. Г.Э. Санчука. – М., 1975.

7. Виганд из Марбурга. Новая прусская хроника (1394) / Пер. с латинского яз. и комм. Н.Н. Малишевского. – М.: «СПСЛ» - «Русская панорама», 2014. – 256 с., илл., библиограф. – (MEDIEVALIA: средневековые литературные памятники и источники).
8. Гильом де Лоррис, Жан де Мен. Роман о Розе / Пер. со старофранцузского Н.В. Забабуровой на основе подстрочника Д.Н. Вальяно. – Ростов на Дону: ЗАО Югпродторг, 2001. – 288 с.
9. Жуанвиль Жан де. Книга благочестивых речений и добрых деяний нашего святого короля Людовика. Пер. со старофранц. Цыбулько Г. Ф., под редакцией Карачинского А. Ю., научный редактор перевода Малинин Ю. П. — СПб, Евразия, 2012. — 400 с.
10. Задворный В.Л. Сочинения римских понтификов эпохи поздней Античности и раннего Средневековья (I – IX ст.). – М.: Изд-во Францисканцев, 2011. – 480 с.
11. Исландские саги. Т. 2 / Пер. прозаич. текста с древнеисл., общ.ред. и коммент. А. В. Циммерлинга; Стихи в пер. А. В. Циммерлинга и С. Ю. Агишева / под ред. С. Ю. Агишева, А. В. Бусыгина, В. В. Рыбакова. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 608 с. – (Studia philologica).
12. Історія західноєвропейського Середньовіччя. Хрестоматія / Упорядник М.О.Рудь.: Навч. посібник. – К., 2005.
13. Книга завещаний: Французские поэтические прощания и завещания XIII-XV веков / Пер. с франц. Я. Старцева и Г. Зельдовича. - М.: Водолей, 2012. - 236 с. - (Пространство перевода).
14. Песнь о Нибелунгах. – Л.: Наука, 1972. – 344 с.
15. «Пятнадцать радостей брака» и другие сочинения французских авторов. – М.: Наука, 1991. – 318 с.
16. Средневековая повесть и роман / Вступ. ст. и прим. А.Д. Михайловой. – М.: Художественная литература, 1974. – 640 с. илл. – (Библиотека всемирной литературы).
17. Стасюлевич М. История средних веков в ее писателях и исследованиях новейших ученых. – СПб., 2001. – Т. 1-3.
18. Стурлусон, Снорри. Круг земной. – М.: Наука, 1980. – 688 с.
19. Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы / Под. ред. В.И. Корецкого. – М., 1961.
20. Хрестоматия по истории средних веков / Под ред. С.Д. Сказкина. – М., 1961 – 1963. – Т. I – II.
21. Церковные историки IV-V веков. М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН). 2007. – 624 с.
22. Циркин Ю. Б. Античные и раннесредневековые источники по истории Испании. — СПб.: Филол. ф-т СПбГУ; Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2006. - 360 с.

23. Эйнхард. Жизнь Карла Великого. – М.: Институт философии, теологии и истории св.Фомы, 2005.-304с.

Навчальна література

1. Гутнова Е.В. Историография истории средних веков. – М., 1985.
2. История средних веков: В 2 т. / Под ред. С.П.Карпова. - М., 2003,2005.
3. История средних веков: В 2 т. / Под ред. С.Д.Сказкина.- М., 1977.
4. История средних веков/ Под ред. Н.Ф.Колесницкого. – М., 1986.
5. Косминский Е.А. Историография средних веков, V - середина XIX в.- М., 1963.
6. Крижанівська О.О.,Крижанівський О.П. Історія середніх віків. Вступ до історії західноєвропейського Середньовіччя. Курс лекцій. К., 2006.

Загальні праці

1. Альтамира-и-Кревеа Р. История Испании: В 2-х т. – М.: Издательство иностранной литературы, 1951.
2. Антонетти П. Повседневная жизнь Флоренции в эпоху Данте. – М.: Молодая гвардия, Палимпсест, 2004. – 326 с.
3. Барг М.А. Эпохи и идеи: Становление историзма. – М., 1987.
4. Бартелеми Д. Рыцарство: От древней Германии до Франции XII в. /Пер. с франц. М. Ю. Некрасова. - СПб.: Евразия, 2012. - 584 с.: ил.
5. Барлетт Р. Становление Европы. Экспансия, колонизация, изменения в сфере культуры 950 – 1350 гг. – М.: РОССПЭН, 2007. – 432 с.
6. Бек К. Век Венеции. – М.: Весь мир, 2002. – 192 с.
7. Берман Г. Дж. Западная традиция права: эпоха формирования. – М.: МГУ, 1998. – 624 с.
8. Бицилли П.М. Элементы средневековой культуры. – СПб.: Мифрил, 1995. - XXVIII + 244 с.
9. Блок М. Феодалне суспільство. – К., 2002.
10. Богословие в культуре средневековья. – Киев: Христианское братство «Путь к истине», 1992. – 384 с.
11. Бойцов М.А. Величие и смирение. Очерки политического символизма в средневековой Европе. – М.: РОССПЭН, 2009. – 550 с.: 112 ил..
12. Бродель Ф. Грамматика цивилизаций/ Ф. Бродель. Предисл. М. Эмара. – М.: Весь мир, 2008. – 552 с.

13. Бродель Ф. Материальная цивилизация, экономика и капитализм, XV – XVIII вв.: в 3-х тт. – М.: Прогресс, 1986 – 1992.
14. Брюнель- Лобришон Ж., Дюамель-Амадо К. Повседневная жизнь во времена трубадуров XII – XIII ст./Пер. с фр. Е. Морозовой. – М.: Молодая гвардия, 2003. – 414 с. – (Живая история: Повседневная жизнь человечества).
15. Булфинч Т. Мифы и легенды рыцарской эпохи / Пер. с англ. Л.А. Игоревского. — М.: ЗАО Центрполиграф, 2009. - 349 с.
16. Вагнер В. Норвежские, кельтские и тевтонские легенды / Пер. с англ. Т.В. Китаиной. - М.: ЗАО Центрполиграф, 2009. - 285 с.
17. Виолле-ле-Дюк Э.Э. Жизнь и развлечения в средние века. – СПб., 1997.
18. Всемирная история: В 10 т. – М., 1957-1958. – Т. 3-5.
19. Гарднер Дж. Жизнь и время Чосера /Пер. с англ.; предисл. З. Гачечиладзе. М.: Радуга, 1986. – 448 с.
20. Грегоровиус Ф. История города Рима в средние века (от V до XVI ст.). – М.: Альфа-книга, 2008.- 1280 с.
21. Гуревич А.Я. Категории средневековой культуры. – М., 1984.
22. Гуревич А.Я. Средневековый мир: культура безмолвствующего большинства.- М., 1990.
23. Даркевич В. П. Светская праздничная жизнь Средневековья IX—XVI вв. Изд. 2-е, доп. — М.: Индрик, 2006. - 432 с, ил.
24. Двор монарха в средневековой Европе: явление, модель, среда/ Под ред. Н.А. Хачатурян. – М.-СПб.: Алетейя, 2001. – Вып. 1. – 352 с.
25. Делюмо Ж. Цивилизация Возрождения/ Пер с фр. И. Эльфонд.- Екатеринбург: У-Фактория, 2006. – 720 с. – (Серия «Великие цивилизации»).
26. Дюби, Ж. Европа в средние века [Текст] / Ж. Дюби. - Смоленск: Полиграмма, 1994. - 316 с.
27. Дюбі Ж. Доба соборів. Мистецтво та суспільство 980 – 1420 років. – Київ, 2003.
28. Дюби Ж. Средние века (987 - 1460): От Гуго Капета до Жанны д'Арк. – М., 2001.
29. Жданович О. Аріанство в епоху Константина Великого. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2009. – 222 с.
30. Иванов К. Трубадуры, труверы, миннезингеры / Константин Иванов. - М.: Ломоносовъ, - 2014. - 240 с. - (История. География. Этнография).
31. История Италии. В. 3-х т. / Ред. Коллегия С.Д.Сказкин и др. – М., 1970.- Т.1.
32. История Норвегии/ Под ред. А.Я. Гуревича, А.С. Кана. – М.: Наука, 1980. – 710 с.
33. История Франции . В 3-х тт.- М., 1972. – Т.1.
34. История Швеции/ Под ред. А.С. Кана. – М.: Наука, 1974. – 720 с.

35. История человечества: В 7-ми томах. – М.: Магистр-пресс, 2003. – Т. 4.
36. Карташев А.В. Вселенские соборы. – М., 2002.
37. Квеннеллы М., Борн Ч. Повседневная жизнь в Англии во времена англосаксов, викингов и нормандцев/ Пер. с англ. Т.В. Ковалева. – СПб.: Евразия, 2002. – 384 с.
38. Кенигсбергер Г.Г. Средневековая Европа, 400 – 1500/ Пер. с англ.; Предисл. Д.Э. Харитоновича. - М.: Весь мир, 2001. – 384 с.
39. Ле Гофф Ж. Герои и чудеса Средних веков / Ж. Ле Гофф; Пер. с фр. Д. Савосина. — М.: Текст, 2011 — 220 [4] с.
40. Ле Гофф Ж., Трюон Н. История тела в средние века/ Пер. с фр. Е. Лебедевой. – М.: Текст, 2008. – 189 с.
41. Ле Гофф Ж. Интеллектуалы в средние века.- СПб., 2003.
42. Ле Гофф Ж. Рождение Европы / Пер. с фр. А. И. Поповой. Предисл. А. О. Чубарьяна. - СПб.: Александрия, 2008. - 398 с. – (Серия «Становление Европы»).
43. Ле Гофф, Ж. Рождение чистилища / Ж. Ле Гофф; пер. с фр. В. Бабинцева, Т. Краевой. - Екатеринбург: У-Фактория; М.: Акт МОСКВА, 2009. - 544 с.
44. Ле Гофф Ж. Средневековый мир воображаемого: Пер. с фр. / Общ. ред. С.К. Цатуровой. — М.: Издательская Прогресс, 2001. - 440 с.
45. Ле Гофф Ж. Цивилизация средневекового Запада. – М., 1992.
46. Ливи Баччи, М. Демографическая история Европы / Серия «Становление Европы» / Пер. ситал. А. Мирюлюбовой. - СПб.: Александрия, 2010. - 304 с.
47. Люблинская А.Д. Источниковедение истории средних веков. – Л.: ЛГУ, 1955. – 374 с.
48. Люшер А. Французское общество времен Филиппа-Августа. – СПб.: Евразия, 1999. – 470 с.
49. Мак-Нил У. Восхождение Запада: История человеческого сообщества. – К.: Ника-Центр; М.: Старклайт, 2004. – 1064 с.
50. Медведев И.П. Византийский гуманизм XIV – XV вв. – М., 1976.
51. Мельникова Е.А. Меч и лира. Англосаксонское общество в истории и эпосе. – М., 1987.
52. Мифы народов мира: Энциклопедия: В 2 т. – М., 1991 – 1992. – Т. 1-2.
53. Монтгомери Уотт У. Влияние ислама на средневековую Европу. – М.: Наука. Восточная литература, 1976. – 128 с.
54. Мулен Л. Повседневная жизнь средневековых монахов Западной Европы. X – XV века.- М., 2001.
55. Оке Ж.-К. Средневековая Венеция / Ж.-К. Оке.- М. : Вече, 2006. - 384 с. : ил. - (Гиды цивилизаций).

56. Окшотт Э. Рыцарь и его замок. Средневековые крепости и осадные сооружения.- М.: Центрполиграф, 2007.
57. Осокин Н.А. История средних веков. – М.- Минск, 2005.
58. Пастуро М. Повседневная жизнь Франции и Англии во времена рыцарей Круглого стола / Мишель Пастуро; пер. с фр. М. О. Гончар; науч. ред., коммент. и послесл. Т. Д. Сергеевой; предисл. А. П. Левандовского. — 2-е изд., испр. и доп. — М.: Молодая гвардия, 2009. — 230 [10] с.: ил. — (Живая история: Повседневная жизнь человечества).
59. Пастуро, Мишель. Символическая история европейского средневековья. Пер. с фр. Е. Решетниковой. — СПб.: «Александрия», 2012. — 448 с, илл.
60. Пауэр Э. Люди Средневековья / Пер. с англ . Е.В. Ламановой . - М . : ЗАО Центрполиграф, 2010. - 223 с .
61. Перну Р. Элоиза и Абеляр / Пер. с фр. Ю. М. Розенберг; Вступ. слово, науч. ред. А. П. Левандовского. - М.: Молодая гвардия, 2005. - 242[14]с.: ил. - (Жизнь замечат. людей: Сер. биогр.; Вып. 944).
62. Поло де Болье М.-А. Средневековая Франция / М.-А. Поло де Болье. - М. : Вече, 2006. - 384 с. : ил. - (Гиды цивилизаций) .
63. Поньон Э. Повседневная жизнь Европы в 1000 году.- М.: Молодая гвардия, 1999. – 382 с.
64. Роулинг М. Европа в средние века. Быт, религия, культура/ Пер. с англ. Л.А. Калашниковой. – М.: ЗАО Центрполиграф, 2005. – 223 с.
65. Рюкуа А. Средневековая Испания. – М.: Вече, 2006. – 384 с.
66. Священное тело короля: Ритуалы и мифология власти/ Отв. ред. Н.А. Хачатурян. – М.: Наука, 2006. -484 с.
67. Сидоров А.И. Древнехристианский аскетизм и зарождение монашества. – М.: Православный помощник, 1998. - 528 с.
68. Скардилли, П. Готы: язык и культура/ перев. с нем. А. Д. Сыщикова; науч . ред. перев. Г. А. Баева, П. В. Шувалов. - СПб. : Филологический факультет СПбГУ; Нестор-История, 2012. - 388 с. -(Историческая библиотека).
69. Смирнова Е.Д. Средневековый мир в терминах, именах и названиях: словарь-справочник. – Мн.: Белорусь, 1999. – 383 с.
70. Советская историческая энциклопедия: В 16 т. – М., 1961 – 1976. – Т. 1-16.
71. Спенс Л. Легенды и рыцарские предания Бретани / Пер. с англ. А.Б. Давыдовой. - М.: ЗАО Центрполиграф, 2009. - 319 с.
72. Средневековая Европа глазами современников и историков: книга для чтения: В 5 частях. – М., 1995.
73. Тарле Е.А. История Италии в средние века. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 208 с.

74. Тревельян Д.М. Социальная история Англии. Обзор шести столетий от Чосера до королевы Виктории. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1959. – 608 с.
75. Хейзинга Йохан. Осень Средневековья / Сост., предисл. и пер. с нидерл. Д. В. Сильвестрова; Коммент., указатели Д. Э. Харитоновича. - СПб.: Изд-во Ивана Лимбаха, 2011. — 768 с, ил.
76. Хойслер А. Германский героический эпос и сказание о Нибелунгах. – М.: Иностранная литература, 1960. – 447 с.
77. Цивилизация Северной Европы. Средневековый город и культурное взаимодействие. – М.: Наука, 1992. – 134 с.
78. Эко У. Искусство и красота в средневековой эстетике. — СПб.: Алетейя, 2003. — 256 с. — (Серия «Библиотека средних веков»).
79. Ястребицкая А.Л. Западная Европа XII – XIII вв.: Эпоха. Быт. Костюм. – М., 1978.

Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу

1. Охарактеризуйте роль античної спадщини у розвитку науки Західної Європи в добу Середньовіччя.
2. Охарактеризуйте роль міжцивілізаційних контактів (зокрема контактів з ісламською та візантійською цивілізаціями) у розвитку науки Західної Європи в добу Середньовіччя.
3. Охарактеризуйте розвиток освіти та науки у Західній Європі у V – VII ст..
4. Охарактеризуйте історичне значення «Каролінгського відродження».
5. Охарактеризуйте розвиток теології та схоластики у XI – XV ст.
6. Охарактеризуйте розвиток шкільної та університетської освіти в XI – XV ст.
7. Охарактеризуйте розвиток природознавчої наукової галузі в добу середньовіччя.
8. Охарактеризуйте розвиток історичної науки в добу середньовіччя.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ РЕФЕРАТИВНИХ РОБІТ

ВСТУП

Підготовка та написання студентами реферативної роботи є важливою складовою частиною навчального процесу. Мета реферативної роботи з курсу – поглибити історичні знання студентів, вдосконалити вміння і навички працювати з науковою літературою, надати їм елементарні навички науково-дослідної роботи, самостійно аналізувати і узагальнювати матеріал, робити і формулювати власні висновки та пропозиції. Під час роботи над рефератом студенти мають оволодівати методологією та методикою наукового дослідження, осмислено й критично сприймати історичні джерела та наукову історичну літературу, навчитися працювати з бібліографією, а також чітко, переконливо, логічно та стилістично правильно викладати свої думки.

Треба зазначити, що реферативна робота – це не переказ підручника, а творча робота студента з певним елементом самостійності:

- постановка нових проблемних питань, які ще не досить повно висвітлені у літературі;
- висвітлення та аналіз нових фактів;
- встановлення причинно-наслідкових зв'язків між явищами;
- висловлювання власних думок про прочитане;
- порівняння різних історичних концепцій, фактів, поглядів, формування власної позиції.

Виходячи з цього, написання реферативної роботи вимагає від студента ретельної підготовки, наполегливості в пошуку необхідного матеріалу, продуманого його вивчення та узагальнення, відстоювання власних спостережень під час захисту роботи. Робота над рефератом сприяє формуванню у студентів вміння самостійно поповнювати та систематизувати знання, відстоювати власні переконання, вести пошукову роботу, користуватися навчально-методичною та науковою літературою. Темі роботи пропонує викладач.

Обсяг реферативної роботи – 20–25 сторінок формату А-4, машинописного тексту, надрукованого через полуторний інтервал; шрифт Times New Roman, кегель 14.

Аркуш повинен мати поля:

верхнє – 20 мм;

ліве – 20 мм;

нижнє – 20 мм;

праве – 20 мм.

Цей обсяг реферату не включає додатки та список літератури.

Обсяг реферативної роботи збільшувати не треба, тому що цінність реферату визначається не кількістю сторінок, а змістом, самостійністю суджень, що обґрунтовані теоретично і документально.

ВИБІР ТЕМИ

Теми реферативної роботи, рекомендовані викладачем, охоплюють всі структурні елементи кредитів, у межах яких вивчається історія середньовічної Європи. Студент повинен обрати тему, яка найбільше відповідає його особистим інтересам. Студент може обрати тему, якої немає у переліку, віддати перевагу іншому аспекту, іншій проблемі, але вибрану тему необхідно узгодити із викладачем. У ході вибору теми необхідно враховувати її забезпеченість джерелами і літературою, з'ясувати чи є відповідні книги в бібліотеках міста. В рефераті важливо показати не тільки хороше знання фактичного матеріалу, але ще й уміння його теоретично осмислити та узагальнити. Остаточний вибір теми фіксується викладачем в журналі. Довільна зміна теми студентом не дозволяється.

Обравши тему, студент повинен чітко спланувати роботу:

- ознайомитися з літературою;
- зібрати матеріал;
- скласти план;
- підготувати текст;
- доопрацювати та перевірити готовий текст.

ДОБІР ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

Після обрання теми необхідно приступити до роботи над джерелами і літературою.

Визначення кола необхідних для реферату джерел та літератури треба починати зі складання списку опублікованих матеріалів. Для цього використовуються спеціальні бібліографічні покажчики, які можна знайти у бібліографічних відділах і каталогах бібліотек. Джерельну базу історичної літератури складають тексти хронік, міфів, епосів, археологічні та етнологічні матеріали, пам'ятки середньовічної літератури. Для написання реферативної роботи студент повинен використати спеціальну літературу, яка стосується його теми. Через обмеженість обсягу реферату залучити всю літературу з теми, яка існує, неможливо, та й не потрібно. Але необхідно ознайомитися як можливо із найбільш широким колом літератури до теми, проаналізувати її та відібрати найбільш важливу.

Спеціальна література представлена такими видами:

- Науково-історична та археологічна література.
- Науково-популярна література.

- Довідкова науково-історична література (словники, енциклопедії, довідники тощо).

У першу чергу, варто звернутися до новітніх видань. Вони містять оцінку того, що зроблено на цей час в тій чи іншій галузі стародавньої історії, з того чи іншого питання, висуваються нові погляди, рішення, ідеї. Ознайомлення з оцінками та поглядами спеціалістів ні в якому разі не виключає самостійного підходу до аналізу змісту і висновків щодо використаних праць. Під час роботи над рефератом в нагоді можуть стати підручники з історії, археології, етнології, а також конспекти лекцій.

СКЛАДАННЯ ПЛАНУ. ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ РОЗДІЛІВ РОБОТИ

Кожна реферативна робота обов'язково повинна включати такі структурні елементи:

- зміст;
- вступ;
- основний текст роботи, розбитий на розділи;
- висновки;
- додатки (в разі потреби);
- список джерел та літератури.

Значною мірою успіх реферату залежить від добре складеного та до кінця продуманого плану. Під час роботи над темою поступово виявляються окремі частини плану, а, коли студент відібрав увесь матеріал і оволодів його змістом настільки, що ясно може уявити собі структуру роботи, він остаточно складає її план. В залежності від характеру теми план складається з 3-4 розділів (в разі потреби кожен розділ можна поділити на 2-3 параграфи). Жоден із розділів не повинен дублювати назви теми. Всі частини роботи розкривають конкретний аспект проблеми, але в той же час повинні складати єдине ціле.

ВСТУП пишеться після складання тексту всієї роботи. В ньому дається постановка питання, висвітлюється актуальність теми в наш час, доцільність і вивчення, обґрунтовується хронологічні та регіональні рамки дослідження.

Після цього дається коротка характеристика вивчення теми в науковій літературі, робиться висновок про ступінь вивченості наукової теми науковцями. На основі цих висновків студент визначає коло конкретних завдань, які він збирається розв'язати у своєму дослідженні, формулює його цілі. Без чіткої постановки проблеми дослідження приречене перетворитися в безсистемне нагромадження фактів. Визначивши мету і завдання дослідження, автор реферату дає коротку характеристику історичних джерел, робить висновок про цінність цих документів для даної роботи. Вступ завершується обґрунтуванням структури реферату. Далі студент

приступає до викладу матеріалу за розділами ОСНОВНОЇ ЧАСТИНИ за проблемно-хронологічним принципом. Кожний розділ закінчується коротким висновком.

У ВИСНОВКАХ автор дослідження чітко формулює ті положення, до яких він прийшов внаслідок вивчення досліджуваної теми. Робиться це у вигляді коротких підсумкових тез за основними положеннями роботи. Відразу після висновків, у разі потреби, пропонуються ДОДАТКИ, де студент може вмістити таблиці, списки, малюнки, карти тощо. На додатки, якщо вони є, обов'язково потрібно посилатися у тексті, кожен додаток повинен мати посилання на джерело.

- Вступ займає 2-3 сторінки.
- Кожний розділ – 4-5 сторінок.
- Висновки – 2-3 сторінки.

Зміст розміщується на початку роботи. Він містить назви всіх структурних частин роботи із зазначенням сторінок, на яких вони розміщуються.

НАПИСАННЯ І ОФОРМЛЕННЯ РЕФЕРАТИВНОЇ РОБОТИ

Після збору і систематизації матеріалу згідно з планом студент може приступити до складання тексту. Спочатку пишеться чорновий варіант на стандартних аркушах паперу, при цьому залишаючи великі поля зліва і великі інтервали між рядками. Це полегшить переробку та редагування тексту. Писати треба розбірливо, без скорочень.

Особливо уважно слід ставитися до написання історичних термінів, понять, географічних назв, прізвищ, дат.

Для кожного з розділів доцільно готувати невеличкі плани (перелік питань, які складають їх зміст). Текст потрібно правильно розбивати на абзаци, що полегшує читання і засвоєння роботи. Текст чорнового рукопису так чи інакше доведеться доповнювати. Як правило, для цього використовують такі прийоми: невеликі доповнення в тексті між рядками; значні доповнення слід роботи у вигляді вставок з одночасною поміткою у тексті того місця, де буде робитися доповнення.

Після завершення роботи над текстом чорнового рукопису потрібно ще раз уважно прочитати і обдумати написане, усунути можливі неточності в термінах і поняттях. Лише після цього підготовлений варіант слід остаточно оформляти. В остаточному варіанті кожний зі структурних елементів роботи слід починати з нової сторінки. Заголовки розділів мають бути виділені великими літерами або жирним шрифтом.

У рефераті обов'язково повинні бути посилання на літературу чи джерела. Посилання дозволяють уявити характер джерельної бази роботи, ступінь достовірності та новизни одержаних результатів. Тому у процесі повідомлення якихось фактів, цитуванні будь-яких

наукових тез авторів підручників чи монографій, студент зобов'язаний вказати, з якого джерела вони взяті. Для цього в кінці цитати ставлять порядковий номер, що співпадає з порядковим номером джерела у списку літератури. Нумерація посилань повинна бути безперервною через всю роботу.

Слід застерегти від надмірного цитування. Студент повинен пам'ятати, що цитати потрібні для підтвердження своєї думки, критики чи спростування положень інших дослідників.

СКЛАДАННЯ СПИСКУ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Написання реферативного дослідження закінчується складанням списку джерел і літератури з дотриманням певних вимог і правил. Насамперед, до списку включається лише та література, яка реально використана автором в процесі підготовки реферату. Використана література подається у алфавітному порядку (за першою літерою прізвища автора). Порядковий номер джерела у списку літератури повинен відповідати номеру посилань у тексті реферату. Бібліографічні посилання у тексті беруться у квадратні дужки. Перша цифра – номер джерела у списку літератури, друга – номер сторінки. Номер джерела та номер сторінки розділяються комою. Наприклад: [1, с. 222], [2, с. 27], [3, с. 49]. У реченні крапка ставиться після дужок, посилань.

ЗРАЗОК

ОФОРМЛЕННЯ СПИСКУ ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

НАВЧАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА

1. Васильев Л. С. История Востока: В 2 т. : Учеб. по спец. «История».– М.: Высш. шк., 1994.– Т.1. - 495 с: ил.
2. Введение в востоковедение / Под ред. Е.И. Зеленева и В.Б. Касевича. СПб: КАРО, 2017. 584 с.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ансельм Кентерберийский. Сочинения / Перевод, послесловие и комментарии И. В. Купреевой. - М.: Канон, 1996. - 400 с - (История христианской мысли в памятниках).
2. Перну Р. Ричард Львиное Сердце / Режин Перну; науч. ред. А. П. Левандовский, В. Д. Балакин; вступ. ст. А П. Левандовского; пер. с фр. А. Г. Кавтаскина. - М.: Молодая гвардия, 2009. - 232 [8] с: ил. - (Жизнь замечательных людей: сер. биогр.; вып. 1183).

На завершальному етапі реферат редагується та переписується начисто (дозволяється комп'ютерний набір).

Для захисту реферативної роботи студент готує виступ на 8 – 10 хвилин. У ньому зазначаються мета і завдання дослідження, актуальність теми, короткий зміст основної частини, характеристика літератури та джерел, основні висновки.

Студент відповідає на запитання, після цього йому повідомляється оцінка за роботу.

Контрольно-тестові завдання

<p>1. Велике переселення народів відбувалось у...?</p> <p>а) I – II ст.; б) II – III ст.; в) III – IV ст.; г) IV – VII ст..</p>	<p>2. Реконкіста - це...?</p> <p>а) боротьба проти монголо-татарської навали; б) колонізація християнськими державами територій Піренейського півострову, зайнятих мусульманами; в) кодифікація англійського звичаєвого права; г) утворення станово-представницького органу у Франції.</p>
<p>3. Об'єднання ремісників однієї професії в середньовічному місті мали назву...</p> <p>а) братства; б) цехи; в) корпорації; г) гільдії.</p>	<p>4. Судові звичаї франків на поч. VI ст. були записані у судебник, який отримав назву ...</p> <p>а) Салічна правда; б) Константанів дар; в) Руська правда; г) Едікт Теодоріха.</p>
<p>5. Династія Капетингів правила у Франції в ...?</p> <p>а) 987 – 1328 рр.; б) 919 – 1024 рр.; в) 1154 – 1399 рр; г) 1138- 1254 рр .</p>	<p>6. Хлодвіг I – це...?</p> <p>а) засновник королівства франків; б) засновник королівства вандалів; в) засновник Французького королівства; г) засновник Німецького королівства</p>
<p>7. У Третньому хрестовому поході приймав участь англійський король...</p> <p>а) Вільгельм I Завойовник; б) Ричард I Левове Серце; в) Іоанн Безземельний; г) Едуард Сповідник.</p>	<p>8. Падіння Західної Римської імперії відбулось у...?</p> <p>а) 325 р.; б) 410 р.; в) 476 р; г) 378 р..</p>
<p>9. Феод - це землі, що</p> <p>а) обробляються самим феодалом.; б) даються за службу феодалу; в) даються в приватну власність феодалу; г) після смерті володаря передаються церкві.</p>	<p>10. Саксонська династія правила у Німеччині у...?</p> <p>а) 987 – 1328 рр.; б) 919 – 1024 рр.; в) 1154 – 1399 рр; г) 1138- 1254 рр .</p>
<p>11. Головою римо-католицької церкви є...</p> <p>а) митрополит; б) єпископ; в) архієпископ; г) римський папа.</p>	<p>12. Верденський розділ Франкської імперії відбувся у...</p> <p>а) 774 р.; б) 814 р.; в) 843 р.; г) 962 р..</p>
<p>13. Представницький орган управління, що виник в Англії в 1265 р. називається...</p> <p>а) парламент; б) генеральні штати; в) кортеси; г) сейм.</p>	<p>14. Нормандське завоювання Англії відбулось у...</p> <p>а) 1054 р.; б) 1066 р.; в) 1099 р.; г) 1204р.</p>
<p>15. Наслідком Верденського договору стало ...?</p> <p>а) поява світської держави Папської держави;</p>	<p>16. Священна Римська імперія була заснована у...</p> <p>а) 774 р.; б) 814 р.;</p>

<p>б) приєднання Лангобардії до імперії Карла Великого; в) поділ імперії Карла Великого; г) об'єднання всіх володінь Каролінгів.</p>	<p>в) 843 р.; г) 962 р</p>
<p>17. Взяття хрестоносцями Константинополя під час Четвертого хрестового походу відбулось у ... а) 1054 р.; б) 1066 р.; в) 1099 р.; г) 1204р.</p>	<p>18. Династія Плантагенетів правила в Англії у...? а) 987 – 1328 рр.; б) 919 – 1024 рр.; в) 1154 – 1399 рр; г) 1138- 1254 рр .</p>
<p>19. Розділення християнської церкви на Західну (римо-католицьку) і Східну (греко-православну) відбулось у... а) 1054 р.; б) 1066 р.; в) 1099 р.; г) 1204р.</p>	<p>20. Генеральні штати у Франції були вперше зібрані у... а) 1242 р.; б) 1265 р.; в) 1302 р.; г) 1380 р..</p>
<p>21. Поняття «Війна Червоної та Білої троянд» відноситься до історії... а) Англії; б) Франції; в) Німеччини; г) Італії</p>	<p>22. Правління Вільгельма I Завойовника в Англії відбулось у...? а) 1056 - 1106 рр.; б) 1066 – 1087 рр.; в) 1073 – 1085 рр; г) 1081 – 1118 рр .</p>
<p>23. Торгівельно-політичний союз німецьких міст на Балтійському морі в середні віки називався... а) Громада; б) Тевтонський орден; в) Ганза; г) Біржа.</p>	<p>24. Взяття хрестоносцями Єрусалима під час Першого хрестового походу відбулось у ...? а) 1054 р.; б) 1066 р.; в) 1099 р.; г) 1204р.</p>
<p>25. Англійський парламент виник у... а) 1242 р.; б) 1265 р.; в) 1302 р.; г) 1380 р.</p>	<p>26. Винахід книгодрукування Іоганном Гуттенбергом відбувся у ...? а) 1439 р.; б) 1445 р.; в) 1479 р.; г) 1492 р..</p>
<p>27. Грошовий податок, який сплачував селянин на користь феодала це... а) натуральна рента; б) панщина; в) чинш; г) менворт.</p>	<p>28. Лицар, який отримував за свою військову службу землю з залежними селянами – це... а) хрестоносець; б) феодал; в) трубадур; г) ронін.</p>
<p>29. Поняття «Жакерія» відноситься до історії... а) Англії; б) Франції; в) Німеччини; г) Італії.</p>	<p>30. Відкриття Америки Христофором Колумбом відбулось у ... а) 1439 р.; б) 1445 р.; в) 1479 р.; г) 1492 р.</p>
<p>31. «Диктат папи» був прийнятий в понтифікат ...? а) Лева III Великого;</p>	<p>32. Битва при Гастингсі (1066 р.) відбулась на території...? а) Англії;</p>

б) Григорія VII; в) Інокентія III; г) Боніфація VIII.	б) Франції; в) Німеччини; г) Італії.
33. Відкриття шляху до Індії Васкою да Гамою відбулось у ... а) 1439 р.; б) 1445 р.; в) 1479 р.; г) 1498 р..	34. Примусова праця селянина на земельних ділянках, які належать феодалу це... а) натуральна рента; б) відробіткова рента; в) чинш; г) менворт.
35. Карл Великий правив у Франкській державі у ...? А) 715 – 741 рр.; б) 741 – 768 рр.; в) 768 – 814рр; г) 814 – 840 рр .	36. Столітня війна між Англією і Францією відбувалась у... а) 1166 – 1299 рр.; б) 1204 – 1314 рр.; в) 1327 – 1453 рр.; г) 1337 – 1453 рр.
37. Ознакою централізованої держави є... а) існування князівської дружини; б) існування замків феодалів; в) створення чиновницького апарату; г) наявність спадкоємців чоловічої статі у королівській родині.	38. Частина врожаю, яку селянин віддавав на користь феодала це... а) натуральна рента; б) панщина; в) чинш; г) менворт
39. Перший Вселенський собор у Нікеї відбувся у...? а) 325 р.; б) 410 р.; в) 476 р; г) 378 р..	40. Битва на Каталаунських полях (біля Мауриака) відбулась у ...? а) 449 р.; б) 451 р.; в) 455 р.; г) 532 р..
41. Перший хрестовий похід відбувся у ...? а) 1096 – 1099 рр. ; б) 1147-1149 рр.; в) 1189 – 1192 рр.; г) 1202 – 1204 рр.	42. Хлодвіг I правив в королівстві франків у ...? а) 481 – 511 рр. ; б) 493 – 526рр. в) 527-565 рр.; г) 439 – 535 рр.
43. «Велика хартія вольностей» в Англії була прийнята у...? а) 1215 р.; б) 1356 р.; в) 1360 р.; г) 1380 р..	44. Взяття Рима вестготами відбулось у...? а) 325 р.; б) 410 р.; в) 476 р; г) 378 р..
45. Другий хрестовий похід відбувся у ...? а) 1096 – 1099 рр.; б) 1147-1149 рр.; в) 1189 – 1192 рр. ; г) 1202 – 1204 рр.	46. Теодоріх I Великий правив в королівстві остготів в Італії у ...? а) 481 – 511 рр. ; б) 493 – 526рр. в) 527-565 рр.; г) 439 – 535 рр.
47. «Чорна смерть» у Європі...? а) 1302 – 1306 рр ; б) 1327 – 1329 рр.; в) 1332 – 1339 рр.; г) 1346 – 1353 рр.	48. Третій хрестовий похід відбувся у ...? а) 1096 – 1099 рр. ; б) 1147-1149 рр.; в) 1189 – 1192 рр.; г) 1202 – 1204 рр.
49. Карл Мартелл розбив арабів біля Пуат'є у...?	50. Отгон I правив в Німеччині у...? а) 871 – 899 рр. ;

<p>а) 507 р. ; б) 732 р.; в) 956 р.; г) 1356 р.</p>	<p>б) 919 – 936 рр.; в) 936 – 973 рр.; г) 945 – 959 рр..</p>
<p>51. Загибель Західної Римської імперії а) 395 р.; б) 454 р.; в) 476 р.; г) 493 р.</p>	<p>52. Четвертий хрестовий поход відбувся у ...? а) 1096 – 1099 рр. ; б) 1147-1149 рр.; в) 1189 – 1192 рр.; г) 1202 – 1204 рр.</p>
<p>53. Філіпп IV Красивий правив у Франції у ...? а) 1302 – 1327 рр.; б) 1285 – 1302 рр.; в) 1285 – 1314 рр.; г) 1295 – 1314 рр.</p>	<p>54. Королівство вандалів існувало в Північній Африці у ...? а) 481 – 511 рр. ; б) 493 – 526рр. в) 527-565 рр.; г) 439 – 534 рр.</p>
<p>55. Фрідріх I Барбаросса правив в Німеччині у...? а) 1106 – 1137 рр.; б)1137 – 1180 рр.; в) 1153 – 1180 рр.; г) 1152 – 1190 рр.</p>	<p>56. Медіоланський едикт а) 293 р.; б) 303 р.; в) 313 р.; г) 323 р.</p>
<p>57. «Священа Римська імперія» була заснована у...? а) 919 р.; б) 936; в) 955 р; г) 962 р.</p>	<p>58. Об'єднання англосаксонських королівств під владою Уессекса відбулось у ...? а) 756 р.; б) 787 р.; в) 829 р.; г) 843 р..</p>
<p>59. Каяття імператора Генриха IV в Каносі відбулось у ...? а) 1077 р.; б) 1086 р; в) 1122 р.; г) 1177 р..</p>	<p>60. Людовік IX Святий правив у Франції у...? а) 1212 – 1250 рр.; б) 1226 – 1270 рр.; в) 1225 – 1274 рр.; г) 1259 – 1282 рр..</p>
<p>61. Битва біля Кресі відбулась у ...? а) 1314 р.; б) 1328 р; в) 1337 р.; г) 1346 р..</p>	<p>62. Пограбування Рима вандалами відбулось у...? а) 449 р.; б) 451 р.; в) 455 р.; г) 532 р..</p>
<p>63. Королівство лангобардів в Італії існувало у ...? а) 568 – 774 рр.; б) 486 – 751 рр; в) 600 – 744 рр; г) 486 – 774 рр..</p>	<p>64. Вормський конкордат було укладено у ...? а) 1077 р; б) 1099 р.; в) 1122 р.; г) 1137 р..</p>
<p>65. Битва під Бувінем відбулась у ...? а) 1204 р; б) 1214 р.; в) 1223 р; г) 1227 р..</p>	<p>66. Завоювання Іспанії арабами відбулось у...? а) 610 – 644 рр.; б) 711 – 714 рр. ; в) 718 – 732 рр. ; г) 722 – 732 рр..</p>
<p>67. Франконська (Салічна) династія правила в Німеччині у...?</p>	<p>68. Латинська імперія існувала у ...? а) 1204 – 1261рр.;</p>

<p>а) 919 – 1024 рр.;</p> <p>б) 1024 – 1125 рр. ;</p> <p>в) 1138 – 1254рр.;</p> <p>г) 987 – 1328рр.</p>	<p>б) 1204 – 1244рр.;</p> <p>в) 1204 – 1224 рр.;</p> <p>г) 1204 – 1461 рр.</p>
<p>69. Система англосаксонських королівств, яка існувала у ранньому середньовіччі мала назву...?</p> <p>а) дуумвірат;</p> <p>б) триумвірат;</p> <p>в) тетрархія;</p> <p>г) гептархія .</p>	<p>70. Карл Великий став імператором у...?</p> <p>а) 768 р.;</p> <p>б) 774 р.;</p> <p>в) 796 р.;</p> <p>г) 800 р.</p>
<p>71. Християнізацією земель прусів займався...?</p> <p>а) орден тамплієрів;</p> <p>б) орден іоаннітів;</p> <p>в) Тевтонський орден;</p> <p>г) орден Сантьяго.</p>	<p>72. Людовік XI правив у Франції у...?</p> <p>а) 1458 – 1490 рр. ;</p> <p>б) 1461 – 1483 рр;</p> <p>в) 1461 – 1485 рр;</p> <p>г) 1469 – 1492 рр</p>
<p>73. Реконкіста відбувалась у ...?</p> <p>а) 698 – 1086 рр.;</p> <p>б) 711 – 1212 рр.;</p> <p>в) 718 – 1340рр.;</p> <p>г) 718 – 1492 рр..</p>	<p>74. Розділ церкви на західну та східну відбувся у...?</p> <p>а) 1018 р.;</p> <p>б) 1051р.;</p> <p>в) 1054 р.;</p> <p>г)1086 р..</p>
<p>75. Карл Великий підкорив королівство лангобардів у...?</p> <p>а) 768 р.;</p> <p>б) 774 р.;</p> <p>в) 796 р.;</p> <p>г) 800 р.</p>	<p>76. Філіпп IV Красивий ліквідував...?</p> <p>а) орден тамплієрів;</p> <p>б) орден іоаннітів;</p> <p>в) Тевтонський орден;</p> <p>г) орден Сантьяго.</p>
<p>77. Йоркська династія правила в Англії у ...?</p> <p>а) 1458 – 1490 рр. ;</p> <p>б) 1461 – 1483 рр;</p> <p>в) 1461 – 1485 рр;</p> <p>г) 1469 – 1492 рр</p>	<p>78. Правителем гунів вважають...?</p> <p>а) Аецій;</p> <p>б) Аттіла;</p> <p>в)Северин Боецій;</p> <p>г)Аврелій Августин.</p>
<p>79. Приєднання Хорватії до Угорщини у наслідок унії відбулось у...?</p> <p>а) 1075 р.;</p> <p>б) 1100 р.;</p> <p>в) 1102 р.;</p> <p>г) 1113 р..</p>	<p>80. Найбільш активну участь у Реконкісті приймав...?</p> <p>а) орден тамплієрів;</p> <p>б) орден іоаннітів;</p> <p>в) Тевтонський орден;</p> <p>г) орден Сантьяго.</p>
<p>81. Імператор Карл IV Люксембург правив в Німеччині у ...?</p> <p>а) 1314 - 1327 рр. ;</p> <p>б) 1331 - 1372 рр;</p> <p>в) 1346 – 1378рр;</p> <p>г) 1354 – 1382 рр.</p>	<p>82. «Останнім римлянином » називають...?</p> <p>а) Аеція;</p> <p>б) Аттілу;</p> <p>в) Аларіха;</p> <p>г) Маврікія.</p>
<p>83. Доба вікінгів у Північній Європі тривала протягом...?</p> <p>а) IV – поч.VI ст.;</p> <p>б) кін.V-VII ст.;</p> <p>в)кін. VIII – серед. XI ст.;</p>	<p>84. Фрідріх II Гогенштауфен правив у Німеччині у...?</p> <p>а) 1214 - 1241 рр. ;</p> <p>б) 1221 - 1272 рр;</p> <p>в) 1212 – 1250рр;</p>

г) X-XII ст.	г) 1213 – 1252 рр
85. Проголошення в Римі республіки під керівництвом Кола ді Рієнца відбулось у...? а) 1328 р.; б) 1337 р.; в) 1341 р.; г) 1347р..	86. Флорентійська церковна унія була укладена у...? а) 1439 р.; б) 1441 р.; в) 1447 р.; г) 1456 р..
87. Відомим пізньоримським філософом вважається...? а) Аецій; б) Аттіла; в) Северин Боецій; г) Аврелій Августин.	88. Португальська держава була заснована у...? а) 1000 р.; б) 1075 р.; в) 1143 р.; г) 1224 р..
89. Сторічна війна між Францією та Англією розпочалась у...? а) 1328 р.; б) 1337 р.; в) 1346 р.; г) 1356 р..	90. Династія Тюдорів правила в Англії у...? а) 1458 – 1490 рр. ; б) 1461 – 1483 рр; в) 1461 – 1485 рр; г) 1485 – 1603 рр
91. Відомим західним богословом був...? а) Аецій; б) Аттіла; в) Северин Боецій; г) Аврелій Августин.	92. Вторгнення лангобардів до Італії відбулось у...? а) 568 р.; б) 572 р.; в) 582 р.; г) 591 р..
93. Одним з керівників першого хрестового походу був...? а) Філіпп II Август; б) Готфрід Бульонський; в) Людовік VII; г) Людовік IX Святий.	94. Війна Червоної та Білої троянд відбулась у...? а) 1438 - 1445 рр. ; б) 1443 - 1457 рр; в) 1455 - 1487 рр; г) 1453 - 1493 рр.
95. Останнім імператором Західної Римської імперії традиційно вважається...? а) Одоакр; б) Юліан; в) Ромул Августул; г) Гейзеріх.	96. Понтифікат Григорія I Великого відбувся у...? а) 491 - 511рр. ; б) 590 - 604рр; в) 582 – 602 рр; г) 595 - 610 рр
97. Фрідріх I Барбаросса вів боротьбу з...? а) Швабським союзом; б) Ломбардською лігою; в) Швейцарським союзом; г) Ганзою.	98. Одним з керівників третього хрестового походу був...? а) Філіпп II Август; б) Готфрід Бульонський; в) Людовік VII; г) Людовік IX Святий.
99. Раннє середньовіччя в Західній Європі продовжувалось протягом...? а) IV – V ст.; б) V – X ст.; в) XI – XIII ст.; г) XIV – XV ст..	100. Правителем першого варварського королівства в Італії був ...? а) Одоакр; б) Юліан; в) Ромул Августул; г) Гейзеріх.
101. Альбігойські війни відбулись у...?	102. Одним з керівників другого хрестового

<p>a) 1209 – 1226 pp.; б) 1209 – 1229 pp.; в) 1212 - 1226; г) 1212 - 1229.</p>	<p>походу був...? а) Філіпп II Август; б) Готфрід Бульонський; в) Людовік VII; г) Людовік IX Святий.</p>
<p>103. Паризьке повстання відбулось у ...? A) 1356 – 1358 pp. ; Б) 1378 p; В) 1382 - 1384 pp; Г) 1413 p.</p>	<p>104. Пізніє середньовіччя в Західній Європі продовжувалось протягом...? а) IV – V ст.; б) V – X ст.; в) XI – XIII ст.; г) XIV – XV ст..</p>
<p>105. Імператором, який намагався відродити язичництво був...? а) Одоакр; б) Юліан; в) Ромул Августул; г) Гейзеріх.</p>	<p>106. Династія Меровінгів в королівстві франків припинилась у...? а) 714 p.; б) 732 p.; в) 751 p.; г) 774 p..</p>
<p>107. Керівником сьомого і восьмого хрестових походів був...? а) Філіпп II Август; б) Готфрід Бульонський; в) Людовік VII; г) Людовік IX Святий.</p>	<p>108. Доба домінації в Римській імперії продовжувалось протягом...? а) IV – V ст.; б) V – X ст.; в) XI – XIII ст.; г) XIV – XV ст..</p>
<p>109. Королівство вандалів в Північній Африці заснував...? а) Одоакр; б) Юліан; в) Ромул Августул; г) Гейзеріх.</p>	<p>110. Відновлення існуючих та заснування нових міст в Західній Європі відбувається у ...? а) V – VI ст.; б) VII – VIII ст.; в) IX ст.; г) X – XII ст.</p>
<p>111. Папська держава була заснована у...? а) 756 p.; б) 759 p; в) 781 p; г) 796 p.</p>	<p>112. Високого середньовіччя в Західній Європі продовжувалось протягом...? а) IV – V ст.; б) V – X ст.; в) XI – XIII ст.; г) XIV – XV ст..</p>
<p>113. Виступ папи Урбана II з закликом розпочати перший хрестовий похід відбувся у Клермоні у...? а) 1056 p.; б) 1076p; в) 1081 p; г) 1095 p..</p>	<p>114. Завоювання Остготського королівства Візантією відбулось у ...? а) 535 - 555 pp.; б) 527 - 555 pp; в) 533 - 535 pp; г) 532 - 561 pp.</p>
<p>115. Автором одного з перших монастирських статутів був...? а) Мартин Турський; б) Григорій I Великий; в) Бенедикт Нурсійський; г) Лев I.</p>	<p>116. Засновником Нормандського герцогства був...? а) Харальд Прекрасноволосий; б) Ральф (Роллон); в) Хастингс; г) Рюрик.</p>
<p>117. Доба хрестових походів закінчується (взяття Акри мамлюками) у...? а) 1282 p.; б) 1283 p;</p>	<p>118. У наслідок війни Червоної та Білої троянд в Англії прийшла до влади династія...? А) Ланкастерів ; Б) Тюдорів;</p>

<p>в) 1289р; г) 1291 р..</p>	<p>В) Йорків; Г) Плантагенетів.</p>
<p>119. Умовне земельне володіння у Західній Європі, яке не переходить у спадок це...? а) бенефіцій б) талья; в)феод; г) аллод.</p>	<p>120. Прямий податок з селян, який існував у середньовічній Франції це ...? а) бенефіцій б) талья; в)феод; г) аллод.</p>
<p>121. Умовне земельне володіння у Західній Європі, яке переходить у спадок це...? а) бенефіцій б) талья; в)феод; г) аллод.</p>	<p>122. Станово-представницький орган управління в середньовічній Англії – це...? а) парламент; б) базіліка; в)курія; г) аллод.</p>
<p>123. Тип християнського храму, який має прямокутну форму та декілька нефів, різних за висотою –це...? а) парламент; б) базіліка; в) бург; г) аллод.</p>	<p>124. Узагальнююча назва народів, які оточували Римську імперію і чії звичаї відрізнялись від римських: а) парламент; б) госпітальєри; в) скіфи; г) варвари.</p>
<p>125. Земельна ділянка, яку значний землевласник передавав малоземельному селянину в обмін на несення ним певних повинностей, виплати оброка тощо - це. а) бенефіцій б) прекарій; в)феод; г) аллод.</p>	<p>126. Монопольне право феодала, який володіючи млином, печчю та інш., міг примусити селян їми користуватись за певну плату – це...? а) бенефіцій б) прекарій; в)баналітет; г) базиліка.</p>
<p>127. Феодальна сеньйорія в Англії та Шотландії в добу середньовіччя – це ...?: а) бенефіцій б) манор; в) феод; г) аллод.</p>	<p>128. У середньовічній Франції правила королівська династія...? а) Ягеллонів; б) Капетингів; в) Штауфенів; г) Тюдорів.</p>
<p>129. У середньовічній Німеччині правила королівська династія...? а) Ягеллонів; б) Капетингів; в) Штауфенів; г) Тюдорів.</p>	<p>130. У середньовічній Англії правила королівська династія...? а) Ягеллонів; б) Капетингів; в) Штауфенів; г) Тюдорів.</p>
<p>131. Вид церковно-історичної літератури до якого відносяться життя святих: а) агіографія; б) хронографія; в) аннали; г) історіографія.</p>	<p>132. Форма історичного твору, де розповідь про події ведеться порічно - це....? а) агіографія; б) трактати; в) аннали; г) історіографія.</p>
<p>133. Найкращій зразок виробу, який підмайстер повинен був зробити для вступу до середньовічного цеху...?</p>	<p>134. У давніх германців це військовий керівник, в ранньому середньовіччі – правитель племінного герцогства, а пізніше – значний</p>

<p>а) ратуша ; б) салат; в) алебарда; г) шедевр.</p>	<p>феодалний титул, другий за значенням в ієрархії після короля - ...? а) каган ; б) майордом; в) герцог; г) магістр.</p>
<p>135. Допоміжна історична дисципліна, яка займається походженням родин, сімейств, їх родинними зв'язками і складанням родоводів - ...? а) генеалогія ; б) агіографія; в) бібліографія; г) сфрагістика.</p>	<p>136. Управляючий королівським палацом. У франкській державі Меровінгів ті, хто займає цю посаду, захопили фактичну владу...? а) каган ; б) майордом; в) герцог; г) магістр.</p>
<p>137. Режим мораторія (заборони) на ведення військових дій та міжусобних війн між феодалами - це...? а) «державний мир»; б) «церковний мир»; в) «божий мир»; г) «лицарський мир».</p>	<p>138. Об'єднання майстрів, ремісників однієї спеціальності в середньовічному місті. а) шедевр ; б) ратуша; в) хартія; г) цех.</p>
<p>139. Обітниця безшлюбності, якої дотримувались католицьке і частина православного духовництва. а) шедевр ; б) ратуша; в) целібат; г) майорат.</p>	<p>140. Система влади в Пізній Римській імперії, при якій імператор користувався широкими повноваженнями. Надав назву періоду історії стародавнього Риму відповідного до IV – V ст., який був перехідним від давнини до середньовіччя. а) принципат; б) домінат; в) целібат; г) майорат.</p>
<p>141. Історичний твір, у якому розповідь ведеться у хронологічній послідовності: а) шедевр ; б) хроніка; в) дигести; г) хартія.</p>	<p>142. Королівський намісник графства та суддя в середньовічній Англії - це...? а) шеріф ; б) магістр; в) антрустріон; г) вікарій.</p>
<p>143. Повне або часткове звільнення від гріхів, яке надається церковною віруючому, а також назва документу, що надавав таке звільнення: а) довідка; б) правда; в) індульгенція; г) ассіза.</p>	<p>144. Спеціальна історична дисципліна, що вивчає історію карбування монет та грошового обігу - ...? а) валеологія; б) палеологія; в) сфрагістика; г) нумізматика.</p>
<p>145. У варварських королівствах ділянка землі, яка вільно відчужується – це ...? а) аллод; б) бенефіцій; в) індульгенція; г) магістрат.</p>	<p>146. Орган самоуправління середньовічного міста - ...? а) аллод; б) бенефіцій; в) індульгенція; г) магістрат.</p>
<p>147. У варварських правдах</p>	<p>148. Жанр гострополемічного краткого</p>

<p>відшкодування, яке сплачував вбивця родичам вбитого – це...?</p> <p>а) аллод; б) вергельд; в) індульгенція; г) памфлет.</p>	<p>літературного твору, який з'явився у пізньому середньовіччі - ...?</p> <p>а) аллод; б) вергельд; в) індульгенція; г) памфлет.</p>
<p>149. Назва міської або сільською громади у Франції або Італії. Міські громади намагались досягти самоуправління і незалежності від феодалів.</p> <p>а) аллод; б) коммуна; в) індульгенція; г) булла.</p>	<p>150. В середні віки металева печатка, або важливий документ скріплений подібною печаткою - ...?</p> <p>а) аллод; б) коммуна; в) індульгенція; г) булла.</p>

ПРАВИЛЬНІ ВІДПОВІДІ

1. г.	2. б.	3. б.	4. а.	5. а.
6. а.	7. б.	8. в.	9. б.	10. б.
11. г.	12. в.	13. а.	14. б.	15. в.
16. г.	17. г.	18. в.	19. а.	20. в.
21. а.	22. б.	23. в.	24. в.	25. б.
26. б.	27. в.	28. б.	29. б.	30. г.
31. б.	32. а.	33. г.	34. б.	35. в.
36. г.	37. в.	38. а.	39. а.	40. б.
41. а.	42. а.	43. а.	44. б.	45. б.
46. б.	47. г.	48. в.	49. б.	50. в.
51. в.	52. г.	53. в.	54. г.	55. г.
56. в.	57. г.	58. в.	59. а.	60. б.
61. г.	62. в.	63. а.	64. в.	65. б.
66. б.	67. б.	68. а.	69. г.	70. г.
71. в.	72. б.	73. г.	74. в.	75. б.
76. а.	77. в.	78. б.	79. в.	80. г.
81. в.	82. а.	83. в.	84. в.	85. г.
86. а.	87. в.	88. в.	89. б.	90. г.

91. г	92. а	93. б	94. в	95. в
96. б	97. б	98. а	99. б	100. а
101. б	102. в	103. а	104. г	105. б
106. в	107. г	108. а	109.г	110. г
111. а	112. в	113. г	114. а	115. в
116. б	117. г	118. б	119. а	120. б
121. в	122. а	123.б	124. г	125. б
126. в	127. б	128. б	129. в	130. г
131. а	132. в	133. г	134. в	135. а
136. б	137. в	138. г	139. в	140. б
141. б	142. а	143. в	144. г	145. а
146. г	147. б	148. г	149. б	150. г

Тематика рефератів та есе

1. Поняття «середні віки»: історія виникнення і застосування.
2. Цивілізаційний та формаційний підходи в дослідження актуальних проблем середньовіччя.
3. Періодизація історії середніх віків: основні підходи.
4. Поняття «феодалізм». Основні риси феодалізму.
5. Джерела з історії середніх віків.
6. Історіографія середніх віків.
7. Римська імперія в період домінанту.
8. Германські племена у перші століття нашої ери.
9. Доба Великого переселення народів у Західній Європі.
- 10.Формування варварських королівств.
11. Королівство вестготів в Іспанії.
- 12.Королівство остготів в Італії.
13. Королівство лангобардів в Італії.
14. Англосаксонські королівства.
15. Кельтські держави раннього середньовіччя.
- 16.Формування франкської держави Меровінгів.
- 17.Суспільно-політичний устрій держави Меровінгів.
- 18.Формування інституту майордомів. Діяльність перших Піпінідів.
- 19.Політика Карла Мартелла.
- 20.Політика Піпіна Короткого.
- 21.Зовнішня політика Карла Великого.
- 22.Економічний розвиток Франкської держави в добу Карла Великого.
- 23.Суспільно-політичний розвиток Франкської імперії в добу Карла Великого.
- 24.Розпад імперії Каролінгів.
- 25.Особливості історичного розвитку європейських держав у X ст.
26. «Доба вікінгів» у Північній Європі.
27. Виникнення Угорського королівства.

28. Західна Європа і мусульманський світ у ранньому середньовіччі.
29. Загальні тенденції суспільно-економічного розвитку Західної Європи у Високому Середньовіччі.
30. Загальні тенденції політичного розвитку Західної Європи у Високому Середньовіччі.
31. Франція у Високому Середньовіччі.
32. Англія у Високому Середньовіччі.
33. Німеччина у Високому Середньовіччі.
34. Держави Скандинавії та Піренейського півострова у Високому Середньовіччі.
35. Концепції трьох станів і її втілення.
36. Стан світських феодалів.
37. Стан духовенства.
38. Третій стан.
39. Зміни в структурі суспільства в XIV – XV ст.
40. Міста Західної Європи у ранньому середньовіччі.
41. Теорії походження середньовічного міста.
42. Виникнення середньовічного міста.
43. Боротьба міст з сеньйорами. Формування місцевого самоуправління.
44. Цех, цехове виробництво, патріціат.
45. Стан бюргерів.
46. Розвиток міської торгівлі у середньовічній Європі.
47. Провідні тенденції розвитку західноєвропейського міста у XIV – XV ст.
48. Причини та хід хрестових походів.
49. Виникнення хрестоносних держав на Близькому Сході.
50. Єрусалимське королівство.
51. Антіохійське князівство.
52. Графство Триполі.
53. Графство Едесса.
54. Історичне значення хрестових походів.

55. Суспільно-економічна історія Західної Європи у Пізньому Середньовіччі.
56. Зміни у характері поземельних відносин та сеньоріальних зв'язків у Пізньому середньовіччі.
57. Франція у Пізньому Середньовіччі.
58. Англія у Пізньому Середньовіччі.
59. Німеччина у Пізньому Середньовіччі.
60. Італійські держави у Пізньому Середньовіччі.
61. Держави Піренейського півострову та Скандинавії у Пізньому Середньовіччі.
62. Загальна характеристика розвитку християнської церкви у ранньому середньовіччі.
63. Ключіський рух та григоріанська реформа.
64. Духовні ордени.
65. Церква та ересі.
66. Католицька церква у Високому середньовіччі.
67. Католицька церква у XIV – XV ст. Церковний раскол. Соборний рух.
68. Культура Західної Європи у ранньому середньовіччі.
69. «Каролінгське відродження».
70. Розвиток філософської думки у Високому середньовіччі.
71. Розвиток природознавчих наук у добу Середньовіччя.
72. Історична наука у добу Середньовіччя.
73. Розвиток література у добу Середньовіччя.
74. Розвиток образотворчого мистецтва у добу Середньовіччя.
75. Розвиток освіта у добу Середньовіччя.

Тематика курсових робіт з «Історії середніх віків».

1. Джерелознавство актуальних проблем європейського середньовіччя.
2. Трансформація римського суспільства в добу домінанту.
3. Християнізація Західної Європи в добу раннього середньовіччя.
4. Франкське суспільство в добу правління династії Меровінгів.
5. Остготське королівство Теодоріха Великого.
6. Вандальська держава у V – VI ст.
7. Зовнішня політика Візантії в добу правління Македонської держави.
8. Карл Великий: історичний портрет політичного діяча.
9. Розпад імперії Каролінгів.
10. Формування феодального устрою у Франції.
11. Боротьба за інвеституру.
12. Фрідріх II Гогенштауфен: історичний портрет політичного діяча.
13. Матеріальне життя середньовічного суспільства в добу Високого середньовіччя.
14. Політика Фрідріха I Барбаросси в Італії.
15. Перший хрестовий похід: причини та наслідки.
16. Четвертий хрестовий похід та формування держав хрестоносців на Балканах.
17. Варварські королівства в Британії. Гептархія.
18. Доба вікінгів в Північній Європі.
19. Об'єднавча політика Людовіка XI.
20. Політична боротьба в Англії у XV ст.
21. Формування Угорського королівства.
22. Феномен середньовічного міста.
23. Концепція трьох станів: ідеал та реальність.
24. Соборний рух у Європі.
25. Розвиток військового мистецтва в роки Сторічної війни.
26. Німецькі хрестоносні держави на Балтиці.
27. Реконкіста.
28. Політичний розвиток норманських держав у Південній Італії.
29. Формування держав Північної Європи.
30. «Каролінгське відродження».
31. Культура Європи доби Високого середньовіччя.
32. Міжнародні відносини в Західній Європі в добу Великого переселення народів.
33. Політичний розвиток Вестготського королівства.
34. Суспільно-політичні відносини в державі Меровінгів.

35. Формування хрестоносної державності на Балтиці.
36. Король Артур: історична постать та формування легенди.
37. Політичний розвиток Лангобардського королівства.
38. Вселенські собори та їх місце у формуванні християнської догматики.
39. Політика королів Саксонської династії в Німеччині.
40. Візантійсько-арабське протистояння у VII – IX ст.
41. Повсякденне життя мешканців міста в добу Високого середньовіччя.
42. Розвиток військового мистецтва в добу хрестових походів.
43. Політичний розвиток Франції в добу феодальної роздрібненості.
44. Фрідріх I Барбаросса: історичний портрет особистості.
45. Законодавча діяльність Юстиніана I.
46. Іконоборницький рух у Візантії.
47. Трансформація системи управління Римської імперії в добу доміанату (284 – 395 рр.).

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

агіографія - вид церковно-історичної літератури до якого відносяться життя святих.

аллод - у варварських королівствах земельне володіння, яка вільно відчужується.

аннали - форма історичного твору, де розповідь про події ведеться порічно

ассізи - збірки законодавчих актів в Англії і Франції в добу середньовіччя, прийняті на зборах феодалів.

генеалогія - допоміжна історична дисципліна, яка займається походженням родин, сімейств, їх родинними зв'язками і складанням родоводів

базиліка - тип християнського храму, який має прямокутну форму та декілька нефів, різних за висотою.

баналітет - монопольне право феодала, який володіючи млином, печю та інш., міг примусити селян їми користуватись за певну плату.

бенефіцій - у Західній Європі умовне земельне володіння, яке не переходить у спадок.

божий мир - режим мораторія (заборони) на ведення військових дій та міжусобних війн між феодалами.

булла - в середні віки металева печатка, або важливий документ скріплений подібною печаткою.

бюргер - мешканець міста (бургу).

варвари - узагальнююча назва народів, які оточували Римську імперію і чий звичаї відрізнялись від римських. Римляни вважали варварів «нецивілізованими».

великий магістр - керівник духовно-лицарського ордену

вергельд - у варварських правдах відшкодування, яке сплачував вбивця родичам вбитого.

гвельфи - політичне угруповання в середньовічній Італії, яке вело боротьбу за незалежність міст від імператора. Гвельфи користувались підтримкою римського папи.

Генеральні штати - станово-представницький орган у середньовічній Франції.

герцог - у давніх германців це військовий керівник, в ранньому середньовіччі – правитель племінного герцогства, а пізніше – значний феодалний титул, другий за значенням в ієрархії після короля

госпіт - селянин, що отримав землю у наслідок переселення або засвоєння нові.

дінат - могутня і впливова людина у середньовічній Візантії. Дуже часто дінат був великим землевласником.

діоцез - у Пізній Римській імперії - назва територіально-адміністративної одиниці на чолі з вікарієм, а у християнській церкві – назва округу, підлеглого значному ієрарху (архієпископу, єпископу).

домінат - система влади в Пізній Римській імперії, при якій імператор користувався широкими повноваженнями. Надав назву періоду історії стародавнього Риму відповідного до IV – V ст., який був перехідним від давнини до середньовіччя.

євангеліє - життєпис Ісуса Христа, складова Нового заповіту

єпархія - церковний територіальний округ під керівництвом єпископа

імператор - найвищий титул світського правителя у середньовічній Європі

імперія - значна держава, яка об'єднує різні за походженням народи.

імунітет - в середні віки передання державою певних своїх прав феодалам (права збирати податки, карбувати монету, вершити суд тощо).

інвеститура - у середньовічній Західній Європі акт передання феодалу, посади, сану, який закріплював васальну залежність від сеньйора

індульгенція - у католицизмі повне або часткове звільнення від гріхів, яке надається церквою віруючому. У середні віки практикувався продаж індульгенцій церквою.

інквізиція - особлива церковна інституція, що займалась розслідуванням справ єретиків

каган - «хан ханів», верховний правитель в Степу, голова степової імперії – каганату.

кантон - територіальна округи в середньовічній Швейцарії.

капітулярій - королівські закони та розпорядження в державах Каролінгів

кардинал - звання церковного ієрарха, який приймає участь у виборах папи римського

колон - у Пізній Римській імперії та ранньосередньовічній Європі категорія залежного населення. До колонів відносили селян, які були прикріплені до землі, що обробляли, несли певні повинності і сплачували певні податки

коммєндація - в середні віки це перехід під покровительство впливової людини

комуна - назва міської або сільською общини у Франції або Італії. Міські намагались досягти самоуправління і незалежності від феодалів.

кортєси - станово-представницькі органи в державах Піренейського півострову у середні віки.

легат - представник або посланець римського папи

літ - напіввільний член суспільства германського походження у варварських королівствах (королівства франків, землях фрізів, саксів, тюрінгів).

магістрат - орган самоуправління середньовічного міста

майордом - управляючий королівським палацем. У франкській державі Меровінгів майордоми захопили фактичну владу.

манор - в добу середньовіччя феодальна сеньйорія в Англії та Шотландії

мануфактура - значне підприємство, де присутній поділ ручної праці

нобілітет - представники верхівки середньовічного міста.

норман - в добу вікінгів (798 - 1066) назва мешканців Скандинавії, які приймали участь у грабіжницьких наскоках, в інших країнах Західній Європі.

нумізмати́ка - спеціальна історична дисципліна, що вивчає історію карбування монет та грошового обігу.

оммаж - урочиста процедура визнання васалом залежності від сеньйора, яка включала клятву (фуа)

орден - об'єднання духовних осіб, яке має свій статут. У середньовічній Західній Європі існували духовні, лицарські та жебракуючі ордени.

памфлет - жанр гострополемічного короткого літературного твору, який з'явився у пізньому середньовіччі

парламент - станово-представницький орган управління в середньовічній Англії. Перше засідання відбулось у 1265 р.

патристика - сукупність вчень отців церкви, що виникли у християнстві у II – VIII ст.

прекарій - земельна ділянка, яку значний землевласник передавав малоземельному селянину в обмін на несення ним певних повинностей, виплати оброку тощо.

ратуша - споруда, де проходять засідання ради міста у середньовічній Європі.

сеньйорія - феодалне господарство у Західній Європі.

серв - залежний селянин, фактично не маючий особистих прав.

синкліт - вищий дорадчий орган при візантійському імператорі, який прийшов на зміну колишньому римському сенату.

стратіот - у Візантії категорія селян, які отримували від держави спадковий земельний наділ, в обмін на що несли військову службу.

талья - пряий податок з селян, який існував у середньовічній Франції.

теократія - політичний режим при якому верховна влада у державі належить духовному лідерові.

тетрархія - система управління, що склалась у Пізній Римській імперії у правління імператора Діоклетіана (284 - 305), при якій верховна влада належала двом співправителям (августам), які мали двох заступників (цезарів).

фема - територіально-адміністративна одиниця у Візантійській імперії.

феод - умовне земельне володіння у середньовічній Західній Європі.

хроніка - історичний твір де розповідь ведеться у хронологічній послідовності

целібат - обітниця безшлюбності, якої повинно було дотримуватись католицьке і частина православного духівництва

ценз - назва грошової ренти у Західній Європі.

цех - об'єднання майстрів, ремісників однієї спеціальності в середньовічному місті

шедевр - найкращий зразок виробу, який підмайстер повинен був зробити для вступу до середньовічного цеху.

шериф - королівський намісник графства та суддя в середньовічній Англії.

шеффен - член судійської колегії (шеффенського суда) у середньовічній Німеччині.

ХРОНОЛОГІЯ

- 9 р. – поразка римлян у Гевтобурському лісі
- 166 – 180 рр. – Макоманська війна
- 269 р. – битва під Наіссусом. Поразка римлян у битві з імператором Клавдієм II
- 284 – 305 рр. – імператор Діоклетіан
- IV – VII ст. – доба Великого переселення народів
- 306 – 337 рр. – правління Константина I Великого у Римській імперії
- 313 р. – Міланський (Медіоланський) едикт
- 325 р. - Перший Вселенський собор у Нікеї
- 330 р. – Перенесення столиці імперії з Риму до Константинополя
- 354 – 430 рр. – Аврелій Августин
- 370-ті рр. - Навала гунів в Причорномор'я
- 378 р. – битва біля Адріанополя. Вестготи розгромили східноримську армію.
- 381 р. – Другий Вселенський собор (Константинополь)
- 395 р. – поділ Римської імперії на Західну та Східну
- 410 р. – взяття і пограбування Риму вестготами
- 418 р. – заснування королівства вестготів у Тулузі
- 431 р. – Третій Вселенський собор в Ефесі
- 438 р. – «Кодекс Феодосія»
- 439 – 534 рр. – королівство вандалів у Північній Африці
- Середина V – початок VII ст. - формування англосаксонських королівств
- 451 р. – Четвертий Вселенський собор у Халкідоні. Засудження монофізитства.
- 451 р. – Битва на Каталаунських полях. Перемога римлян і готів над гунами Аттіли.
- 453 р. – загибель Аттіли. Початок розпаду гунського об'єднання.
- 455 р. – пограбування Риму вандалами Гейзеріха
- 457 – 534 рр. - королівство бургундів зі столицею в Ліоні
- 476 р. – Переворот Одоакра. Падіння Західної Римської імперії.
- 480 – 525 рр. – Северин Боецій
- 481 – 511 рр. – правління Хлодвіга I, засновника королівства франків (династія Меровінгів, 481 - 751)
- 486 р. – битва під Суассоном. Розгром римлян Північної Галії салічними франками під керівництвом Хлодвіга
- 493 – 526 рр. – правління Теодоріха I Великого, короля остготів в Італії

початок VI ст. – «Салічна правда»

507 р. – битва під Пуатьє. Розгром вестготів салічними франками. Франкське завоювання Аквітанії

527 – 565 рр. – правління римського імператора Юстиніана I

528 – 534 рр. – «Кодекс Юстиніана» у Східній Римській імперії

532 р. – повстання «Ніка» в Константинополі

534 р. – завоювання королівства вандалів і аланів у Північній Африці східноримськими (візантійськими) військами.

535 – 554 рр. – римський імператор Юстиніан I завойовує остготське королівство в Італії

536 р. – завоювання франками Провансу

541 – 552 рр. – правління Тотіли в Остготському королівстві

554 р. – «Прагматична санкція» Юстиніана I

558 р. – прихід аварів до Європи

560-ті рр. - Формування Аварського каганату на Середньому Дунаї

Бл. 560 – 636 рр. – Ісидор Севільський

568 р. – вторгнення лангобардів в Італію. Заснування королівства лангобардів в Італії (568 – 774)

585 р. - розгром свевів вестготами

590 – 604 рр. – римський папа Григорій I Великий

610 – 641 рр. – римський (візантійський) імператор Іраклій

687 р. – об'єднання франкських земель під владою майордома Піпіна Герістальського.

711 - 714 рр. – араби завоювали вестготське королівство в Іспанії

717 – 741 рр. – майордом Карл Мартел

718 – 1492 рр. – доба Реконквісти

718 р. – формування королівства Астурія в Іспанії

732 р. – битва біля Пуатьє. Розгром арабів Карлом Мартелом.

741 – 768 рр. – Піпін Короткий

751 р. – коронація Піпіна Короткого

751 – 843 рр. – династія Каролінгів у єдиній Франкській державі

756 р. – створення Папської держави

768 – 814 рр. – правління Карла Великого

772 – 804 рр. – завоювання Карлом Великим Саксонії

774 р. – Карл Великий підкорює королівство лангобардів

788 – 803 рр. – франксько-аварські війни

800 р. – коронація Карла Великого як імператора

814 – 840 рр. – правління імператора Людовика Благочестивого
829 р. – об'єднання англосаксонських королівств під егідою Уессекса
841 – 842 рр. – повстання Стеллінга у Саксонії
843 р. – Верденський розділ імперії Каролінгів. Формування Західно-Франкського (Французького) та Східно-Франкського (Німецьке) королівств
855 р. – розпад держави Лотаря I. Формування королівств Італія, Прованс і Лотарінгія
870 р. – початок заселення Ісландії норвежцями
871 – 899 рр. – правління Альфреда Великого в Англії
886 р. – облога норманами Парижа
X – XI ст. – Ключійська реформа
910 р. – заснування монастиря в Ключні (Бургундія)
911 р. – кінець династії Каролінгів у Східно-Франкському королівстві. Смерть короля Людовика IV Дитини.
919 – 1024 рр. – Саксонська династія у Німеччині
919 – 936 р. – правління Генріха I Птахолова у Німеччині
936 – 973 рр. – правління Оттона I у Німеччині (Східно-Франкському королівстві).
951 р. – захоплення Оттоном I Ломбардії
955 р. – битва на р. Лех. Розгром угорців Оттоном I
962 р. – Оттон I коронується імператорською короною. Заснування Священної Римської імперії.
973 – 983 рр. – правління Оттона II
980-ті рр. - відкриття Гренландії і островів Північної Америки норвежцями і ісландцями
983 – 1002 рр. – правління імператора Оттона III
987 р. – початок правління Капетингів у Франції. Коронація Гуго Капета.
995 – 1022 рр. – правління Улофа (Олофа) III Шетконунга у Швеції. Об'єднання шведський земель
996 – 1003 рр. – римський папа Сильвестр III
997 – 1038 рр. – правління Іштвана I Святого в Угорщині.
1000 р. – коронація Іштвана I Святого. Християнізація угорців.
1015 – 1028 рр. – правління Олафа II Святого у Норвегії. Християнізація норвежців.
1016 – 1035 рр. – Канут (Кнут) I Великий у Данії. Об'єднання Данії, Норвегії та Англії.
1024 – 1125 рр. Франконська (Салічна) династія у Німеччині
1030 – 1091 рр. – завоювання норманами Південної Італії та Сицилії
1033 р. - приєднання королівства Бургундії (Арелат) до Священної Римської імперії
1035 р. - формування королівства Кастилія в Іспанії
1054 р. – розкол Православної та Католицької церков

1056 – 1106 рр. – правління імператора Генріха IV

1059 р. - Латеранський собор в Римі. Встановлення нового порядку вибору римського папи

1066 р. – битва біля Гастингса. Нормандське завоювання Англії

1066 – 1087 рр. – правління короля Вільгельма I Завойовника в Англії

1073 – 1085 рр. – римський папа Григорій VII

1073 – 1075 рр. – Саксонське повстання

1075 р. – «Диктат папи»

1077 р. - «Каяття у Каноссі»

1079 – 1142 рр. - П'єр Абеляр

1085 р. – відвоювання кастильцями Толедо у арабів

1086 р. – перепис населення Англії та створення «Книги Страшного суду». Присяга у Солсбері

1095 р. – папа Урбан II під час промови у Клермоні закликає до I хрестового походу

1096 – 1291 рр. – доба хрестових походів

1096 – 1099 рр. – I хрестовий похід

1099 р. – хрестоносці оволоділи Єрусалимом

1102 р. – Хорватія приєднана до Угорського королівства у наслідок унії

1119 р. – створення ордену тамплієрів

1122 р. – Вормський конкордат

1130 р. – формування Сицилійського королівства

1137 р. – унія Каталонії і Арагона

1138 – 1254 рр. - династія Гогенштауфенів в Німеччині

1139 р. – створення Португальського королівства

1140 р. – «Аріанські ассізи» - збірка законів королівства Сицилії

1141 р. – засудження Абеляра

1143 р. – король Португалії стає васалом римського папи

1143 – 1155 рр. - антипапське повстання у Римі під керівництвом Арнольда Брешіанського.

Римська республіка

1147 – 1149 рр. – II хрестовий похід

1152 – 1190 рр. – правління Фрідріха I Барбаросси

1154 – 1189 рр. – правління Генріха II Плантагенета в Англії. Створення «Анжуйської імперії».

1154 – 1399 рр. – династія Плантагенетів в Англії

1158 р. - Ронкальський сейм. Ліквідація незалежних північно-італійських міст

1162 р. - взяття Мілана Фрідріхом I Барбаросою

1167 р. – створення Ломбардської ліги

1169 – 1171 рр. - Початок завоювання Ірландії Англією
1170 р. – вбивство Томаса Бекета, архієпископа Кентерберійського
1174 – 1184 рр. - повстання біркебейнерів в Норвегії
1176 р. – битва біля Леньяно. Поразка імператорської армії Фрідріха I Барбаросси від ополчення північноіталійських міст
1180 – 1223 рр. – правління Філіппа II Августа у Франції
Бл. 1181 – 1226 рр. – Франциск Ассізький
1183 р. - мир в Констанці. Відновлення прав самоуправління північноіталійських міст
1187 р. – битва біля Хаттіна. Поразка хрестоносців Єрусалимського королівства від військ Салах ад-Діна. Мусульмани оволоділи Єрусалимом
1188 р. – кортеси у Леоні
1189 – 1199 рр. – правління Річарда I Левове Серце в Англії
1189 – 1192 рр. – III хрестовий похід
1190 р. – створення Тевтонського ордена
1191 р. – завоювання Кіпра Річардом I Левове Серце
1192 р. – хрестоносці оволоділи Акрою
1192 – 1489 рр. – Кіпрське королівство
1198 – 1216 рр. – римський папа Інокентій III
1199 – 1215 рр. – правління Іоанна Безземельного в Англії
1202 – 1204 рр. – IV хрестовий похід
1202 - `1204 рр. - завоювання Нормандії Філіпом II Августом
1202 – 1241 рр. - Вольдемар II, король Данії
1204 р. – хрестоносці оволоділи Константинополем. Заснування Латинської імперії
1204 – 1224 рр. – королівство Фессалоніки
1205 – 1458 рр. - герцогство Афінське
1205 р. – битва при Адріанополі. Розгром хрестоносців Латинської імперії болгарським військом Колояна
1205 - 1432 рр. - Морейське (Ахейське) князівство
1209 – 1229 рр. – Хрестовий похід проти альбігойців у Південній Франції
1212 р. - «Золота булла» на Сицилії
1212 р. – битва біля Лас-Навас-де-Толоса. Перемога християнських правителів Іспанії над військами Альмохадів
1212 – 1250 рр. – імператор (з 1220 р.) Фрідріх II Гогенштауфен

1214 р. – битва біля Бувіна. Перемога французького короля Філіппа II Августа над англо-німецькою армією

1215 р. – «Велика хартія вольностей» в Англії

1216 – 1272 рр. – король Генріх III в Англії

1217 – 1221 рр. – V хрестовий похід

1222 р. – «Золота булла» в Угорщині

1223 – 1226 рр. – король Людовик VIII у Франції

1225 – 1274 рр. – Фома Аквінський

1226 – 1270 рр. - Людовік IX, французький король

1228 – 1229 рр. – VI хрестовий похід. Фрідріх II Гогенштауфен повертає Єрусалім хрестоносцям

1230 р. - Об'єднання Ліона і Кастилії

1231 р. - «Мельфійські конституції» Фрідріха II Гогенштауфена

1236 р. – кастильський король Фернандо III оволодів Кордовою

1237 р. – злиття ордену мечоносців з Тевтонським орденом у Прибалтиці

1239 р. – відлучення від церкви імператора Фрідріха II Гогенштауфена

1241 – 1242 рр. - Монголо-татарське нашествя на Центральну Європу

1245 р. – I Ліонський церковний собор: скинення з імператорського трону Фрідріха II Гогенштауфена

1248 р. – король Кастилії Фернандо III оволодів Севільєю

1248 – 1254 рр. – VII хрестовий похід

1251 р. - Селянське повстання «пастушків» у Франції

1257 р. - Заснування Сорбонни

1258 р. – «Оксфордські провізії» в Англії

1259 р. - «Вестмінстерські провізії».

1261 р. – візантійці відвойовують Константинополь. Падіння Латинської і відновлення Візантійської імперій

1262 р. – Ісландія і Гренландія підпорядковуються Норвегії

1264 – 1267 рр. – баронські війни в Англії

1265 р. – створення парламенту в Англії

1265 – 1321 рр. - Данте Альгьєрі

1268 – 1442 рр. - Анжуйська династія в Південній Італії

1269 р. – «Прагматична санкція» у Франції. Галіканська (французька) церква отримувала більшу незалежність від Риму

1270 р. – Хрестовий похід Людовика IX Святого до Тунісу (VIII хрестовий похід)

1272 – 1307 рр. – англійський король Едуард I Довгоногий

1274 р. – Ліонська угода про унію між Католицькою і Православною церквами

1282 р. – «Сицилійська вечірня» (антифранцузьке повстання на Сицилії)

1282 - 1283 рр. – Входження Уельсу до складу Англійського королівства

1285 – 1314 рр. – Філіпп IV Красивий, король Франції

1291 р. – союз трьох кантонів Урі, Швіц та Унтервальден проти Габсбургів. Заснування Швейцарії

1291 р. – мамлюки Єгипту оволоділи Акрою. Закінчення доби хрестових походів.

1294 – 1303 р. – римський папа Боніфаций VIII

1298 р. - Битва при Курцолі. Перемога генуезького флоту над венеціанським

1301 р. – наступник англійського трону отримує титул принца Уельського

1302 р. – битва біля Куртре. Перемога фламандських міських ополчень над французькою лицарською кіннотою

1302 р. – скликання Генеральних Штатів у Франції

1304 – 1374 рр. - Франческо Петрарка

1304 – 1307 рр. - Повстання Дольчіно в Північній Італії

1309 р. – перенесення папської резиденції з Риму до Авіньйону (Прованс). Початок «Авіньйонського полону пап» (1309 - 1377)

1312 р. – розпущення ордену тамплієрів

1313 – 1375 рр. - Джованні Боккаччо

1314 р. – страта колишніх керівників ордену тамплієрів, включаючи магістра Жака де Моле.

1315 р. – битва при Моргартене. Перемога швейцарців над військом Габсбургів

1327 – 1377 рр. – Едуард III, король Англії

1328 р. – битва біля Касселя. Французьке лицарське військо розбило ополчення фламандських міст

1328 р. – Нортгемптонська угода (Англія визнає незалежність Шотландії)

1328 – 1350 рр. – Філіпп VI, король Франції. Засновник династії Валуа

1331 – 1406 рр. - Колюччо Салютаті

1337 – 1453 рр. – Сторічна війна

1340 р. – битва біля Слейсу. Перемога англійського флоту над французьким

1340 – 1400 рр. – англійський поет Джеффри Чосер

1343 – 1354 рр. – діяльність Кола ді Рієнцо у Римі

1347 р. – проголошення у Римі республіки під керівництвом Кола ді Рієнца

1346 р. – битва біля Кресі. Перемога англійців над французьким військом

1346 – 1378 рр. – імператор Карл IV Люксембург

1346 – 1353 рр. – епідемія чуми у Європі («Чорна смерть»)
1349 р. – ордонанс Едуарда III: збереження заробітної плати на рівні, що був до чуми
1356 р. – «Золота булла» Карла IV Люксембурга
1356 р. – битва біля Пуатьє. Англійська перемога над французьким військом
1356 – 1358 рр. – Паризьке повстання
1358 р. - Жакерія у Франції
1360 р. – мир у Бретіні між Англією і Францією
1364 – 1380 рр. – Карл V Мудрий, король Франції
1367 р. – битва біля Нахери (Наваррете). Англійська перемога над французько-кастильським військом
1367 – 1370 рр. - Війна Ганзи з Данією
1370 р. - Штральзундський мир
1370 – 1444 рр. – Леонардо Бруні
1377 – 1399 рр. – Річард II, король Англії
1377 – 1446 рр. - Філіппо Брунеллескі
1378 – 1417 рр. - «Велика схизма»
1378 р. – повстання чомпі у Флоренції
1380 – 1471 рр. – Фома Кемпійський, автор найпопулярнішого християнського богословського трактату «Про наслідування Христа»
1380 р. - Битва при Кьодже. Перемога венеціанського флоту над генуезьким
1381 р. – повстання Уота Тайлера в Англії
1381 р. - Об'єднання Швабського і Рейнського союзу міст
1382 р. – повстання майотенів («молотобійців») у Парижі
1385 р. – битва при Алжубарроті. Перемога військ Португалії над військами Кастилії, король якої Хуан I претендував на португальський трон
1387 – 1437 рр. – правління Сигізмунда Люксембурга в Угорщині
1396 р. – битва при Нікополі. Поразка хрестоносців від османського війська
1397 р. – Кальмарська унія («вічний союз» Данії, Норвегії та Швеції)
1399 – 1413 рр – Генріх IV, король Англії. Засновник династії Ланкастерів
1404 – 1472 рр. – Леон Баттіста Альберті, італійський мислитель, гуманіст, архітектор і музикант
1406 р. – Флоренція захоплює Пізу
1406 р. – заснування першої торгівельної біржи у Брюгге
1407 – 1457 рр. - Лоренцо Валла

1410 р. – битва при Грюнвальді. Розгром лицарів Тевтонського ордену польсько-литовським військом

1413 р. – повстання кабош'єнов у Парижі

1413 – 1422 рр. – Генріх V, король Англії

1414 – 1418 рр. – Констанцький собор (XVI Вселенський собор Католицької церкви)

1415 р. – битва біля Азенкуру. Англійська перемога над французьким військом

1416 – 1458 рр. – Альфонсо V, король Арагону, Сицилії і Сардинії, а також Неаполю (з 1442)

1417 – 1431 рр. – римський папа Мартин V

1420 р. – угода у Труа. Союз Англії та Бургундії проти Франції

1428 р. – датчани починають стягувати мита у проливі Зунд

1429 р. – Жанна д'Арк звільняє Орлеан від англійців. Коронація Карла VII у Реймсі

1431 р. – страта Жанни д'Арк

1431 – 1449 рр. – Базельський собор

1433 – 1499 рр. – Марсіліо Фічіно, гуманіст і філософ. Засновник флорентійської платонівської Академії

1434 р. – встановлення тиранії Медічі у Флоренції

1435 р. – Арраська мирна угода між Францією та Бургундією

1435 р. - Перше скликання риксдагу в Швеції

1436 р. – Французькі війська звільняють Париж від англійців

1438 р. – «Прагматична санкція» у Бурже: розширення прав французької (галліканської) церкви

1438 – 1445 рр. – Ферраро-Флорентійський собор

1439 р. – Флорентійська унія між Католицькою і Православною церквою

1440 р. – «Прагерія»: виступ крупних сеньйорів у Франції

1442 р. - завоювання Неаполітанського королівства Арагоном

1444 р. – битва під Варною. Османи нанесли поразку війську хрестоносців

1445 р. – Йоганн Гутенберг винайшов друкарство

1445 – 1510 рр. – Сандро Ботічеллі

1450 р. - Франческо Сфорца захопив владу у Мілані. У Міланському герцогстві прийшла до влади династія Сфорца

1450 р. – французи звільняють Нормандію від англійців

1450 р. – повстання Джека Кеда в Англії

1452 р. – остання коронація імператора Священної Римської імперії (Фрідріха III Габсбурга) у Римі

1453 р. – французи звільняють від англійців Бордо

1453 р. – падіння Візантійської імперії

1455 – 1487 рр. – війна Червоної і Білої троянд в Англії

1458 – 1490 рр. – Матвій Корвін, король Угорщини

1459 р. – карта світу Фра Мауро

1461 – 1485 рр. – правління династії Йорків в Англії

1461 – 1483 рр. – правління Людовика XI, короля Франції

1463 – 1479 рр. – війна Венеції з Османською Туреччиною

1465 р. – виступ проти Людовика XI коаліції французьких феодалів – Ліги суспільного блага

1468 р. - початок станового представництва в Данії

1469 – 1492 рр. – правління Лоренцо Медічі у Флоренції

1477 р. – битва біля Нансі. Загибель бургундського герцога Карла Сміливого.

1477 р. – шлюб Максиміліана Габсбурга з Марією Бургундською. Перехід більшої частини «бургундської спадщини» до Габсбургів

1478 р. – заснування нової Інквізиції в Іспанії

1479 р. – об'єднання Іспанії під владою Католицьких монархів (шлюб Фернандо II Арагонського і Ізабелли Кастильської)

1483 р. – вигнання євреїв з Андалусії

1484 р. – булла папи Інокентія VIII, яка розпочинає «гоніння на відьом» у Німеччині

1485 р. – битва при Босвоті. Загибель англійського короля Річарда III Йорка.

1485 – 1509 рр. Генріх VIII, король Англії. Засновник династії Тюдорів (1485 - 1603)

1488 р. – заснування Швабського союзу

1489 р. - перехід Кіпру під владу Венеції

1491 р. - приєднання Бретані до Франції

1492 р. – вигнання євреїв з Іспанії

1492 р. – Завоювання Гранадського емірату

1492 р. – відкриття Америки Христофором Колумбом

1493 р. – Санліська угода між Францією і Габсбургами

1494 – 1498 рр. - Римська республіка на чолі з Савонаролой

1498 р. – подорож Васка да Гама. Відкриття морського сполучення Західної Європи з Індією

ДОВІДНИКОВІ МАТЕРІАЛИ

Правителі середньовічної Європи

Імператори Римської імперії (284 - 395).

Діоклетіан	284 – 305
Максиміан	285 – 305 та 306 – 308
Констанцій I Хлор	293 – 306
Галерій	293 – 311
Флавій Север	305 – 307
Максимін II Даза	305 – 312
Максенцій	306 – 312
Ліциній	307 – 324
Константин I Великий	306 – 337
Константин II	337 – 340
Констант I	337 – 350
Констанцій II	337 – 361
Юліан	361 – 363
Іовіан	363 – 364
Валентиніан I	364 – 375
Валент	364 – 378
Граціан	367 – 383
Валентиніан II	375 – 392
Феодосій I	379 - 395

Імператори Західної Римської імперії (395 - 476)

Гонорій	395 – 423
Констанцій III	421
Валентиніан III	425 – 455
Петроній Максим	455
Авіт	455 – 456
Майоріан	457 – 461
Лібій Север	461 – 465
Антемій	467 – 472
Олібрій	472
Гліцерій	473 – 474
Юлій Непот	474 – 475
Ромул Август (Августул)	475 – 476

У 476 р. керівник імператорської гвардії Одоакр лишив владу Ромулу Августу, а знаки імператорської влади відправив до Константинополю.

Римські папи доби середньовіччя

Марцел I	308 – 309
Євсевій	309 – 310
Мильтіад	311 – 314
Сильвестр I	314 – 335
Марк	336 – 336
Юлій I	337 – 352
Ліберій	352 – 366
Дамасій I	366 – 384
Сиріцій	384 – 399
Анастасій I	399 – 401
Інокентій I	401 – 407
Зосима	417 – 418
Боніфачій I	418 – 422
Целестін I	422 – 432
Сікст III	432 – 440
Лев I	440 – 461
Гіларій	461 – 468
Сімпліцій	468 – 483
Фелікс III	483 – 492
Геласій I	492 – 496
Анастасій II	496 – 498
Симмах	498 – 514
Гормізд	514 – 523
Іоанн I	523 – 526
Фелікс IV	526 – 530
Боніфачій II	530 – 532
Іоанн II	533 – 535
Агапіт I	535 – 536
Сільверій	536 – 537
Вігілій	537 – 555
Пелагій I	556 – 561
Іоанн III	561 – 574
Бенедикт I	575 – 579
Пелагій II	579 – 590
Григорій I Великий	590 – 604
Сабініан	604 – 606
Боніфачій III	607 – 607
Боніфачій IV	608 – 615
Адеодат I	615 – 618
Боніфачій V	619 – 625
Гонорій I	625 – 638
Северин	638 – 640
Іоанн IV	640 – 642
Теодор I	642 – 649

Мартин I	649 – 655
Євгеній I	654 – 657
Віталій	657 – 672
Адеодат II	672 – 676
Домн	676 – 678
Агафон	678 – 681
Лев II	681 – 683
Бенедикт II	683 – 685
Іоанн V	685 – 686
Конон	686 – 687
Сергій I	687 – 701
Іоанн VI	701 – 705
Іоанн VII	705 – 707
Сизиній	708 – 708
Константин	708 – 715
Григорій II	715 – 731
Григорій III	731 – 741
Захарій	741 – 752
Стефан II	752 – 757
Павло I	757 – 767
Стефан III	767 - 772
Адріан I	772 – 795
Лев III	795 - 816
Стефан IV	816 - 817
Пасхалій I	817 - 824
Євгеній II	824 - 827
Валентин	827
Григорій IV	827 - 844
Сергій II	844 - 847
Лев IV	847 - 855
Бенедикт III	855 - 858
Миколай I	858 - 867
Адріан II	867 - 872
Іван VIII	872 - 882
Марин I	882 - 884
Адріан III	884 - 885
Стефан V	885 - 891
Формоз	891 - 896
Боніфацій VI	896
Стефан VI	896 - 897
Роман	897
Теодор II	897
Іван IX	898 - 900
Бенедикт IV	900 - 903
Лев V	903
Сергій III	904 - 911

Анастасій III	911 - 913
Ландон	913 - 914
Іван X	914 - 928
Лев VI	928
Стефан VII	928 - 931
Іван XI	931 - 935
Лев VII	936 - 939
Стефан VIII	939 - 942
Марин II	942 - 946
Агапіт II	946 - 955
Іван XII	955 - 964
Бенедикт V	964
Лев VIII	964 - 965
Іван XIII	965 - 972
Бенедикт VI	973 - 974
Бенедикт VII	974 - 983
Іван XIV	983 - 984
Іван XV	985 - 996
Григорій V	996 - 999
Сильвестр II	999 - 1003
Іван XVII	1003
Іван XVIII	1003 - 1009
Сергій IV	1009 - 1012
Бенедикт VIII	1012 - 1024
Іван XIX	1024 - 1032
Бенедикт IX	1034 - 1044
Сильвестр III	1045
Бенедикт IX	1045 - 1046
Григорій VI	1046
Климент II	1046 - 1047
Бенедикт IX	1047 - 1048
Дамасій II	1048
Лев IX	1049 - 1054
Віктор II	1055 - 1057
Стефан IX	1057 - 1058
Миколай II	1058 - 1061
Олександр II	1061 - 1073
Григорій VII	1073 - 1085
Віктор III	1086 - 1087
Урбан II	1088 - 1099
Пасхалій II	1099 - 1118
Геласій II	1118 - 1119
Калікет II	1119 - 1124
Гонорій II	1124 - 1130
Інокентій II	1130 - 1143
Целестин II	1143 - 1144

Луцій II	1144 – 1145
Євгеній III	1145 – 1153
Анастасій IV	1153 – 1154
Адріан IV	1154 – 1159
Олександр III	1159 – 1181
Луцій III	1181 – 1185
Урбан III	1185 – 1187
Григорій VIII	1187
Климент III	1187 – 1191
Целестин III	1191 – 1198
Іннокентій III	1198 – 1216
Гонорій III	1216 – 1227
Григорій IX	1227 – 1241
Целестин IV	1241 – 1243
Іннокентій IV	1243 – 1254
Олександр IV	1254 – 1261
Урбан IV	1261 – 1264
Климент IV	1265 – 1268
Григорій X	1271 – 1276
Інокентій V	1276
Адріан V	1276
Іван XXI	1276 – 1277
Миколай III	1277 – 1280
Мартин IV	1281 – 1285
Гонорій IV	1285 – 1287
Миколай IV	1288 – 1292
Целестин V	1294
Боніфацій VIII	1294 – 1303
Бенедикт XI	1303 – 1304
Климент V	1305 – 1314
Іван XXII	1316 – 1334
Бенедикт XII	1334 – 1342
Климент VI	1342 – 1352
Інокентій VI	1352 – 1362
Урбан V	1362 – 1370
Григорій XI	1370 – 1378
Урбан VI	1378 – 1389
Боніфацій IX	1389 – 1404
Інокентій VII	1404 – 1406
Григорій XII	1406 – 1415
Мартин V	1417 – 1431
Євгеній IV	1431 – 1447
Миколай V	1447 – 1455
Калікст III	1455 – 1458
Пій II	1458 – 1464
Павло II	1464 – 1471

Сікст IV	1471 – 1484
Інокентій VIII	1484 – 1492
Олександр VI	1492 - 1503

Королівство вестготів

Аларіх I	395 – 410
Атаульф	410 – 415
Сігеріх	415 – 415
Валія	415 – 419
Теодоріх I	419 – 451
Торісмунд	451 – 453
Теодоріх II	453 – 467
Ейріх	467 – 485
Аларіх II	485 – 507
Гезаліх	507 – 511
Амаларіх	507 – 531
Теудіс	531 – 548
Теудігізел	548 – 549
Агіла I	549 – 554
Атанагільд	554 – 567
Ліува I	568 – 573
Леовігільд	568 – 586
Реккаред I	586 – 601
Ліува II	601 – 603
Вітгеріх	603 – 610
Гундемар	610 – 612
Сісебут	612 – 620
Реккаред II	620 – 621
Свінтіла	621 – 631
Сісенанд	631 – 636
Хінтіла	636 – 640
Тульга	640 – 641
Гіндасвінт	641 – 652
Реккесвінт	649 – 672
Вамба	672 – 680
Ервіг	680 – 687
Егіка	687 – 701
Вітіца	697 – 709
Родеріх	710 – 711
Агіла II	711 – 714
Ардо	714 – 721

Завойовано Арабським халіфатом у 711 – 718 рр. Останній король Ардо правив тільки у Септіманії.

Королівство вандалів та аланів.

Гейзеріх	429 – 477
Хунеріх	477 – 484
Гунтамунд	484 – 496
Тразамунд	496 – 523
Хільдеріх	523 – 530
Гелімер	530 – 534

У 534 р. королівство вандалів та аланів завоювали війська Східної Римської імперії.

Королівство остготів.

Теодоріх Великий	475 – 526
Аталаріх	526 – 534
Амаласунта	526 – 534
Теодат	534 – 536
Вітігес	536 – 540
Ільдебад	540 – 541
Ерарік	541 – 541
Тотіла	541 – 552
Тейя	552 – 552

У 552 р. королівство остготів завоювали війська Східної Римської імперії.

Королівство бургундів

Гундіох	436 – 473 ¹
Хільперік I, брат Гундіоха	473 - 480
Хільперік II (править у Валансі), син Гундіоха	473 - 493
Годегізель (править у Женеві), син Гундіоха	473 - 500
Годомар I (править у В'єнні), син Гундіоха	473 - 486
Гундобад (править у Ліоні), син Гундіоха	473 - 516
Сігізмунд	516 - 524
Годомар II	524 – 534

У 534 р. королівство завойовано франками.

Королівство лангобардів в Італії.

Альбоїн	568 – 572
Клеф	572 – 574
Правління герцогів	574 – 584
Автарі	584 – 590
Агілульф	591 – 616
Адалоальд	616 – 626
Аріоальд	626 – 636
Ротарі	636 – 652
Родоальд	652 – 653

¹ У 443 р. бургунди Гундіоха отримали для розселення від римлян землі у Савойї і заснували власне королівство.

Аріперт I	653 – 661
Перктаріт і Годеперт	661 – 662
Грімоальд	662 – 671
Гарібальд	671
Перктаріт (править вдруге)	671 – 688
Алагіз (узурпатор)	688 – 689
Куніберт	688 – 700
Лютперт	700 – 701
Рагінперт	701
Аріперт II	701 – 712
Анспранд	712
Ліутпранд	712 – 744
Гільдепранд	744
Рачіс	744 - 749
Айстульф	749 – 756
Дезидерій	756 – 774

У 774 р. королівство лангобардів підкорена франками і приєднано до володінь Каролінгів.

**Королівство франків.
Династія Меровінгів**

Хільперік I	457 – 481
Хлодвіг I	481 – 511
Хільдеберт I	511 – 558
Хлодомир	511 – 524
Теодоріх I	511 – 533
Теодеберт I	533 – 548
Теодебальд	548 – 555
Хлотар I	511 – 561
Харіберт I	561 – 567
Гунтрамн	561 – 592
Сігіберт I	561 – 575
Хільдеберт II	575 – 595
Теодеберт II	595 – 612
Теодоріх II	612 – 613
Сігіберт II	613
Хільперік I	561 – 584
Хлотар II Великий	584 – 623
Дагоберт I	623 – 634
Харіберт II	629 – 632
Хільперік	632
Сігіберт III	634 – 656
Хільдеберт Усиновлений	656 – 661
Хлодвіг II	639 – 657
Хлотар III	657 – 673
Хільдерік II	662 – 675

Теодоріх III	675 – 691
Дагоберт II	675 – 679
Хлодвіг IV	691 – 695
Хільдеберт III	695 – 711
Дагоберт III	711 – 715
Хільперік II	715 – 721
Хлотар IV	717 – 720
Теодоріх IV	721 – 737
Хільдерік III	743 – 751

У 751 р. на зміну династії Меровінгів прийшла родина Каролінгів (Піпінідів).

Династія Каролінгів

Піпін III Короткий	751 – 768 ²
Карломан I	768 – 771
Карл I Великий	768 – 814 ³
Людовик I Благочестивий	814 – 840

Королівство Франція

Карл II Лисий	843 – 877
Людовик II Заїка	877 – 879
Людовик III	879 – 882
Карломан II	879 – 884
Карл III Товстий	884 – 888
Одо I Паризький	888 – 898
Карл III Простуватий	898 – 922
Роберт I	922 – 923
Рауль I	923 – 936
Людовик IV Заморський	936 – 954
Лотар I	954 – 986
Людовик V Лінівий	986 – 987
Гуго I Капет	987 – 996
Роберт II Побожний	996 – 1031
Генріх I	1031 – 1060
Філіп I	1060 – 1108
Людовик VI Товстий	1108 – 1137
Людовик VII Молодий	1137 – 1180
Філіп II Август	1180 – 1223
Людовик VIII Лев	1223 – 1226
Людовик IX Святий	1226 – 1270
Філіп III Сміливий	1270 – 1285

² Династія Каролінгів походить від родини Піпінідів. З VII ст. її представники займали посади мажордомів – керівників управління палаців меровінгських королів.

³ У 800 р. отримав з рук папи корону імператору Заходу.

Філіп IV Красивий	1285 – 1314
Людовик X Сварливий	1315 – 1316
Іоанн I Посмертний	1316 - 1316
Філіп V Довгий	1316 – 1322
Карл IV Красивий	1322 – 1328
Філіп VI	1328 – 1350
Іоанн II Добрий	1350 – 1364
Карл V Мудрий	1364 – 1380
Карл VI Божевільний	1380 – 1422
Карл VII	1429 – 1461
Людовік XI	1461 – 1483
Карл VIII	1483 – 1498
Людовік XII	1498 - 1515

Королівство Німеччина та імператори Священної Римської імперії (дата отримання імператорського титулу вказана у знаменнику)

Людовик II Німецький	843 – 876
Людовик III Молодший	876 – 882
Карломан	876 – 880
Карл III Товстий	876 – 887
Арнульф Каринтійський	887 – 899
Людовик IV Дитя	900 – 911
Конрад I	911 – 918
Генріх I Птахолов	919 – 936
Оттон I Великий	936/962 – 973
Оттон II Рудий	961/967 – 983
Оттон III	983/996 – 1002
Генрих II Святий	1002/1014 – 1024
Конрад II	1024/1027 – 1039
Генріх III	1028/1046 – 1056
Генріх IV	1054 1084 – 1105
Генріх V	1106/1111 – 1125
Лотар II	1125/1133 – 1137
Конрад III	1138 – 1152
Фрідріх I Барбаросса	1152/1155 – 1190
Генріх VI	1169/1191 – 1197
Філіп Швабський	1198 – 1208
Оттон IV	1198/1209 – 1215
Фрідріх II	1212/1220 – 1250
Конрад IV	1237 – 1254
Міжцарів'я	1254 – 1273
Рудольф I	1273 – 1291
Адольф Нассауський	1292 – 1298
Альбрехт I	1298 – 1308

Генріх VII	1308/1312 – 1313
Людвіг IV	1314/ 1328 – 1347
Фрідріх III	1314 – 1330
Карл IV	1346/1355 – 1378
Венцель	1376 – 1400
Рупрехт Пфальцький	1400 – 1410
Сигізмунд	1410/1433 – 1437
Альбрехт II	1438 – 1439
Фрідріх III	1440/1452 – 1493
Максиміліан I	1486/1508 - 1519

Королівство Англія

Альфред I Великий	871 – 899
Едуард Старший	899 – 924
Етельстан Славний	924 – 939
Едмунд I Прекрасний	939 – 946
Едред	946 – 955
Едвін Красивий	955 – 959
Едгар Мирний	959 – 975
Едуард Мученик	975 – 978
Етельред Нерозумний	978 – 1013, 1014 – 1016
Едмунд II Залізобокий	1016
Свен I Вилобородий	1013 – 1014
Канут (Кнут) Великий	1016 – 1035
Гарольд I Заяча Лапа	1035 – 1040
Хардекнуд	1040 – 1042
Едуард Сповідник	1042 – 1066
Гарольд II Годвінсон	1066
Вільгельм I Завойовник	1066 – 1087
Вільгельм II Рудий	1087 – 1100
Генрих I Боклерк	1100 – 1135
Стефан Блуа	1135 – 1154
Генріх II Плантагенет	1154 – 1189
Річард I Левине Серце	1189 – 1199
Іоанн Безземельний	1199 – 1216
Генріх III	1216 – 1272
Едуард I Довгоногий	1272 – 1307
Едуард II	1307 – 1327
Едуард III	1327 – 1377
Річард II	1377 -1399
Генріх IV Болінгброк	1399 – 1413
Генріх V	1413 – 1422
Генріх VI	1422 – 1461, 1470 – 1471
Едуард IV	1461 – 1470, 1471 – 1483
Едуард V	1483

Річард III	1483 – 1485
Генріх VII	1485 - 1509

Королівство Шотландія

Кеннет I	843 – 858
Дональд I	858 – 862
Константин I	862 – 877
Ед Білоногий	877 – 878
Еохейд	878 – 889
Гірік	878 – 889
Дональд II	889 – 900
Константин II	900 – 943
Малкольм I	943 – 954
Індульф	954 – 962
Даб	962- 967
Кулен	967 – 971
Кеннет II	971 – 995
Амлаф	973 – 977
Константин III	995 – 997
Кеннет III	997 – 1005
Малкольм II	1005 – 1034
Дункан I	1034 – 1040
Макбет	1040 – 1057
Лулах	1057 – 1058
Малькольм III	1058 – 1093
Дональд III	1093 – 1094, 1094 – 1097
Едмунд	1094 – 1097
Дункан II	1094
Едгар	1097 – 1107
Александр I	1107 – 1124
Давид I	1124 – 1153
Малькольм IV	1153 – 1165
Вільгельм I Лев	1165 – 1214
Александр II	1214 – 1249
Александр III	1249 – 1286
Маргарита, Норвезька Діва	1286 – 1290
Джон Баліол	1292 – 1296
Роберт I Брюс	1306 – 1329
Давид II	1329 – 1371
Едвард Балліол	1332 – 1336
Роберт II	1371- 1390
Роберт III	1390 – 1406
Яків I	1406 – 1437
Яків II	1437 – 1460
Яків III	1460 – 1488

Яків IV

1488 – 1513

Королівство Данія

Кнуд I Хардекнуд	917 – 948
Горм Старий	948 – 958
Харальд I Синьозубий	958 – 986
Свен I Вилобородий	986 – 1014
Харальд II	1014 – 1018
Кнуд Великий	1018 – 1035
Хардекнуд	1035 – 1042
Магнус I Добрий	1042 – 1047
Свен II Естрідсен	1047 – 1074
Харальд III	1074 – 1080
Кнуд IV Святий	1080 – 1086
Олаф I	1086 – 1095
Ерік I	1095 – 1103
Нільс	1104 – 1134
Ерік II	1134 – 1137
Ерік III	1137 – 1146
Кнуд V та Свен III	1146 – 1157
Вальдермар I Великий	1157 – 1182
Кнуд VI	1182 – 1202
Вальдемар II Переможний	1202 – 1241
Ерік IV	1241 – 1250
Абель	1250 – 1252
Хрістоффер I	1252 – 1259
Ерік V Гліппінг	1259 – 1286
Ерік VI Менвед	1286 – 1319
Хрістоффер II	1319 – 1326, 1329 - 1332
Вальдемар III	1326 - 1329
Міжкоролів'я	1332 – 1340
Вальдемар IV Аттердаг	1340 – 1375
Олаф II	1375 – 1387
Маргарита I	1387 – 1412
Ерік Померанський	1412 – 1439
Хрістоффер III Баварський	1439 – 1448
Христіан I	1448 – 1481
Ганс	1481 – 1513

Королівство Норвегія

Гаральд I Прекрасноволосий	870 – 933
Ейрік I «Крива сокира»	933 – 935
Гокон I Добрий	935 – 961
Гаральд II «Сірий плащ»	961 – 970
Гаральд III Синьозубий	961 – 986

Свен I Вилобородий	986 – 995, 1000 - 1014
Олаф I Трюггвасон	995 - 1000
Олаф II Святий	1015 – 1028
Кнуд I Великий	1028 – 1035
Магнус I Добрий	1035 – 1047
Гаральд III Суворий	1047 – 1066
Олаф III Спокійний	1066 – 1093
Магнус II	1066 – 1069
Магнус III	1093 – 1103
Ейстейн I	1103 – 1123
Сігурд I Хрестоносець	1103 – 1130
Магнус IV	1130 – 1135
Гаральд IV	1130 – 1136
Сігурд II	1136 – 1155
Інге I	1136 – 1161
Ейстейн II	1142 – 1157
Гокон II	1157 – 1162
Магнус V	1161 – 1184
Ейстейн III	1176 – 1177
Сверрір I	1177/1184 – 1202
Йон I	1186 – 1188
Інге II	1196 – 1202
Гокон III	1202 – 1204
Гутторм I	1204
Ерлінг I	1204 – 1207
Інге III	1205 – 1217
Філіпп I	1207 – 1217
Гокон IV	1217 – 1263
Скуле Бардсон	1239 – 1240
Магнус VI	1263 – 1280
Ерік II	1280 – 1299
Гокон V	1299 – 1319
Магнус VII	1319 – 1355
Гокон VI	1355 – 1380
Олаф IV	1380 – 1387
Маргарита I	1387 – 1389
Ерік III	1389 – 1442
Хрістофер I	1442 – 1448
Карл I	1449 – 1450
Крістіан I	1450 – 1481
Ганс I	1481 - 1513

Королівство Швеція

Ерік VI Переможець	970 – 995
Улоф III Шетконунг	995 – 1022

Анунд III Якоб	1022 – 1050
Емунд III Старий	1050 – 1060
Стенкіль I	1060 – 1066
Ерік VII Стенкілсон	1066 – 1067
Ерік VIII Поганин	1066 – 1067
Хальстен I Стенкілсон	1067 – 1070
Гокон I	1070 – 1079
Хальстен I та Инге I	1079 – 1084
Свен I	1084 – 1087
Инге I Старший (друге правління)	1087 – 1105
Філіпп I Хальстенсон	1105 – 1118
Инге II Молодший	1118 – 1125
Рагнвальд I Ингесон	1125 – 1126
Магнус I Сильний	1126 – 1130
Сверкер I Старший	1130 - 1156
Ерік IX Святий	1156 - 1160
Магнус II Хенріксен	1160 - 1161
Карл VII Сверкерсон	1161 - 1167
Кнут I Еріксон	1167 - 1196
Сверкер II Молодший Карлсон	1196 - 1208
Ерік X	1208 - 1216
Юхан I	1216 - 1222
Ерік XI Шепелявий або Кульгавий	1222 - 1229
Кнут II	1229 - 1234
Ерік XI Шепелявий або Кульгавий (друге правління)	1234 - 1249
ярл Біргер Магнуссон (регент)	1248 - 1266
Вальдемар I	1250 - 1275
Магнус III Ладулос	1275 - 1290
Біргер I	1290 - 1319
Магнус IV	1319 - 1363
Ерік XII	1356 - 1359
Гокон II Магнусон	1362 - 1364
Альбрехт I Мекленбургський	1363 - 1389
Маргарита I Данська	1363 - 1412
Ерік XIII Померанський	1396 - 1439
регент Енгельбрект Енгельбректсон	1435 - 1436
регент Карл VII Кнутсон	1438 - 1440
Хрістофер I Баварський	1440 - 1448
Карл VIII	1448 – 1457,
Карл VIII(друге правління)	1464 – 1465,
Карл VIII(третє правління)	1467 – 1470
Крістіан I	1457 - 1460
регент Стен Стуре Старший	1470 - 1497
Юхан II	1497 - 1501

Королівство Угорщина

Іштван I Святий (вождь з 997 р.)	1000 – 1038
Петр Орсеоло	1038 – 1041
Аба Шамуель	1041 – 1044
Ендре I	1046 – 1060
Бела I	1060 – 1063
Соломон I	1063 – 1074
Геза I	1074 – 1077
Ласло I Святий	1077 – 1095
Коломан I Книжник	1095 – 1116
Іштван II	1116 – 1131
Бела II	1131 – 1141
Геза II	1141 – 1162
Іштван III	1162 – 1172
Ласло II	1162 – 1163
Іштван IV	1163 – 1165
Бела III	1172 – 1196
Імре I	1196 – 1204
Ласло III	1204 – 1205
Ендре II	1205 – 1235
Бела IV	1235 – 1270
Іштван IV	1246 – 1272
Ласло IV Кун	1272 – 1290
Ендре III	1290 – 1301
Ласло V (Вацлав III Пржемислович Чеський)	1301 – 1305
Бела V (Отто III Віттельбах Баварський)	1305 – 1307
Карл I Роберт	1308 – 1342
Лайош (Людвиг) I Великий	1342 – 1382
Марія Угорська	1382 – 1385
Карой (Карл) II	1385 – 1386
Владислав Великодушний	1386 – 1409
Сигізмунд I	1387 – 1437
Альбрехт II	1437 – 1439
Уласло I	1440 – 1444
Уласло V	1444 – 1457
Матвій Корвін	1458 – 1490
Владислав II Ягелончик	1490 – 1516
Лайош (Людвиг) II Ягелончик	1516 – 1526

Королівство Астурія

Пелайо (Пелагій)	718 – 737
Фавіла	737 – 739
Альфонсо I Католик	739 – 757
Фруела I Жорстокий	757 – 768
Авреліо	768 – 774

Сіло	774 – 783
Альфонсо II Цнотливий	783 – 783
Маурегато (узурпатор)	783 – 789
Бермудо I Диякон	789 – 791
Альфонсо II Цнотливий (друге правління)	791 – 842
Непоціан	842
Раміро I	842 – 850
Ордоньой I	850 – 866
Альфонсо III Великий	866 – 910
Фруела II Прокажений	910 – 925
У 924 р. приєднано до королівства Леон.	

Королівство Леон

Гарсія I	910 – 914
Ордоньойо II	914 – 924
Фруела II Прокажений	924 – 925
Альфонсо IV Чернець	924 – 931
Раміро II Великий	931 – 950
Ордоньйо III	951 – 956
Санчо I Гладкий (перше правління)	956 – 958
Ордоньйо IV Злий	958 – 960
Санчо I Гладкий (друге правління)	960 – 966
Раміро III	966 – 984
Бермудо II Подагрик	982 – 999
Альфонсо V Шляхетний	999 – 1028
Бермудо III Молодий	1028 – 1037
Фернандо I Великий	1037 – 1065
Альфонсо VI	1065 – 1072
Санчо II Сильний	1072
Альфонсо VI (друге правління)	1072 – 1109
Уррака I	1109 – 1126
Альфонсо VII Імператор	1135 – 1157
Фернандо II	1157 – 1188
Альфонсо IX	1188 – 1230
Фернандо III Святий	1230 – 1252
Хуан I Таріфський	1296 – 1300
У 1300 р. королівство Леон остаточно об'єдналося з Кастилією.	

Королівство Кастилія

Фернандо I Великий	1010 – 1065
Санчо II Сильний	1065 – 1072
Альфонсо VI Хоробрий	1072 – 1109
Уррака I	1109 – 1126
Альфонсо VII	1127 – 1157

Санчо III	1157 – 1158
Альфонсо VIII	1158 – 1214
Енріке I	1214 – 1217
Беренгарія	1217
Фернандо III	1217 – 1252
Альфонсо X	1252 – 1284
Санчо IV	1284 – 1295
Фернандо IV	1295 – 1312
Альфонсо XI	1312 – 1350
Педро I Жорстокий	1367 – 1369
Енріке II	1369 – 1379
Хуан I	1379 – 1390
Енріке III	1390 -1406
Хуан II	1406 – 1454
Енріке IV	1454 – 1474
Ізабела I	1474 – 1504

Королівство Арагон

Раміро I	1035 – 1063
Санчо I	1063 – 1094
Педро I	1094 – 1104
Альфонсо I	1104 – 1134
Раміро II	1134 – 1137
Петроніла	1137 – 1164
Альфонсо II	1164 – 1196
Педро II	1196 – 1213
Хайме I	1213 – 1276
Педро III	1276 – 1285
Альфонсо III	1285 – 1291
Хайме II	1291 – 1327
Альфонсо IV	1327 – 1336
Педро IV	1336 – 1387
Хуан I	1387 – 1396
Мартин	1387 – 1396
Фернандо I	1412 – 1416
Альфонсо V	1416 – 1458
Хуан II	1458 – 1479
Фернандо II	1479 - 1516

Королівство Португалія

Афонсу I Великий	1139 – 1185
Саншу I	1185 – 1211
Афонсу II Товстий	1211 – 1223
Саншу II Побожний	1223 – 1248

Афонсу III Булонський	1248 – 1279
Дініш Землероб	1279 – 1325
Афонсу IV Хоробрий	1325 – 1357
Педру I Справедливий	1357 – 1367
Фернанду I Красивий	1367 – 1383
Жуан I Добропам'ятний	1385 – 1433
Дуарте Красномовний	1433 – 1438
Афонсо V Африканський	1438 – 1477
Жуан II Досконалий	1477
Афонсо V Африканський (друге правління)	1477 – 1481
Жуан II Досконалий (друге правління)	1481 – 1495
Мануел I Щасливий	1495 - 1521

Королівство Сицилія

Рожер II	1130 – 1154
Вільгельм I Злий	1154 – 1166
Вільгельм II Добрий	1166 – 1189
Танкред	1190 – 1194
Вільгельм III	1194
Генріх I Гогенштауфен	1194 – 1197
Федеріго I (імператор Фрідріх II Гогенштауфен)	1197 – 1212
Генріх II	1212 – 1217
Федеріго I (друге правління)	1217 – 1250
Конрад I	1250 – 1254
Конрад II або Конрадин	1254 – 1258
Манфред I	1258 – 1266
Карл I Анжуйський	1266 – 1282
Педро I (Педро III король Арагону)	1282 – 1285
Хайме	1285 – 1295
Федеріго II	1295 – 1337
Педро II	1337 – 1342
Людовик	1342 – 1355
Федеріго III	1355 – 1377
Марія	1377 – 1402
Мартін I Молодший	1390 – 1409
Мартін II (Мартін I Арагонський)	1409 – 1410
Фердинанд I (Фернандо I Арагонський)	1412 – 1416
Альфонс (Альфонс V Арагонський)	1416 – 1458
Хуан (Хуан II Арагонський)	1458 – 1479
Фердинанд II Арагонський	1479 - 1516

Бібліографія

Джерела

1. Адам Бременский, Гельмольд из Босау, Арнольд Любекский. Славянские хроники. – М.: СПСЛ, Русская панорама, 2011. – 584 с.
2. Англосаксонская хроника. Пер. с др.-англ. Метлицкой З.Ю. – СПб.: Евразия, 2010. – 288 с.
3. Ансельм Кентерберийский. Сочинения / Перевод, послесловие и комментарии И. В. Купреевой. – М.: Канон, 1996. – 400 с - (История христианской мысли в памятниках).
4. Антология средневековой мысли (Теология и философия европейского средневековья): В 2-х т. /Под ред. С.С. Неретиной. – СПб.: РХГИ, 2001.
5. Беда Достопочтенный. Церковная история народа англов. – СПб.: Алетейя, 2003.
6. Видукинд Корвейский. Деяния саксов / Вступ. статья, пер. и коммент. Г.Э. Санчука. – М., 1975.
7. Виганд из Марбурга. Новая прусская хроника (1394) / Пер. с латинского яз. и комм. Н.Н. Малишевского. – М.: «СПСЛ» - «Русская панорама», 2014. – 256 с., илл., библиограф. – (MEDIEVALIA: средневековые литературные памятники и источники).
8. Византийский земледельческий закон / Текст, исслед., коммент.- Л., 1984.
9. Виллани Дж. Новая хроника, или история Флоренции. – М.: Наука, 1997. – 551 с.
10. Виллардуэн, Ж. де. Завоевание Константинополя. – М.: Наука, 1993. – 298 с.
11. Генрих Латвийский. Ливонская хроника. – М.-Л.: АН СССР, 1938. – 608 с.
12. Гильом де Лоррис, Жан де Мен. Роман о Розе / Пер. со старофранцузского Н.В. Забатуровой на основе подстрочника Д.Н. Вальяно. – Ростов на Дону: ЗАО Югпродторг, 2001. – 288 с.
13. Жуанвиль Жан де. Книга благочестивых речений и добрых деяний нашего святого короля Людовика. Пер. со старофранц. Цыбулько Г. Ф., под редакцией Карачинского А. Ю., научный редактор перевода Малинин Ю. П. — СПб, Евразия, 2012. — 400 с.
14. Заборов М.А. История крестовых походов в документах и материалах.- М., 1977.
15. Задворный В.Л. Сочинения римских понтификов эпохи поздней Античности и раннего Средневековья (I – IX ст.). – М.: Изд-во Францисканцев, 2011. – 480 с.
16. Исландские саги. Т. 2 / Пер. прозаич. текста с древнеисл., общ.ред. и коммент. А. В. Циммерлинга; Стихи в пер. А. В. Циммерлинга и С. Ю. Агишева / под ред. С. Ю. Агишева, А. В. Бусыгина, В. В. Рыбакова. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 608 с. – (Studia philologica).

17. Історія західноєвропейського Середньовіччя. Хрестоматія / Упорядник М.О.Рудь.: Навч. посібник. – К., 2005.
18. Книга завещаний: Французские поэтические прощания и завещания XIII-XV веков / Пер. с франц. Я. Старцева и Г. Зельдовича. - М.: Водолей, 2012. - 236 с. - (Пространство перевода).
19. Комит Марцеллин. Хроника./ Перевод и комментарий Н.Н. Болгова. – Белгород: Бел. ГУ, типография ГиК, 2010. – 230 с.
20. Контарини Гаспаро. О магистратах и устройстве Венецианской республики / ГаспароКонтарини; пер. с лат., вступит. ст. и коммент. М.А. Юсима; под ред. М.М. Крома и О.В. Хархордина. – СПб.: Издательство Европейского университета в Санкт-Петербурге, 2013. – 222 с.
21. Лиутпранд Кремонский. Антоподосис. Книга об Оттоне. Отчет о посольстве в Константинополь. – М.: SPSL; Русская панорама, 2006. – 192 с.
22. Песнь о крестовом походе против альбигойцев. – М.: Ладомир: Наука, 2011. – 440 с.
23. Песнь о Нибелунгах. – Л.: Наука, 1972. – 344 с.
24. Петр из Дуйсбурга. Хроника земли Прусской. – М.: Ладомир, 1997. – 384 с.
25. «Пятнадцать радостей брака» и другие сочинения французских авторов. – М.: Наука, 1991. – 318 с.
26. Рихер Реймский. История. – М.: РОССПЭН, 1997. – 336 с.
27. Саксон Анналист. Хроника. 741-1139 / Перевод с лат. и комм. И.В.Дьяконова; предисл. И.А.Настенко. - М.: «SPSL»-«Русская панорама», 2012. - 712 с, ил. -(MEDLEVALIA: средневековые литературные памятники и источники).
28. Салимбене де Адам. Хроника / Пер. с лат. — М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2004. - 984 с. (Серия «Книга света»)
29. Средневековый повесть и роман / Вступ. ст. и прим. А.Д. Михайловой. – М.: Художественная литература, 1974. – 640 с. илл. – (Библиотека всемирной литературы).
30. Стасюлевич М. История средних веков в ее писателях и исследованиях новейших ученых. – СПб., 2001. – Т. 1-3.
31. Стурлусон, Снорри. Круг земной. – М.: Наука, 1980. – 688 с.
32. Титмар Мерзебургский. Хроника. В 8 книгах/ 2-е изд., исправл./ Пер. с лат. И.В. Дьяконова. – М.: Русская панорама, 2009. – 256 с.
33. Фруассар Ж. Хроники. 1325 – 1340/ Пер., сост., предисл., прим., указат. А.В. Аникеева; Под наук. ред. Ю.П. Малинина. – СПб.: СПбУ, 2009. – 655 с.
34. Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы / Под. ред. В.И. Корецкого. – М., 1961.

35. Хрестоматия по истории средних веков / Под ред. С.Д. Сказкина. – М.,1961 – 1963. – Т. I – II.
36. Церковные историки IV-V веков. М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН). 2007. – 624 с.
37. Циркин Ю. Б. Античные и раннесредневековые источники по истории Испании. — СПб.: Филол. ф-т СПбГУ; Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2006. - 360 с.
38. Эйнхард. Жизнь Карла Великого. – М.: Институт философии, теологии и истории св.Фомы, 2005.-304с.

\

Навчальна література

1. Вайнштейн О.Л.Историография средних веков в связи с развитием исторической мысли от начала средних веков до наших дней.- М.- Л., 1940.
2. Гутнова Е.В. Историкография истории средних веков. – М., 1985.
3. История средних веков: В 2 т. / Под ред. С.П.Карпова. - М., 2003,2005.
4. История средних веков: В 2 т. / Под ред. С.Д.Сказкина.- М., 1977.
5. История средних веков/ Под ред. Н.Ф.Колесницкого. – М., 1986.
6. Косминский Е.А. Историкография средних веков, V - середина XIX в.- М., 1963.
7. Крижанівська О.О.,Крижанівський О.П. Історія середніх віків. Вступ до історії західноєвропейського Середньовіччя. Курс лекцій. К., 2006.

Загальні праці

1. Азимов А. История Англии. – М., 2005.
2. Азимов А. История Франции. От Карла Великого до Жанны д'Арк / Пер. с англ. Р.Л. Гукасова. - М.: ЗАО Центрполиграф, 2007. - 270 с.
3. Алексинский Д. П., Жуков К. А., Бутягин А. М., Коровкин Д. С. Всадники войны: Книга певая. Кавалерия Европы. — СПб.: ООО «Издательство «Полигон», 2005. — 488 с.; ил.
4. Альтамира-и-Кревеа Р. История Испании: В 2-х т. – М.: Издательство иностранной литературы, 1951.
5. Антонетти П. Повседневная жизнь Флоренции в эпоху Данте. – М.: Молодая гвардия, Палимпсест, 2004. – 326 с.
6. Арьес Ф. Ребенок и семейная жизнь при Старом порядке/ Пер. с фр. Я.Ю. Старцева при участии В.А. Бабинцева. – Екатеринбург: Урал. ун-т, 1999. – 416 с.
7. Балакин В. Творцы Священной Римской империи. – М.: Молодая гвардия, 2004.
8. Барбер М. Процесс тамплиеров. - М.: Алетейа, Энигма: 1998. - 496 с.
9. Барг М.А. Эпохи и идеи: Становление историзма. – М., 1987.
10. Барлоу Ф. Вильгельм I и нормандское завоевание Англии / Пер. с англ. под ред. С. В. Иванова. — СПб.: Евразия, 2007. — 320 с : ил.
11. Бартелеми Д. Рыцарство: От древней Германии до Франции XII в. /Пер. с франц. М. Ю. Некрасова. - СПб .: Евразия, 2012. - 584 с.: ил.
12. Бартлетт Р. Становление Европы. Экспансия, колонизация, изменения в сфере культуры 950 – 1350 гг. – М.: РОССПЭН, 2007. – 432 с.

13. Басовская Н. Столетняя война: леопард против лилии. – М.: АСТ, Астрель, 2002. — 428 с., [4], ил. — (Историческая библиотека).
14. Бек К. Век Венеции. – М.: Весь мир, 2002. – 192 с.
15. Бемер Г. Иезуиты. Ли Г.Ч. Инквизиция. – СПб.: Полигон, 1999. – 1248 с.
16. Беннет М., Брэдбери Дж. Войны и сражения Средневековья 500—1500 гг. / М. Беннет, Д. Брэдбери; пер. с англ. А. Колина. - М.: Эксмо, 2006. — 264 с: ил. —(История военного искусства).
17. Берман Г. Дж. Западная традиция права: эпоха формирования. – М.: МГУ, 1998. – 624 с.
18. Бёрн А. Битва при Азенкуре. История Столетней войны с 1369 по 1453 год.- М.:Центрполиграф, 2004.
19. Бёрн А. Битва при Креси. История Столетней войны с 1337 по 1360 год. М.:Центрполиграф, 2004.
20. Бессмертный Б.Л. Жизнь и смерть в средние века: Очерки демографической истории Франции. - М.: Наука, 1991. – 240 с.
21. Бицилли П.М. Элементы средневековой культуры. – СПб.: Мифрил, 1995. - XXVIII + 244 с.
22. Блейк С., Ллойд С. Ключи от замка Грааля / С. Блейк, С. Ллойд. — М. : Вече, 2006. — 384 с., ил. — (Ключи от Авалона).
23. Блейк С., Ллойд С. Пендрагон. Король Артур: рождение легенды / С. Блейк, С. Ллойд. — М. : Вече, 2006. — 352 с., ил. — (Ключи от Авалона).
24. Блок М. Феодальне суспільство. – К., 2002.
25. Богословие в культуре средневековья. – Киев: Христианское братство «Путь к истине», 1992. – 384 с.
26. Бойцов М.А. Величие и смирение. Очерки политического символизма в средневековой Европе. – М.: РОССПЭН, 2009. – 550 с.: 112 ил..
27. Бродель Ф. Грамматика цивилизаций/ Ф. Бродель. Предисл. М. Эмара. – М.: Весь мир, 2008. – 552 с.
28. Бродель Ф. Материальная цивилизация, экономика и капитализм, XV – XVIII вв.: в 3-х тт. – М.: Прогресс, 1986 – 1992.
29. Брук К. Саксонские и нормандские короли. 450-1154 /Пер. с англ. Л.А. Карповой. - М.: ЗАО Центрполиграф, 2011. - 255 с.
30. Брюнель- Лобришон Ж., Дюамель-Амадо К. Повседневная жизнь во времена трубадуров XII – XIII ст./Пер. с фр. Е. Морозовой. – М.: Молодая гвардия, 2003. – 414 с. – (Живая история: Повседневная жизнь человечества).
31. Буданова В.П. Варварский мир эпохи Великого переселения народов. – М., 2000.

32. Будур Н.В. Повседневная жизнь викингов. IX – XI вв. – М.: Молодая гвардия, 2007. – 463 с.
33. Булфинч Т. Мифы и легенды рыцарской эпохи / Пер. с англ. Л.А. Игоревского. — М.: ЗАО Центрполиграф, 2009. - 349 с.
34. Бульст-Тилле М.Л., Йордан К., Флекенштейн Й. Священная Римская империя: эпоха становления/Пер. с нем. К.Л. Дробинской, Л.Н.Неборской; под. ред. И.О.Ермаченко. – СПб.: Евразия, 2008. – 480 с.
35. Вагнер В. Норвежские, кельтские и тевтонские легенды / Пер. с англ. Т.В. Китаиной. - М.: ЗАО Центрполиграф, 2009. - 285 с.
36. Вайнштейн О.Л. Западноевропейская средневековая историография. – М.-Л.: Наука, 1964. – 484 с.
37. Вебер М. История хозяйства. Город. – М.: Канон-прес-Ц, Кучково поле, 2001. – 576 с.
38. Виймар П. Крестовые походы: Миф и реальность священной войны. – СПб.: Евразия, 2006. – 383 с.
39. Вильсон Д.М. Англосаксы. Покорители кельтской Британии.- М., 2004.- 189 с.
40. Виолле-ле-Дюк Э.Э. Жизнь и развлечения в средние века. – СПб., 1997.
41. Вис Э.В. Фридрих II Гогенштауфен / Э. В. Вис; пер. с нем. Е.Б. Каргиной. — М.: АСТ: Транзиткнига, 2005. — 378, [6] с.: 8 л. ил. — (Историческая библиотека).
42. Вольфрам Х. Готы/ Пер. с нем. П.Б. Миловидов, М.Ю. Некрасов/ Под ред. М.Б. Щукина, Н.А. Бондарко и П.В. Шувалова. – СПб.: Ювента, 2003. – 656 с. – (Историческая библиотека).
43. Всемирная история: В 10 т. – М., 1957-1958. – Т. 3-5.
44. Галушко К. Ю. Кельтская Британия: племена, государства, династии с древности до конца XV века: Учебное пособие /Под ред. Терещенко Ю. И.,К.: Атика, 2005.- 324 с.
45. Гарднер Дж. Жизнь и время Чосера /Пер. с англ.; предисл. З. Гачечиладзе. М.: Радуга, 1986. – 448 с.
46. Гарро А. Людовик Святой и его королевство/ Пер. с фр. Г.Ф. Цыбулько. – СПб.: Евразия, 2002. – 256 с.
47. Гергей Е. История папства. - М.: Республика, 1996. - 463 с.
48. Глебов А.Г. Англия в раннем средневековье. – СПб.: Евразия, 2007. – 288с.
49. Голдсуорти А. Падение Запада. Медленная смерть Римской империи / Адриан Голдсуорти; пер. с англ. А.В. Короленкова, Е.А. Семеновой. - Москва: АСТ, 2014. - 733, [3] с. - (Страницы истории).
50. Грановский А.В. История короля Ричарда I Львиное Сердце. - М.: «Русская панорама», 2007. - 320 С., 80 ил. - (Под знаком креста и короны).

51. Грегоровиус Ф. История города Рима в средние века (от V до XVI ст.). – М.: Альфа-книга, 2008.- 1280 с.
52. Грессинг, З. Максимилиан I / З. Грессинг, пер. с нем. Е.Б. Каргиной. - М.: АСТ, 2005.-318, [2] с.: 16л. ил. - (Историческая библиотека).
53. Григулевич И.Р. Инквизиция. – М.: Политиздат, 1976.
54. Грин Дж. Р. Британия. История английского народа: В 2 т. - Мн.: МФЦП, 2007. - Т. 1. - 720 с.: ил. — (Народы Земли).
55. Грин Дж. Р. Британия. История английского народа: В 2 т. - Мн.: МФЦП, 2007. - Т. 2. - 680 с.: ил. — (Народы Земли).
56. Грин, Т. Инквизиция: царство страха / Тоби Грин; пер. с англ. Н.И. Смирновой. - М.: АСТ: АСТ МОСКВА, 2010. - 541, [3] с.: 16л. ил.
57. Гуревич А.Я. Категории средневековой культуры. – М., 1984.
58. Гуревич А.Я. Норвежское общество в раннее средневековье: Проблемы социального строя и культуры. – М., 1977.
59. Гуревич А.Я. Походы викингов. – М., 1966.
60. Гуревич А.Я. Проблемы генезиса феодализма в Западной Европе. – М., 1970.
61. Гуревич А.Я. Средневековый мир: культура безмолвствующего большинства.- М., 1990.
62. Даркевич В.П. Аргонавты средневековья. – М.: Наука, 1976. – 200 с.
63. Даркевич В. П. Светская праздничная жизнь Средневековья IX—XVI вв. Изд. 2-е, доп. — М.: Индрик, 2006. - 432 с, ил.
64. Двор монарха в средневековой Европе: явление, модель, среда/ Под ред. Н.А. Хачатурян. – М.-СПб.: Алетейя, 2001. – Вып. 1. – 352 с.
65. Девриз К. Великие сражения средних веков 1000 – 1500/ К. Девриз, М. Догерти, Й. Дикки. – М.: Эксмо, 2007. – 224 с.
66. Делюмо Ж. Цивилизация Возрождения/ Пер с фр. И. Эльфонд.- Екатеринбург: У-Фактория, 2006. – 720 с. – (Серия «Великие цивилизации»).
67. Дельбрюк Г. История военного искусства в рамках политической истории: В 4-х тт.. – СПб.: Наука, 2001. – Т.3.
68. Демюрже, А. Жак де Моле: Великий магистр ордена тамплиеров / А. Демюрже; пер. с фр. М.Ю. Некрасова. — СПб.: Евразия, 2009 — 413, [3] с.
69. Демурже А. Рыцари Христа. Военно-монашеские ордены в средние века, XI – XVI вв./ А. Демурже. Пер. с фр. М.Ю. Некрасова. – СПб.: Евразия, 2008. – 542 с.
70. Дефурно М. Повседневная жизнь времен Жанны д'Арк. – СПб., 2003.
71. Джуэтт С.О. Завоевание Англии норманнами. – Мн.: Харвест, 2003. – 304 с.

72. Диллон М., Чедвик Н.К. История кельтских королевств/Пер. с англ. С.В.Иванова. – М.: Вече, СПб: Евразия, 2006. – 512 с.
73. Диль Ш. История Византийской империи. – М., 1948.
74. Диснер Г.И. Королевство вандалов. Взлет и падение.- СПб., 2002.
75. Добиаш-Рождественская О.А.Крестом и мечом. Приключения Ричарда I Львиное Сердце. – М., 1991.
76. Дуглас Д. Вильгельм Завоеватель. Викинг на английском престоле / Пер.с англ . Л.А. Игоревского. - М.: ЗАО Центрполиграф , 2005. - 431 с.
77. Дюби, Ж. Европа в средние века [Текст] / Ж. Дюби. - Смоленск: Полиграмма, 1994. - 316 с.
78. Дюбі Ж. Доба соборів. Мистецтво та суспільство 980 – 1420 років. – Київ, 2003.
79. Дюби Ж. Средние века (987 - 1460): От Гуго Капета до Жанны д'Арк. – М., 2001.
80. Дюби Ж. Трехчастная модель, или представление средневекового общества о себе самом/ Пер. с фр. Ю.А. Гинзбург. - М.: Языки русской культуры, 2000. – 320 с.
81. Жданович О. Аріанство в епоху Константина Великого. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2009. – 222 с.
82. Заборов М.А. Крестовые походы. – М., 1956.
83. Заборов М.А. Крестоносцы на Востоке. – М., 1980.
84. Захаров В. А., Чибисов В. Н. Орден госпитальеров / В. А. Захаров , В. Н. Чибисов. - СПб. : Алетейя, 2009. - 464 с .
85. Иванов К. Средневековый замок, город, деревня и их обитатели / Константин Иванов. – М.: Ломоносовъ, 2015. – 232 с. – (История. География. Этнография).
86. Иванов К. Трубадуры, труверы, миннезингеры / Константин Иванов. - М.: Ломоносовъ, - 2014. - 240 с. - (История. География. Этнография).
87. История Византии: В 3-х т. Отв. ред. С.Д. Сказкин. – М., 1967.
88. История Италии. В. 3-х т. / Ред. Коллегия С.Д.Сказкин и др. – М., 1970.- Т.1.
89. История Норвегии/ Под ред. А.Я. Гуревича, А.С. Кана. – М.: Наука, 1980. – 710 с.
90. История Франции . В 3-х тт.- М., 1972. – Т.1.
91. История Швеции/ Под ред. А.С. Кана. – М.: Наука, 1974. – 720 с.
92. История человечества: В 7-ми томах. – М.: Магистр-пресс, 2003. – Т. 4.
93. Каппер Дж. П. Викинги Британии.- СПб., 2003. – 272 с.
94. Кардини Ф. Европа и ислам. История непонимания. – СПб.: Alexandria, 2007. – 332 с.
95. Кардини Ф. Истоки средневекового рыцарства.- М., 1987.
96. Карпов С.П. Латинская Романия. – СПб.: Алетейя, 2000. – 256 с.

97. Карпов С.П. Трапезундская империя и западноевропейские государства в XIII – XV вв. – М., 1981.
98. Карташев А.В. Вселенские соборы. – М., 2002.
99. Квеннеллы М., Борн Ч. Повседневная жизнь в Англии во времена англосаксов, викингов и нормандцев/ Пер. с англ. Т.В. Ковалева. – СПб.: Евразия, 2002. – 384 с.
100. Кенигсбергер Г.Г. Средневековая Европа, 400 – 1500/ Пер. с англ.; Предисл. Д.Э. Харитоновича. - М.: Весь мир, 2001. – 384 с.
101. Кесслер У. Ричард I Львиное Сердце. – Ростов-на-Дону, 1997.
102. Кин М. Рыцарство. - М.: Научный мир, 2000. - 520 с.
103. Клаудо Д. История вестготов. - СПб., 2002.
104. Кокс,С. Король Артур и Святой Грааль от А до Я / С. Кокс, М. Оксбрау; пер. с англ. И . В. Лобанова. - М.: АСТ МОСКВА, 2008. - 286, [2] с. : 8л. ил.
105. Колесницкий Н.Ф. Исследования по истории феодального государства Германии (IX – первой половине XII вв.). – М.: МОПИ, 1959. – 236 с.
106. Колесницкий Н.Ф. «Священная Римская империя»: притязания и действительность.- М., 1977.
107. Коллар Ф. История отравлений. Власть и яды от античности до наших дней. – М.: Текст, 2010. – 446 с.
108. Коллисон-Морлей Л. История династии Сфорца/Пер. с англ. О.А. Чулкова. – СПб.: Евразия, 2005. – 352 с.
109. Комбо И. История Парижа. – М.: Весь мир, 2002. – 176 с.
110. Контамин Ф. Война в средние века. – СПб.: Ювента, 2001. – 416 с. – (Историческая библиотека).
111. Контлер Л. История Венгрии. Тысячелетие в центре Европы. – М.: Весь мир, 2002. – 656 с.
112. Корсунский А.Р. История Испании IX – XIII вв. (Социально-экономические отношения и политический строй Астура-Леонского и Леона-Кастильского королевств).- М.: Высшая школа, 1976. – 239 с.
113. Корсунский А.Р., Гюнтер Р. Упадок и гибель Западной Римской империи и возникновение германских королевств (до середины VI в.). - М., 1984.
114. Котельникова Л.А. Феодализм и город в Италии в VII – XV вв. – М.: Наука, 1987. – 256 с.
115. Краткая история Германии/У. Дирльмайер, А. Гестрих, У. Херрман. – СПб.: Евразия, 2008. – 542 с.
116. Куглер Б. История крестовых походов. – Ростов-на-Дону, 1995.

117. Кулаковский Ю.А. История Византии: В. 3т. - СПб., 1996. – Т. 1-3.
118. Куркин А. В. Рыцари: последние битвы — СПб.«Полигон, 2004.— 512 с.; ил.
119. Лебедев Г.С. Эпоха викингов в Северной Европе. Л., 1985.
120. Лебек С. Новая история средневековой Франции. – М., 1993.
121. Левицкий Я.А. Город и городское ремесло в Англии в X – XII вв. – М.-Л.: АН СССР, 1960. – 302 с.
122. Левицкий Я.А. Город и феодализм в Англии. – М.: Наука, 1987. – 284 с.
123. Ле Гофф Ж. Герои и чудеса Средних веков / Ж. Ле Гофф; Пер. с фр. Д. Савосина. — М.: Текст, 2011 — 220 [4] с.
124. Ле Гофф Ж. Другое Средневековье: Время, труд и культура Запада / Перев. с франц. С. В. Чистяковой и Н. В. Шевченко под ред. В. А. Бабинцева. 2-е изд., испр.— Екатеринбург: Изд-во Урал, ун-та, 2002.— 328 с.
125. Ле Гофф Ж., Трюон Н. История тела в средние века/ Пер. с фр. Е. Лебедевой. – М.: Текст, 2008. – 189 с.
126. Ле Гофф Ж. Интеллектуалы в средние века.- СПб., 2003.
127. Ле Гофф Ж. Рождение Европы / Пер. с фр. А. И. Поповой. Предисл. А. О. Чубарьяна. - СПб.: Александрия, 2008. - 398 с. – (Серия «Становление Европы»).
128. Ле Гофф,Ж. Рождение чистилища / Ж. Ле Гофф; пер. с фр. В. Бабинцева, Т. Краевой. - Екатеринбург: У-Фактория; М.: Акт МОСКВА, 2009. - 544 с.
129. Ле Гофф Ж. Средневековый мир воображаемого: Пер. с фр. / Общ. ред. С.К. Цатуровой. — М.: Издательская Прогресс, 2001. - 440 с.
130. Ле Гофф Ж. Средневековье и деньги: очерк исторической антропологии/ Пер. с франц. М. Ю. Некрасова . - СПб.: Евразия, 2010. - 224 с.
131. Ле Гофф Ж. Цивилизация средневекового Запада. – М., 1992.
132. Ливи Баччи, М. Демографическая история Европы / Серия «Становление Европы» / Пер. ситал. А. Миролюбовой. - СПб.: Александрия, 2010. - 304 с.
133. Литтлвуд Й. История Франции / Йен Литтлвуд; пер. с англ. А. А. Бряндинской. — М.: АСТ: Астрель, 2008. — 224 с.
134. Лот Ф. Последние Каролинги.- СПб., 2001.
135. Люблинская А.Д. Источниковедение истории средних веков. – Л.: ЛГУ, 1955. – 374 с.
136. Люшер А. Французское общество времен Филиппа-Августа. – СПб.: Евразия, 1999. – 470 с.
137. Мадоль Ж. Альбигойская драма и судьбы Франции. – СПб.: Евразия, 2001.
138. Майорова Е.И. Женские лики Столепсой войны / Е.И. Майорова. - М.: Вече, 2013. — 304 с. : ил. — (History files).

139. Майорова Е.И. Хранители Грааля / Е.И. Майорова - М.: Вече, 2013. - 288 с. - (History files).
140. Мак-Кензи А. Кельтская Шотландия / Перевод, научная ред., вступит. Статья С.В. Иванов. - М. : Вече, 2008. - 336 с.
141. Мак-Нил У. В погоне за мощью. Технология, вооруженная сила и общество в XI – XX веках / Пер. с англ. Т. Ованнисяна; предисловие Г. Дерлугьяна; научная редакция и послесловие С. А. Нефедова — М.: Издательский дом «Территория будущего», 2008. (Серия «Университетская библиотека Александра Погорельского»). — 456 с.: ил.
142. Мак-Нил У. Восхождение Запада: История человеческого сообщества. – К.: Ника-Центр; М.: Старклайт, 2004. – 1064 с.
143. Манусова Е. Полная история рыцарских орденов в одной книге. – М.: АСТ, 2010.
144. Машке Э. Немецкий орден. Пер. с нем. В. Соловьевой.— СПб.: Евразия, 2003.— 256 с.
145. Медведев И.П. Византийский гуманизм XIV – XV вв. – М., 1976.
146. Мелин Ян, Юханссон Альф В., Хеденборг С. История Швеции/Пер. со швед. - М.: Весь Мир, 2002. - 400 с. - (Национальная история).
147. Мельвил М. История ордена тамплиеров. – СПб., 1999.
148. Мельникова Е.А. Меч и лира. Англосаксонское общество в истории и эпосе. – М., 1987.
149. Мифы народов мира: Энциклопедия: В 2 т. – М., 1991 – 1992. – Т. 1-2.
150. Мишо Г. История крестовых походов. – М., 1999.
151. Монтгомери Уотт У. Влияние ислама на средневековую Европу. – М.: Наука. Восточная литература, 1976. – 128 с.
152. Монтанари М. Голод и изобилие. История питания в Европе. – СПб.: Александрия, 2009. – 279 с. – (Серия «Становление Европы»).
153. Мулен Л. Повседневная жизнь средневековых монахов Западной Европы. X – XV века.- М., 2001.
154. Мюссе Л. Варварские нашествия на Европу: германский натиск. – СПб., 2008.
155. Невилл П. Ирландия: История страны / Питер Невилл ; пер. с англ. Н. Омелянович под ред. К. Ковешникова. - М. : Эксмо; СПб. : Мидгард, 2009. - 352 с. : ил. - (Биографии Великих Стран).
156. Неусыхин А.И. Возникновение зависимого крестьянства как класса раннефеодального общества в Западной Европе VI – VIII вв. – М.: АН СССР, 1956. – 420 с.
157. Неусыхин А.И. Судьбы свободного крестьянства в Германии в VIII – XII вв. – М.: Наука, 1964. – 332 с.

158. Нефедов С. А. Факторный анализ исторического процесса. История Востока. - М.: Издательский дом «Территория будущего», 2008. - (Серия «Университетская библиотека Александра Погорельского»). — 752 с.
159. Норвич Д. История Византии. – М., 2010.
160. Норвич Д. История Венецианской республики. – М., 2010.
161. Норвич, Д. История папства / Джон Норвич; пер. с англ. А.В. Короленкова и Е.А. Семеновой. - Москва: АСТ, 2014. - 606, [2] с. - (Страницы истории).
162. Норвич Д. Нормандцы в Сицилии. Второе нормандское завоевание. 1016-1130/ Пер. с англ. Л.Л. Игоревского. - М.: ЗАО Центрполиграф, 2005. - 367 с.
163. Норвич Д. Расцвет и закат Сицилийского королевства. Нормандцы в Сицилии. 1130—1194 / Пер. с англ. Л.А. Игоревского. — М.: ЗАО Центрполиграф, 2005. — 399 с.
164. Оке Ж.-К. Средневековая Венеция / Ж.-К. Оке.- М. : Вече, 2006. - 384 с. : ил. - (Гиды цивилизаций).
165. Окшотт Э. Рыцарь и его замок. Средневековые крепости и осадные сооружения.- М.: Центрполиграф, 2007.
166. Осокин Н.А. История средних веков. – М.- Минск, 2005.
167. Палудан Х. История Дании. – М.: Весь мир, 2007. – 592 с.
168. Пастуро М. Повседневная жизнь Франции и Англии во времена рыцарей Круглого стола. – М., 2001.
169. Пастуро М. Повседневная жизнь Франции и Англии во времена рыцарей Круглого стола / Мишель Пастуро; пер. с фр. М. О. Гончар; науч. ред., коммент. и послесл. Т. Д. Сергеевой; предисл. А. П. Левандовского. — 2-е изд., испр. и доп. — М.: Молодая гвардия, 2009. — 230 [10] с.: ил. — (Живая история: Повседневная жизнь человечества).
170. Пастуро, Мишель. Символическая история европейского средневековья. Пер. с фр. Е. Решетниковой. — СПб.: «Александрия», 2012. — 448 с, илл.
171. Пауэр Э. Люди Средневековья / Пер. с англ. Е.В. Ламановой . - М . : ЗАО Центрполиграф, 2010. - 223 с .
172. Перну Р. Крестоносцы. – СПб., 2001.
173. Перну Р. Ричард Львиное Сердце / Режин Перну; науч. ред. А. П. Левандовский, В. Д. Балакин; вступ. ст. А П. Левандовского; пер. с фр. А. Г. Кавтаскина. - М.: Молодая гвардия, 2009. - 232 [8] с: ил. - (Жизнь замечательных людей: сер. биогр.; вып. 1183).
174. Перну Р. Элоиза и Абеляр / Пер. с фр. Ю. М. Розенберг; Вступ. слово, науч. ред. А. П. Левандовского. - М.: Молодая гвардия, 2005. - 242[14]с.: ил. - (Жизнь замечат. людей: Сер. биогр.; Вып. 944).

175. Перруа Э. Столетняя война. Пер. с франц. М. Ю. Некрасова. - СПб.: Издательская группа «Евразия, 2002. - 480 с.
176. Петрушенко Л. А. Повседневная жизнь средневековой Европы / Леонид Петрушенко. — М.: Молодая гвардия, 2012. - 367[1] с.: ил. - (Живая история: Повседневная жизнь человечества).
177. Пиетри Ф. Педро Жестокий. Пер. с франц. Жатковой И. И. - СПб.: Евразия, 2007. - 288 с.
178. Пиренн А. Средневековые города Бельгии/ Пер. с фр. под редакцией проф. Е.А. Косминского Е. А. — СПб.: Евразия, 2001. — 512 с.
179. Пиренн А. Средневековые города и возрождение торговли. – Горький: Горьковский пед. ин-т, 1941. – 127 с.
180. Плешкова С.Л. К истории купеческого капитала во Франции в XV в. (Жак Кер и его деятельность). – М.: МГУ, 1977. – 182 с.
181. Поло де Болье М.-А. Средневековая Франция / М.-А. Поло де Болье. - М. : Вече, 2006. - 384 с. : ил. - (Гиды цивилизаций) .
182. Поньон Э. Повседневная жизнь Европы в 1000 году.- М.: Молодая гвардия, 1999. – 382 с.
183. Поршнева Б.Ф. Очерк политической экономии феодализма. – М.: Госполитиздат, 1956. – 212 с.
184. Поснов М.Э. История христианской церкви (До разделения Церквей 1054 г.). – М.: Высшая школа, 2005.
185. Проблемы источниковедения западноевропейского средневековья/ Под. ред. В.И. Рутенбурга. – Л.: Наука, 1979. – 286 с.
186. Пти-Дютайи Ш. Феодальная монархия во Франции и в Англии в XI – XIII ст. – М.: Соцэкгиз, 1938. – 424 с.
187. Пфайльшифтер Г. Теодорих Великий.- СПб., 2004.
188. Райли-Смит Дж. История крестовых походов/ Пер. с англ. Е. Дорман. – М.: КРОН-ПРЕСС, 1998.
189. Ран О. Крестовый поход против Грааля: Пер. с нем. / О. Ран. - М.: 000 Издательство АСТ, 2004. - 301, [3] с. - (Историческая библиотека).
190. Рансимен С. Сицилийская Вечерня: История Средиземноморья в XIII в. /Пер. с англ. С.В. Нейсмарк. — СПб.: Евразия, 2007. - 384 с.
191. Рапп Ф. Священная Римская империя германской нации / Ф. Рапп; пер. с фр. М.В. Ковальковой. - СПб. : Евразия, 2009. - 427, [5] с.
192. Ришар Ж. Латино-Иерусалимское королевство. – СПб., 2002.
193. Роулинг М. Европа в средние века. Быт, религия, культура/ Пер. с англ. Л.А. Калашниковой. – М.: ЗАО Центрполиграф, 2005. – 223 с.

194. Рыбаков В.В. Хроника Адама Бременского и первые христианские миссионеры в Скандинавии. - М.: Языки славянских культур, 2008. – 336 с.
195. Рюкуа А. Средневековая Испания. – М.: Вече, 2006. – 384 с.
196. Санников С.В. Образы королевской власти эпохи Великого переселения народов в раннесредневековой западноевропейской историографии: монография / С.В. Санников. – Новосибирск: Изд-во НГТУ, 2009. – 216 с.
197. Самаркин В.В. Историческая география Западной Европы в средние века. – М.: Высшая школа, 1976. – 248 с.
198. Сапрыкин Ю.М. Английское завоевание Ирландии (XII – XVII ст.) – М.: Высш. Школа, 1982. – 176 с. – (Библиотека историка).
199. Сарайва Ж.Э. История Португалии /Ж. Э. Сарайва ; Пер. с порт. - М.: Весь Мир, 2007 - 384 с. - (Национальная история).
200. Сванидзе А.А. Средневековый город и рынок в Швеции. XIII – XV вв. – М.: Наука, 1980. – 360 с.
201. Священное тело короля: Ритуалы и мифология власти/ Отв. ред. Н.А. Хачятурян. – М.: Наука, 2006. -484 с.
202. Сидоров А.И. Древнехристианский аскетизм и зарождение монашества. – М.: Православный помощник, 1998. - 528 с.
203. Сиротенко В.Т. История международных отношений в Европе во второй половине IV – начале VI века. – Пермь, 1975.
204. Скардилли, П. Готы: язык и культура/ перев. с нем. А. Д. Сыщикова; науч. ред. перев. Г. А. Баева, П. В. Шувалов. - СПб. : Филологический факультет СПбГУ; Нестор-История, 2012. - 388 с. -(Историческая библиотека).
205. Смирнова Е.Д. Средневековый мир в терминах, именах и названиях: словарь-справочник. – Мн.: Белорусь, 1999. – 383 с.
206. Советская историческая энциклопедия: В 16 т. – М., 1961 – 1976. – Т. 1-16.
207. Сойер П. Эпоха викингов / Питер Сойер; пер. с англ. АЛ. Санина. - СПб.: Евразия, 2006. - 351, [1] с. - (Историческая библиотека).
208. Соколов Н.П. Образование Венецианской колониальной империи. – Саратов: Саратовский ун-т, 1963. – 546 с.
209. Социальная природа средневекового бюргерства XIII – XVII вв. – М.: Наука, 1979. – 240 с.
210. Спасский А.А. Лекции по истории западноевропейского Средневековья. – СПб.: Изд-во Олега Обышко, 2009. – 288 с. – (Серия «Библиотека христианской мысли. Исследования»).

211. Спенс Л. Легенды и рыцарские предания Бретани / Пер. с англ. А.Б. Давыдовой. - М.: ЗАО Центрполиграф, 2009. - 319 с.
212. Средневековая Европа глазами современников и историков: книга для чтения: В 5 частях. – М., 1995.
213. Стам С.М. Экономическое и социальное развитие раннего города (Тулуза XI – XIII ст.). – Саратов: Саратовский ун-т, 1969. – 430 с.
214. Стриннгольм А.М. Походы викингов/ Пер. с нем. А. Шемякина; Прил. и прим. К. Фриша; Предисл., коммент. А. Хлевова. – М.: АСТ, 2003. – 736 с. – (Историческая библиотека).
215. Таланов А.А. Война Роз. – М.: Рейтар, 2001. – 64 с.
216. Тарле Е.А. История Италии в средние века. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 208 с.
217. Тревельян Д.М. Социальная история Англии. Обзор шести столетий от Чосера до королевы Виктории. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1959. – 608 с.
218. Тьерри О. История завоевания Англии норманнами/ В 3-х ч. – СПб., 1868.
219. Уоллес-Хедрилл Дж.-М. Варварский Запад. Раннее Средневековье. – СПб., 2003.
220. Уотт У. М., Какиа П. Мусульманская Испания. – М., 1976.
221. Успенский Ф.И. История Византийской империи. В 5-ти т.- М., 2001 – 2002.
222. Уэйр Э. Французская волчица – королева Англии. Изабелла/ Пер. с англ. А. Немировой. – М.: АСТ, Астрель, 2010. – 629 с.
223. Фавтье Р. Капетинги и Франция.- СПб., 2001.
224. Фавье Ж. Столетняя война/ Пер. с франц. М. ю. Некрасова. - СПб.: Евразия, 2009. – 656 с.
225. Фазоли Д. Короли Италии (888 - 962)/ Пер. с итал. А.В.Лентовской. – СПб.: Евразия, 2007. – 288 с.
226. Фаулер К. Эпоха Плантагенетов и Валуа. Борьба за власть (1328-1498). Пер. с англ. С.А. Кириленко, вступ. статья А.Ю. Карачинский. — СПб.: Издательская группа «Евразия», 2002.— 352 с.
227. Флори Ж. Идеология меча. Предыстория рыцарства.- СПб., 1999.
228. Хёйзинга Йохан. Осень Средневековья / Сост., предисл. и пер. с нидерл. Д. В. Сильвестрова; Коммент., указатели Д. Э. Харитоновича. - СПб.: Изд-во Ивана Лимбаха, 2011. — 768 с, ил.
229. Хойслер А. Германский героический эпос и сказание о Нибелунгах. – М.: Иностранная литература, 1960. – 447 с.
230. Хьюит Г. Рожденный с мечом в руке. Военные походы Эдуарда Плантагенета. 1355-1357 / Пер. с англ. И.А. Петровской. - М.: ЗАО Центрполиграф, 2010. – 255 с. - (Хроники военных сражений).

231. Хэгерманн Д. Карл Великий. – М., 2003.
232. Цивилизация Северной Европы. Средневековый город и культурное взаимодействие. – М.: Наука, 1992. – 134 с.
233. Эко У. Искусство и красота в средневековой эстетике. — СПб.: Алетейя, 2003. — 256 с. — (Серия «Библиотека средних веков»).
234. Эксле О. Г. Действительность и знание: очерки социальной истории Средневековья / Пер. с немецкого и предисловие Ю. Арнаутовой. - М.: Новое литературное обозрение, 2007. - 360 с.
235. Эпоха крестовых походов / Под ред. Э. Лависса и А. Рамбо.- Смоленск: Русич, 2001. – 672 с.
236. Эрлихман В.В. Король Артур. – М.: Молодая гвардия, 2010. – 319 с.
237. Эрс Ж. Людовик XI: Ремесло короля. – М.: Молодая гвардия, 2007. – 367 с.
238. Якуб А.В. Образ «норманна» в западноевропейском обществе IX - XII вв.: становление и развитие историографической традиции: монография / А.В. Якуб. – Омск: Изд-во Ом. гос. ун-та, 2008. – 461 с.
239. Ястребицкая А.Л. Западная Европа XII – XIII вв.: Эпоха. Быт. Костюм. – М., 1978.